

VRG_Folder_0800

OTHER STAMPED CLAY OBJECTS

MADE IN U. S. A.
Oxford
REG. U.S. PAT. OFF.
To re-order, specify
NO. P-203 GUIDES

LOOMWEIGHTS

2. VII. 84

1

Miss ^{Ms.?} Soulis' article on ^{Tbouβapa - South} loomweights from the νεκρομάρτυς of Acheron is in print, in Δωδώνη 1B', Yannis 1983, pp. 9-43.

She sent offprint to both M&T and me.

See offprint box. Numerous photos showing general impressions

4.11.83

LOOMWEIGHTS

She has written also to HET,
She knows Brachman's book.
New group in 11 to be very big, on
SS 14440.

Γιάννινα 24-2-83

Today (14.11.83) she
saw to handle.
Αγιόχειρ η. Γρασε

Από την η. Μαργαρίτα θα πάρεις αυτές τις φωτογρα-
φίες που είναι εφραγισμένες ^{loomweights} αγγύδες. Προέρχονται από
τις ανασκαφές του Νεοκρατείου του Αχέρωνα και
προσέδω.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Β', ΕΔΡΑ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΛΙΛΑ Ι. ΜΑΡΑΓΚΟΥ

Χρυσή Ίσθουλη
Πουτέστη 20
Γιάννινοι

αυτά που βρίσκεσαι στην Αθήνα για
να δώσω αυτές τις φωτογραφίες για
εφραγισμένα. Η φωτογραφία θα είναι
εφραγισμένη να μην αλλοιωθεί
για την Αθήνα (ή και να είναι
Αθηναίος περπατών
Νορίτσε ότι
είναι δέντρο ή μικρό μπουρσί. Είναι αγγύδα που
ή εφραγισμένη ή κορμίσια, γιατί έχει καύση
ιδιοεργασία.
Ζωίση για το κομμάτι είναι καύση εφραγισ-
τό εφραγιστό. Αν νομίζεις ότι έχεις δει εφραγιστό
πιο χράγες μου.
Το μεσοξύλλο αυάντα σε 9 εφραγιστό αγγύδα.
Θαί μω είναι χρήσιμο να δούνε τις αγγύδες σου
Ευχαριστώ για όλα και εφραγιστό καύση εφραγιστό
αυάντα σου

14.11.83

She called today at the 35.
she will come again later to
look at our loomweights, telephone
beforehand to Margit.
She took back her photos.

Με σεβάρο
ΧΙΟΥΛΗ

X. Σοϊδύ
(Chryseis)!

I gave the
addresses
of Gladys
D.W.
and Anna Br.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Β'. ΕΔΡΑ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΛΙΛΑ Ι. ΜΑΡΑΓΚΟΥ

Χρυσηΐς Στουάτ

Ποντέργου 20

Ιωάννινοι

LOONWEIGHTS

Fidvvera 24-2-83

SS 14440
Today (14.11.25) the Agios P. Grace
was to be made.

Από τὴν κ. Μαργαρίτα θὰ πάρει αὐτὴ τὴ φωτογραφία σου εἶναι εὐχαρισμένοι ^{λοιποὶ} ἀγνοοῦν. Προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνταρξία τῶν Νευρομυϊκῶν τοῦ Ἀχέρonta καὶ οὐκ εἶναι νὰ τὴν διανομίσω.

Τελευταία ξμάδα που βρέθηκε στην Αθήνα γι'
αυτό θα παρακαλώ να μου πείτε τι γνώμας για
το είδος του εφραγίσματος. Η γνώμας θα είναι
σεβαστή και θα παρακαλώ να μου αναγγείλετε
σύντομα. Συμπεριλαμβανομένη για την Αθήνα (μύθος) είναι
ως Ποσειδάων / σύμβολο με τα Αθηναϊκά ρυθμίσεις
χρόνου νομισμάτων (β). Στοιχείο, (θεός). Νομίζω ότι
είναι δέντρο ή λυτός μύθος. Είναι αγγλικό ως
ή εφραγίσματα ή νομισμάτων, γιατί έχει υψοστά
ιδιοεπιστήμη.

Ζωίζω για το ποικίλο είναι καλός σπρίντ
 το σφράγισμα. Αν νομίζετε ότι έχετε δει πορτοφόλιο
 τόσο χαράζε μου.

Το m ^{weight} ~~εξαρτάται~~ ^{depends} από q (about) loan weights.

Θα μὲν εἶναι χρήσιμο νὰ θυμῶναι τὴν ἀσέβειαν σου

Ευχαριστώ για όλα και περιμένω να σας δω
αφύπνου σας Με σεβασμό I gnan the

Με σεβάρο I give the
addresses

χτοβ m

X. Society

(Chrysois)!

I gave her
addresses
of Gladys
D.W.,
and Anna B.

14, III. 83

She called today at the store.

she will come again later to
look at our loomsights, telephone,
bicycle and Margot.
She took back her basket.

ans g-5-49

35 R STREET
STADIUM COURT
COLUMBIA, MISSOURI

December 3, 1948.

Dear Virginia:

Yes, someone is always trying to take my loomweights away from me and make them weights! You are welcome to try, but I think you will find it difficult to account for the many different sizes of the weights which bear Glyk and Melis stamps. And how will you then explain the other stamps: Niko, Sino, Aga, etc.? You are perfectly welcome to read my Ms. which Paul has. The loom-weights are the first section of Chapter 4. I ask only that the pages be put together again as they were, so there will be no confusion later. I left a copy of this part of the ms. at Corinth, and another at the Agora, so you can easily consult it later, if you wish. I ~~am~~ think I have given my all in the Pnyx and Corinth mss. -- have absolutely nothing to offer beyond this. As to loomweights being stamped in sets, there is evidence to this effect (see Corinth ms.) but chiefly in connection with the gem-stamped weights. There are so many hundreds of the letter-stamped weights in existence that one can prove anything, or nothing.

As to your suggestion that the objects I called "Seal impressions" may be retailers' weights, I see nothing against it except the difficulty of making these objects of an accurate weight, to begin with. The one you mention specifically (Pnyx, p. 107, no. 6) is lead, not clay. I try to avoid identifying ob-

jects as weights, for sheerly selfish reasons. Even official Greek weights are so horribly out of line most of the time (see the section on Weights and Balances in Corinth ms., Chap. 4, if you are interested) that it seems akin to suicide to drag in more objects. But this is entirely a personal approach, and you may not be so defeatist as I am.

One more question as to things to be taken along to Greece: We have had great success in assembling used clothing to send to people in Greece, so much so that although we keep sending packages, we are getting rather swamped. We have an old camp trunk which, if you were willing, we could fill and send to you by express some time before you leave. Would you object to this? The clothes are very good and I think would mean a lot to the recipients. Let me know by postcard some time before Christmas, if you can.

Best to everybody there, and to you, from all of us.

*Your
Gladys.*

G. D. W. :

(On small obj. for the Puyos)

what about TAYK and
MEXIS, etc., for weight
for selling sweets?

what about many of the
"seal impressions" ill. p. 107

also as weights?

Sep. ~~107~~ no. 6

30 Nov 48

wrote to G. D. W. on these
lines.

(The ~~same~~ ^{prints}
miscell. Finds vol.
evidently not yet out)

LOOMWEIGHTS

S. 01

13 Oct 48

G. R. Davidson and D. B. Thompson, Small
Objects from the Puyy, I, Amer. Sch.,
1943 (Hesperis, Suppl. VII)

pp. 65-94, on loomweights

Notes used a lot were found on the Puyy,
though certainly they were not in use
then - (q. for ^{early} Thasian jars, so
numerous nowhere else in Attica)

p. 72, on necessity of equal weights,
and mentioning securing it

p. 74: "a comparatively small number of
the pyramidal loomweights bear stamps"
possible: "that the manufacturer made the
weights in sets, using a letter as symbol
to mark each series, and giving the
hundreds the choice of a set bearing the initial
or a device she fancied."

(2.)

pp. 77-8 on meaning of stamps

(It still seems to me quite possiblethat some of these weights were
retailers' weights, and to

the TAYK and MEALIS too

suggesting a pair ^{of words} ~~then~~ for a
possibility to be rejected and

they were for sale of sweets

— as we know there were special

measures authorized for the sale

of various commodities at certain

periods (not ^{M.C.'s} measures, andsee G.C. rules on Arabic glass
weights ^{for measures for beans, etc.} etc.)

13 Oct 48

On loomweight found in rooms and bibling.
 of these objects, see Oleguer ⁽¹⁹⁴⁶⁾ XII, pp. 34-5

Data on weights - varies from 16 to 20 grains

Evidently, for fine weaving a constant weight of would be desirable, or at least a deliberate weight - possibly some threads should be more heavily weighted?

- cf. G. David, esp. Suppl. 7, p. 71, esp.
p. 72

13.8.48

Loomwrights found in Corinths, with statements
 on date (no ref.s, odd): J. Wamberg, in
Hesperis ~~XXXX~~ XVII, 1948, p. 238, and Pl. 87,
 nos. F 2 (^{MEΛIZ}MF 8601), F 3 (^{ATA}MF 8602), F 4
 (^{ΓΛΥΚ}MF 8604)

MEΛIZ - 2nd half of 4th BC

ATA }
 ΓΛΥΚ } - 1st half of 3rd

ΧΡΥΣΗ·Ι·Σ ΤΖΟΥΒΑΡΑ - ΣΟΥΛΗ

ΑΓΝΥΘΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ

Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΙΒ' τόμο τῆς «Δωδωνῆς»
Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1983

Στην κασηγήτρια
V. Grace
Με πολλές εύχοριαις
Χσούλη
15-6-84

ΧΡΥΣΗ-ΙΣ ΤΖΟΤΒΑΡΑ - ΣΟΥΛΗ

ΑΓΝΥΘΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΕΚΥΟΜΑΝΤΕΙΟ ΤΟΥ ΑΧΕΡΟΝΤΑ

Στή μελέτη αυτή* δημοσιεύονται 94 αγνώστες που προέρχονται από τις ανασκαφές του Νεκρομαντείου του 'Αχέροντα¹ (πίν. 1) και σήμερα βρίσκονται στο Μουσείο 'Ιωαννίνων**.

* Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή Σ. Δάκαρη για την παραχώρηση του ανασκαφικού υλικού και τις πολύτιμες υποδείξεις του, τους καθηγητές H. Thompson και J. Boardman για όρισμένες πληροφορίες, τη διευθύντρια του Νομισματικού Μουσείου Μάντω Οικονομίδου και τον έφορο Γ. Τουράτσου για τη γόνιμη συζήτηση που είχαμε.

Οι φωτογραφίες είναι του Β. Πτηνόπουλου, φωτογράφου του Μουσείου 'Ιωαννίνων και τὰ σχέδια του Γιάννη Διαμαντόπουλου, σχεδιαστή του Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων, τους οποίους και ευχαριστώ.

** Στο κείμενο εκτός από τις συντομογραφίες του DAI (AA, 1982) χρησιμοποιούνται και οι παρακάτω:

'Αρχαιότητες	Σ. Ι. Δάκαρη, 'Αρχαιότητες 'Ηπείρου. Τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αχέροντος, 'Εφύρα - Πανδοσία - Κασσώπη, 'Αθήναι 1972.
Beazley, A B F V	J. D. Beazley, Attic Black - Figure Vase - Painters, Oxford 1956 (New York 1978).
Chavane	M. J. Chavane, Salamine de Chypre VI. Les petits Objets, Paris 1975.
Corinth XII	Gl. R. Davidson, The Minor Objects, Corinth XII, Princeton 1952.
Crowfoot	G. M. Crowfoot, Of the warp - weighted loom, BSA 37, 1936-37, σ. 37-47.
Deonna	W. Deonna, Le mobilier délien, Delos 18, 1938.
Δωδώνη	Δωδώνη. 'Επιστημονική 'Επετηρίς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων.
Epirus	N. G. L. Hammond, Epirus, Oxford 1967.
Θεσπρωτία	Σ. Ι. Δάκαρης, Θεσπρωτία, 'Αρχαίαις 'Ελληνικαῖς Πόλεις, 15, 'Αθήναι 1972.
Forbes	R. J. Forbes, Studies in ancient Technology IV, Leiden 1964 (1955).
Franke	R.P. Franke, Die antiken Münzen von Epirus, Wiesbaden 1961.
Fraser - Rönne	R. M. Fraser - T. Rönne, Boetian and West Greek Tombstones, Lund 1957.
Head	B. V. Head, Historia Numorum, Oxford 1911.

Οι περισσότερες βρέθηκαν στο δωμάτιο I του ιεροῦ² (πίν. 2), που σύμφωνα με τὰ εὑρήματα θεωρήθηκε ὡς ἀποθήκη προσφορῶν³, οἱ ὑπόλοιπες στὸ ἡμι-υπόγειο δωμάτιο Π⁴ καὶ στὰ δωμάτια ε, ζ, η τοῦ βόρειου διαδρόμου τοῦ Νεκρομαντείου, ποὺ χρησίμευαν γιὰ τὴν ἐγκοίμηση καὶ τὴν προετοιμασία τῶν προσκυνητῶν τοῦ "Αδῆ⁵.

Ἡπειρ. Χρον.
Levi

Ἡπειρωτικά Χρονικά.

Doro Levi, Bolli d' Anfore e Pesì Fittili da Festos, AS Atene 43-44, 1965-66.

Pnyx I.

Gl. R. Davidson - D. B. Thompson, Small Objects from the Pnyx I, Hesperia, Supplement 7, 1943.

Stillwell

Ag. Newhall Stillwell, The Potters' Quarter. The Terracottas, Corinth XV, II, Princeton 1952.

Wace

A. J. B. Wace, Weaving or Embroidery, AJA 52, 1948, σ. 51-55.

Weinberg

Gl. D. Weinberg - S. S. Weinberg, On Numismatic Evidence, Essays in Honor of Margaret Thompson, Belgium 1979.

Wilson

L. M. Wilson, The Clothing of the Ancient Romans, Baltimore 1938.

1. Σχετικά Σ. Ι. Δάκαρη, ΠΑΕ 1961, σ. 113, 1963, σ. 92, 1964, σ. 49, Τὸ "Ἔργον 1961, σ. 121, 1963, σ. 59 καὶ 62, 1964, σ. 53 καὶ 57.

2. Στὸ δωμάτιο I βρέθηκαν 10 μεγάλοι πίθοι, τοποθετημένοι παράλληλα στὶς τρεῖς πλευρὲς καὶ ἄλλοι τρεῖς μικρότεροι στὸ μέσον. Μπροστὰ στὸν πρῶτο πίθο εἶχαν ἐναποτεθεῖ 49 ἀγνῶτες, βλ. Σ. Ι. Δάκαρη, ΠΑΕ 1964, σ. 49.

3. Γιὰ τὴν περιγραφή τοῦ "Ιεροῦ, βλ. Θεσπρωτία, σ. 179-180, σχέδ. 41. Τὸ δωμάτιο I, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα πέντε ποὺ ἀπαρτίζουν τὰ δύο πλάγια κλίτη τοῦ κεντρικοῦ ἱεροῦ, χρησίμευαν γιὰ τὴν ἀποθήκευση τῶν προσφορῶν καὶ τῶν ἀφιερωμάτων: Σχετικά Θεσπρωτία, σ. 179.

Γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν πίθων τοῦ δωματίου I καὶ τὰ λοιπὰ εὑρήματα βλ. ΠΑΕ 1964, σ. 49, 1975, σ. 149, Τὸ "Ἔργον 1964, σ. 57, 1975, σ. 86, 88.

4. Τὸ "Ἔργον 1964, σ. 53. Ἀγνῶτες βρέθηκαν καὶ στὴ δυτικὴ πτέρυγα τοῦ τεμένους, ΠΑΕ 1963, σ. 92, Τὸ "Ἔργον 1963, σ. 59 κέ.

Διαπιστώθηκε ὅτι ἡ αἴθουσα αὐτή, καθὼς καὶ τὸ ὑπόλοιπο συγκρότημα τοῦ τεμένους, δυτικὰ τοῦ κυρίως ἱεροῦ, κατασκευάστηκαν σὲ μεταγενέστερη φάση στὸ β' μισό τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. (ΠΑΕ 1963, σ. 91, 1975, σ. 149, 1976, σ. 147). Μὲ τὴν πυρπόληση τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους (167 π.Χ.), ποὺ ἐπέφερε καὶ τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάλειψή του (Παυσ. 9.30. 6 βλ. 180-181, Epirus, σ. 687), καταστράφηκε πιθανὸν καὶ τὸ δυτικὸ συγκρότημα τοῦ ἱεροῦ. Ἀλλά, ἐνῶ τὸ ἱερό δὲν ἐπισκευάστηκε οὔτε λειτούργησε μετὰ τὴν καταστροφή, ὁ δυτικὸς χώρος χρησιμοποιήθηκε στὸν 1ο π.Χ. αἰώνα, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ρωμαϊκὰ κτίσματα, ἰδίως 147. Ἀρχαιότητες, σ. 21, Θεσπρωτία, σ. 180, Τὸ "Ἔργον 1976, σ. 83, Ἀ. Βλαχοπούλου-Οἰκονόμου, Ἐντυπες Σφραγίδες σὲ λαβερὲς ἀμφορέων ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα καὶ τὴ Δωδώνη Η, 1979, σ. 296.

5. Τὸ "Ἔργον 1961, σ. 121 καὶ ΠΑΕ 1961, σ. 113. Πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι οἱ ἀγνῶτες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ δωμάτια αὐτὰ δὲν ἔχουν ταυτιστεῖ, διότι πολλὲς δὲν φέρουν ἐνδείξεις.

Σύμφωνα με τὶς φιλολογικὲς μαρτυρίες (Πολυδεύκους Ὀνομαστικὸν 7. 36) καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα¹ οἱ ἀγνῶτες² χρησιμοποιήθηκαν κυρίως γιὰ καθαρά πρακτικὸ σκοπὸ, δηλαδή γιὰ νὰ διατηροῦν μετὰ τὸ βάρος τους στὴν κατάλληλη θέση τὰ νήματα τοῦ στημονιοῦ κατὰ τὴ λειτουργία τοῦ κατακόρυφου (ὄρθιου) ἀργαλειοῦ³. Ὁ κατακόρυφος ἀργαλεῖος ἦταν ὁ ἀρχικὸς τύπος ἀργαλειοῦ, ποὺ χρησιμοποιήθηκε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ νεολιθικὰ χρόνια⁴ μέχρι καὶ τὸν 1ο μ.Χ. αἰώνα⁵, ὅποτε ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν ὀριζόντιο, ποὺ δὲν χρειαζόταν ἀγνῶτες⁶.

1. Γιὰ τὶς παραστάσεις ἀργαλειῶν μετὰ ἀγνῶτες σὲ ἀγγεῖα βλ. Crowfoot, BSA 37, 1936-37, σ. 37-47, Wilson σ. 16 κέ., Wace, σ. 51-55, Forbes, σ. 203 κέ. καὶ M. Hoffmann, The Warp-Weighted Loom, Studia Norvegica 14, 1964, σ. 297 κέ.

Γιὰ τὴν ἀρχαιότερη ἀπεικόνιση τοῦ ὄρθιου ἢ «ὀμβρικοῦ» ἀργαλειοῦ σὲ κορινθιακὸ ἀρύβαλλο τοῦ 600 π.Χ. βλ. Gl. Weinberg-S.S. Weinberg, Arachne of Lydia at Corinth, The Aegean and the near East, Studies presented to Hetty Goldman, New York 1956, σ. 262-267, πίν. 33.

2. Ἡ λέξις ἀγνός, -ῶτος, ποὺ ἀπαντᾷ κυρίως στὸν πληθυντικὸ «ἀγνῶτες» εἶναι ἄγνωστης ἐτυμολογίας. βλ. σχετικά H. Frisk, Griechisches Etymologisches Wörterbuch, B. 1, Heidelberg 1960, λ. ἀγνός.

βλ. καὶ λέξις λαιαί, Πλουτ. 2.156 B, Ἀριστοτ. Περὶ ζώων γενέσε. 1.4.36, (717a Loeb) καὶ 5.7.26 (787b), Ἡσύχιος λ. λέας, Ἐτυμ. Μέγα λ. λέα καὶ Πολυδ. Ὀνομ. 7.36.

3. Γιὰ τοὺς ἀργαλειοὺς βλ. Pnyx I, σ. 65-79. Γιὰ τὶς κορινθιακὲς ἀγνῶτες ἰδιαίτερα Corinth XII, σ. 146-163.

4. Ὁ ἀργαλεῖος αὐτὸς πιθανὸν χρησιμοποιήθηκε καὶ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη βλ. Crowfoot, σ. 37, Forbes, σ. 203). Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Ἡρόδοτος 2.35 ἐκπλησσεται μετὰ τὸν τρόπο ποὺ ὕφαιναν οἱ Αἰγύπτιοι, σὲ ἀντίθεση μετὰ τοὺς ἄλλους λαοὺς.

Γιὰ νεολιθικῶν χρόνων ἀγνῶτες ἀπὸ τὴν Κόρινθο, Corinth XII, σ. 147 κέ. Ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές, ἡ χρῆση τους γενικεύθηκε στὴν Κόρινθο μετὰ τὸν 8ο π.Χ. αἰώνα. Σχετικά Corinth XII, σ. 148.

Στὸ Διμήνι καὶ τὸ Σέσκλο μερικὲς ἀγνῶτες κοινικοῦ τύπου φαίνεται νὰ χρονολογοῦνται στὴν ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ. (Χρ. Τσούντα, Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου, Ἀθήναι 1908, σ. 346, εἰκ. 277. Γιὰ τὶς ἀγνῶτες ποὺ χρονολογοῦνται στὴν ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ καὶ τὶς θέσεις ποὺ βρέθηκαν βλ. Corinth XII, σ. 147 κέ.

5. Pnyx I, σ. 65 καὶ Wilson, σ. 21-23 μετὰ φιλολογικὲς ἀναφορὰς γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή τῶν ἀγνῶτων καὶ τὴν ἀντικατάστασή τοῦ ὄρθιου ἀργαλειοῦ ἀπὸ τὸν ὀριζόντιο. Γιὰ πρόσθετες μαρτυρίες H. Goldman, Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I, New Jersey 1950, σ. 394 σημ. 6, H. S. Robinson, Pottery of the Roman Period, Athenian Agora V, 1959, σ. 86. Σχετικά καὶ Corinth XII, ὁ.π., σ. 147.

Ὁ Doro Levi, Annuario 43-44, 1965-66, σ. 580 χρονολογεῖ τὶς ἀγνῶτες ποὺ βρέθηκαν στὴ Φαιστό ὡς τὰ μέσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ.

Ὁ Σενέκας στὸν 1 μ.Χ. αἰ. ἀναφέρει τὸ τέντωμα τῶν νημάτων τοῦ στημονιοῦ μετὰ ἀγνῶτες, Forbes, σ. 206. Ὁ Σέρβιος, Aen. VII. 14 μὲς πληροφορεῖ πῶς στὸν 4ο μ.Χ. αἰ. ὕφαιναν ὄρθιοι βλ. καὶ Forbes, σ. 202 καὶ 205, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ὁ ἀργαλεῖος μετὰ ἀγνῶτες χρησιμοποιήθηκε σὲ μερικὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος μέχρι τὸν 4ο μ.Χ. αἰ.

6. Γιὰ τοὺς τύπους τῶν ἀρχαίων ἀργαλειῶν βλ. Crowfoot, σ. 37 κέ., εἰκ. 1-4, Wilson, σ. 16 κέ., Forbes, σ. 196 κέ.

Ἡ Crowfoot, σ. 47 ὑποθέτει ὅτι ὁ κύριος λόγος ποὺ ἐπέβαλε τὴν ἀντικατάστασή τοῦ

Είναι δύσκολο να υπολογιστεί ο ακριβής αριθμός αγνύθων που υπήρχε σε κάθε άργαλειό. Οι Davidson και Thompson υποθέτουν ότι για ένα μάλλινο ύφασμα πλάτους 1.75 μ., κατάλληλο για πέπλο, χρησιμοποιούνταν 65-70 αγνύθες, όπως φαίνεται σε απεικονίσεις άργαλιών¹. Ο αριθμός όμως των αγνύθων ποικίλλει ανάλογα με το ύλικό των ύφασμάτων². Στις περισσότερες ανασκαφές βρίσκουμε πολλές αγνύθες κυρίως πήλινες³ και των τριών τύπων, δηλαδή του πυραμιδόσχημου, του κωνικού και του δισκοειδούς⁴. "Όπως αποδεικνύεται από τα ανασκαφικά δεδομένα, κάθε κέντρο παραγωγής αγνύθων προτιμούσε έναν τύπο περισσότερο από τους άλλους.

"Ετσι στην Κόρινθο επικρατούν οι κωνικού τύπου αγνύθες⁵, στην Αθήνα οι πυραμιδόσχημες⁶ και σε άλλες περιοχές, όπως στη Φαιστό, στη Σαλαμίνα της Κύπρου και άλλου, οι δισκοειδείς⁷.

Ο τρόπος χρήσης των αγνύθων διαπιστώνεται στις απεικονίσεις άργαλει-

ούθων με αγνύθες άργαλειού, ήταν ή μειονεκτική θέση της ύφάντριας, ή όποια σύμφωνα με τον Όμηρο (Ίλιάδ. 1.31, Όδυσ. 5. 61 κέ.) έπρεπε να στέκεται όρθια στη δουλειά της και να πηγαίνει, όταν ο άργαλειός ήταν πλατύς. («Χρή γάρ περιπατείν την ύφανουσάν» Άρτεμ. Όνειρ. III. 36).

Σχετικά βλ. και Forbes, σ. 205.

Αντίθετα ό Wace, σ. 55 δέχεται ότι κυρίως ύφαιναν καθιστοί και μόνον όταν ο άργαλειός ήταν αρκετά πλατύς, ύφαιναν όρθιοι. Πιστεύει μάλιστα πως ή φράση «παλίμβαμοι όδοί» αναφέρεται στη σάϊτα και όχι στον ύφαντή ή την ύφάντρια.

1. Pnyx I, σ. 69 κέ. Σχετικά και M. Hoffmann, The Looms of Classical Antiquity, Studia Norvegica 14, 1964, σ. 315 και σημ. 37.

2. Βλ. σχετικά Pnyx I, σ. 70.

Για τον αριθμό των αγνύθων σε άργαλειούς βλ. και Corinth XII, σ. 146 κέ., Chavane, σ. 77.

3. Σχετικά M. Hoffmann, Studia Norvegica 14, 1964, σ. 314.

4. Για τους τύπους των αγνύθων, την κατασκευή και τη χρονολόγησή τους βλ. Pnyx I, σ. 65 κέ., Corinth XII, σ. 146 κέ., H. Goldman, Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I, New Jersey 1950, σ. 394 κέ., Levi, σ. 577-588.

5. Corinth XII, σ. 146 κέ. και A. N. Stillwell, Corinth XV, II, 1952, σ. 268 κέ.

6. Για τις Πυραμιδόσχημες αγνύθες που βρέθηκαν στην Πνύκα βλ. Pnyx I, σ. 73 κέ., στην Κόρινθο, Corinth XII, σ. 161-162 και σε άλλες περιοχές Φωτ. Παπαδοπούλου, Μιά άγνωστη νεκρόπολη της Χαλκιδικής ΑΔ 19, 1964, Α' Μελέται, σ. 94-95.

7. Για τον μεγάλο αριθμό αγνύθων που βρέθηκαν στην Όλυμπο, D. M. Robinson, Olynthus II, σ. 118 κέ.

Ο H. S. Robinson, Pottery of the Roman Period, Athenian Agora V, 1959, σ. 80, υποθέτει ότι οι άττικες πυραμιδόσχημες αγνύθες έπαυσαν να χρησιμοποιούνται πριν από τα τέλη του 4ου π.Χ. αλ. Για τις πυραμιδόσχημες αγνύθες που βρέθηκαν στην αγορά των Αθηνών και χρονολογούνται στα ρωμαϊκά χρόνια, συμπεραίνει ότι χρησιμοποιήθηκαν την εποχή αυτή για διαφορετικούς σκοπούς από τον αρχικό.

7. Στη Φαιστό επικρατεί ο δισκοειδής τύπος που έμφανίζεται στην έλληνιστική εποχή. Στην Έφεσο ο τύπος αυτός διατηρείται ως τα ρωμαϊκά χρόνια. Σχετικά Levi, σ. 583 κέ. Για τις αγνύθες από τη Σαλαμίνα της Κύπρου, Chavane, σ. 76 κέ.

ών σε άγγεια¹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ή μελανόμορφη λήκυθος του ζωγράφου του Άμαση του ± 560 π.Χ. Στην παράσταση όρθιου άργαλειού που εικονίζεται στη λήκυθο αυτή, τα νήματα του στημονιού δεν δένονται άπευθείας στις ίδιες τις αγνύθες, όπως είναι ο συνήθης τρόπος², αλλά σε μετállινους κρίκους³ (πίν. 3). Το μοναδικό μέχρι σήμερα γνωστό παράδειγμα αγνύθας που διατηρεί μετállινο κρίκο, βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Πρόκειται για μία πυραμιδόσχημη αγνύθα⁴ (πίν. 4) με ανάγλυφη παράσταση γυναίκας, ίσως νήουσας, όπως υπέθεσε ή G. Crowfoot⁵.

1. Για τον τρόπο χρήσης των αγνύθων Pnyx I, σ. 68, εικ. 30, Corinth XV, II, σ. 147 και σημ. 4. Σχετικά Forbes, σ. 203, Levi, σ. 580 και B. K. McLauchlin, New Evidence on the Mechanics of Loom Weights, AJA 85, 1981, σ. 79-81, πίν. 17, εικ. 1-4.

2. Στις περισσότερες απεικονίσεις άργαλειών με αγνύθες σε άγγεια φαίνεται ότι τα νήματα του στημονιού προσαρμόζονται στην όπή της αγνύθας, όπως στον καβειρικό σκύφο του τέλους του 5ου π.Χ. αλ., στο Ashmolean Μουσείο, Oxford: Για τον σκύφο βλ. C. H. W. Walters, Odysseus and Kirke, JHS 13, 1892-93, σ. 8, Crowfoot, σ. 41, εικ. 4, Wilson, σ. 17, εικ. 5, πίν. IV.

Σε τέσσερις τουλάχιστον καβειρικούς σκύφους απεικονίζεται όρθιος άργαλειός, ο λεγόμενος της Κίρκης: Για τη βιβλιογραφία βλ. AJA 85, 1981, σ. 79 κέ.

"Ιδιο τρόπο χρήσης των αγνύθων παρατηρούμε σε έρυθρόμορφο σκύφο στο Chiusi: "Η Πηνελόπη απεικονίζεται μαζί με τον Τηλέμαχο μπροστά σε όρθιο «όμηρικού τύπου» άργαλειό Crowfoot, σ. 42 σημ. 2, Forbes, σ. 203 εικ. 29, Wilson, σ. 17-18, εικ. 6, S. Karouzou, The Amasis Painter, Oxford 1956, σ. 44.

Σε έρυθρόμορφη ύδρια του 430 π.Χ. από τη Βάρη Άττικής στη συλλογή Robinson στο Johns Hopkins University όρθιος άργαλειός φέρει δέκα αγνύθες, δεμένες στα νήματα του στημονιού. Δίπλα θελκτική ολιγογενειακή σκηνή μητέρας, τροφού και νηπίου. Για την ύδρια βλ. CVA, Robinson Collection fasc. 2, III, πίν. 43, σ. 31-32.

3. Για τη λήκυθο που βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Ν. Ύόρκης βλ. G. M. Richter, Bulletin of the Metropolitan Museum of Art 26, 1931, σ. 291 κέ., εικ. 4-5, H. Faxon, Bulletin of the Metropolitan Museum of Art 27, 1932, σ. 70-71 με αναπαράσταση του άργαλειού. Βλ. και Beazley, ABFV, σ. 154 άρ. 57, ο όποιος την αποδίδει στον ζωγράφο του Άμαση. Σχετικά και S. Karouzou, The Amasis Painter, ό.π., σ. 40, 43-44, πίν. 43, 44, 1 με σύντομη περιγραφή και αναφορές στην παλαιότερη βιβλιογραφία. Για μία νεότερη χρονολόγηση βλ. G. M. Richter, A Handbook of Greek Art, London 1969, σ. 332 κέ., εικ. 447, ή όποια θεωρεί τον ζωγράφο του Άμαση νεότερο από τον Έξηκία. Ο Dietrich von Bothmer, New Vases by the Amasis Painter, Antk 3, 1960, σ. 74 χρονολογεί με βεβαιότητα τη λήκυθο της Ν. Ύόρκης πριν από τα πρώιμα έργα του Έξηκία. Σχετικά βλ. και J. Boardman, Athenian Black Figure Vases, London 1974 (1978), σ. 55 και εικ. 78.

4. Pnyx I, σ. 68, εικ. 30 με πλήρη περιγραφή της αγνύθας και του κρίκου. Το μετállο που διατηρείται στην όπή πυραμιδόσχημης αγνύθας από τη Δέλο (Delos 18, σ. 154 άρ. 72α Β 1250) δεν είναι βέβαιο αν άνήκει σε κρίκο ή ξύλινη ράβδο. Σχετικά Pnyx I, σ. 69 σημ. 58 και Corinth XII, σ. 147 άρ. 4.

Πρόσφατα B. Kelley McLauchlin, New Evidence on the Mechanics of Loom Weights, AJA 85, 1981, σ. 80.

5. Crowfoot, σ. 43. Οι G. Davidson και D. Thompson, Pnyx I, σ. 68 και σημ. 57 διατυπώνουν επιφυλάξεις για την έρμηνεία της μορφής.

Εναν διαφορετικό τρόπο χρήσης των αγνύθων μάς δίνουν έμμεσες μαρτυρίες. Συγκεκριμένα σε σφραγίσματα, όπου απεικονίζονται κωνικού τύπου αγνύθες, τα νήματα του στημονιού δένονται σε ξύλινες ή μεταλλινες ράβδους που περνούσαν μέσα στην όπή έξαρτησης¹. Το έπιβεβαιώνουν αγνύθες αυτού του τύπου που βρέθηκαν το 1978 στις ανασκαφές της Νεμέας και διατηρούν μέρος των ξύλινων ράβδων τους².

Σχετικά με τη χρήση των αγνύθων έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις³, αλλά οι νεότεροι έρευνητές έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρέπει να συνδέσουμε τη χρήση τους με τη λειτουργία του χώρου στον οποίο βρέθηκαν, αν και κατά κανόνα αποτελούσαν αναπόσπαστο έξαρτημα του όρθιου άργαλειού⁴.

Τις αγνύθες από το Νεκρομαντείο του Άχέροντα τις θεωρούμε αφιερωματικές, κυρίως διότι βρέθηκαν σε ιερό⁵ και μάλιστα σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδο-

1. Σχετικά Pnyx I, σ. 68-69 και σημ. 58, εικ. 39 άρ. 140. Δύο κωνικού τύπου αγνύθες από την Αθήνα του 3ου π.Χ. αϊ. Pnyx I, σ. 92, εικ. 39, άρ. 139-140 και τέσσερις έπίσης κωνικού τύπου αγνύθες από την Κόρινθο φέρουν το ίδιο σφράγισμα, δηλ. κωνικού τύπου αγνύθα που διατηρεί τη μετάλλινη ράβδο: (Corinth XII, εικ. 25 άρ. 1145, εικ. 27 άρ. 1153, 1164 και 1165).

2. AJA 85, 1961, σ. 79-81, πίν. 17, εικ. 1-4.

3. Pnyx I, σ. 65 κέ. με αναφορές στις διάφορες θεωρίες βλ. και σ. 75, Delos 18, σ. 152 κέ. Ο Μ. F. Calvert θεώρησε τις αγνύθες, που βρήκε στην Τρωάδα μαζί με άμφορείς ως σφραγίδες άμφορέων (Σχετικά Chavane, σ. 76 και σημ. 4).

Οί P. Perdrizet και P. Cintas (Chavane, σ. 76 σημ. 5 με βιβλιογραφία) σημειώνουν την παρουσία αγνύθων στους λιμναίους οικισμούς της Ιταλίας και σε όλους τους παραθαλάσσιους έμπορικούς σταθμούς και πιστεύουν ότι χρησιμοποιήθηκαν για τα δίχτυα των ψαράδων, υπόθεση που θα μπορούσε να έπιβεβαιώσει αγνύθα διακοσμημένη με άγκυρα που έχει δημοσιευθεί από τον Deonna στο Delos 18, σ. 156 και 161, πίν. 443, 458. Την ίδια χρήση διαπιστώνει ο Doro Levi, σ. 580 και για τις αγνύθες από τη Φαιστό.

Για αφιερωματικές αγνύθες Pnyx I, σ. 75 και σημ. 84, J. L. Robert, Bulletin Épire 2, Oxford 1962, σ. 129-130 άρ. 1312 και σ. 330-331, J. P. Morel, Fouilles à Cozzo Presepe, près de Metaponte, Mélanges d'Archéologie et d'Histoire 82, 1970, σ. 105-107, Chavane, σ. 77 σημ. 4 με παλαιότερη βιβλιογραφία. Σχετικά και M. Guarducci, Epigrafia Greca III, Roma 1974, σ. 55-56, 350-351 και 518 κέ.

4. Σχετικά Pnyx I, σ. 65 κέ., Corinth XII, σ. 146 κέ., AD 19, 1964, A', σ. 94-95, Levi, σ. 577, Weinberg, σ. 281 κέ. Ο Μ. Chavane, σ. 76 κέ., αν και θεωρεί τη χρήση τους μυστηριώδη, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στους άργαλει-

5. Για τις ανασκαφές στο Νεκρομαντείο του Άχέροντα και την ταύτισή του με το ιερό του Άδη βλ. Σ. Δάκαρη, ΠΑΕ 1958, σ. 107-113, 1960, σ. 114-127, 1961, σ. 108-119, 1963, σ. 89-92, 1964, σ. 44-53, 1975, σ. 146-149, 1976, σ. 146-149, 1977, σ. 140-141, S. Dakaris, The Dark Palace of Hades, Archaeology 15, 1962, σ. 85-93, του ίδιου, Das Taubenorakel von Dodona und das Totenorakel bei Ephyra, Antk, 1es Beih. 1963, σ. 35-54, EAA Suppl. 1970, σ. 474-477, Θεσπρωτία, σ. 67, 81, 119 και 179-180.

μένα σε αποθήκη προσφορών ή σε δωμάτια λατρείας¹. Άλλωστε ο ανασκαφέας του Νεκρομαντείου, ο Σ. Δάκαρης, θεωρεί τις αγνύθες που προέρχονται από τα δωμάτια ε, ζ και η του βόρειου διαδρόμου του ιερού² (πίν. 1) νεκρικές προσφορές, καθώς και τα υπόλοιπα αντικείμενα που έντοπίστηκαν στους ίδιους χώρους³.

Παρόλα αυτά είναι δυνατόν να παρατηρηθεί ότι ο σχετικά μεγάλος αριθμός των αγνύθων του ιερού, πάνω από 94⁴, θα μπορούσε να οδηγήσει στην υπόθεση ότι και στο Νεκρομαντείο χρησιμοποιήθηκαν γι' αυτή την κύρια χρήση τους, δηλ. ως έξαρτήματα άργαλειού.

Όπως δείχνει όμως η κάτοψη του ιερού (πίν. 1) και μαρτυρούν τα ανασκαφικά δεδομένα, το δωμάτιο I δέν ήταν δυνατόν να είχε χρησιμοποιηθεί για

Άρχαιότητες, σ. 3 κέ. Σχετικά και Epirus σ. 313 κέ., 369, 422, 427 κέ., 478, P. Cabanes, L'Épire de la Mort de Pyrrhos à la Conquête Romaine, Paris 1976, σ. 297, 509-510, Ph. Vandenberg, Das Geheimnis der Orakel, München 1979, σ. 13-38.

Για τη λατρεία της Περσεφόνης και του Άδη - Ποσειδώνα στο Νεκρομαντείο του Άχέροντα από τα προϊστορικά χρόνια ως τη ρωμαϊκή έποχή βλ. Χρ. Τζουβάρα - Σούλη, Η λατρεία των Γυναικείων Θεοτήτων εις την αρχαίαν Ήπειρον, Ιωάννινα 1979, σ. 99-110 και σημ. 646 με την παλαιότερη βιβλιογραφία για τις ανασκαφές στο ιερό.

Ο D. Baatz, Teile hellenistischer Geschütze aus Griechenland, AA 1979, σ. 68 κέ. και του ίδιου, Hellenische Katapulte aus Ephyra (Epirus), AM 97, 1982, σ. 211-233, με βάση τους χάλκινους τροχούς που έρμηνεύει όρθά ως έξαρτήματα καταπελτών, υποστήριξε τελευταία ότι το έλληνιστικό οικόδομημα είναι φρουριακού χαρακτήρα.

Στην παραπάνω άποψη θα μπορούσε κανείς να προβάλλει ισχυρές αντιρρήσεις, διότι τα πολυάριθμα εύρηματα λατρευτικού χαρακτήρα, ή τοπογραφία και οι φιλολογικές μαρτυρίες είναι ισχυρές άποδείξεις για τη λατρευτική σημασία του έλληνιστικού οικόδομηματος. (Βλ. σχετικά Χρ. Σούλη - Άμ. Οικονόμου, Βιβλιογραφία για την Ήπειρο 1981-82, Ήπειρ. Χρον. 25, 1983, σ. 306).

1. Βλ. παραπάνω σ. 10, σημ. 1 και 2.

Για τα εύρηματα τουωματίου I, ΠΑΕ 1964, σ. 46 κέ., Τό Έργον 1964, σ. 55-57, ΠΑΕ 1975, σ. 149, εικ. 1 και πίν. 125β, Τό Έργον 1975, σ. 86 κέ., εικ. 79. Για τη σημασία των υπόλοιπων χώρων του ιερού, όπου βρέθηκαν αγνύθες βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 108 κέ.

2. Στο δωμάτιο ε βρέθηκαν 28 αγνύθες, 9 στο ζ και 7 στο η. Σχετικά ΠΑΕ 1961, σ. 113 και το Έργον 1961, σ. 121.

Μαζί με τις αγνύθες υπήρχαν μικρές κυκλικές βάσεις που χρησίμευαν πιθανόν κατά τον ανασκαφέα για τη στήριξη των αγνύθων ή όξυπύθμενων άγγείων, όπως τα άμφορίδια, οι δακρυδόχοι (ΠΑΕ 1961, πίν. 69β) ή ακόμη λαμπάδες, αναγκάιες στο σκοτάδι του ιερού.

3. Για τα εύρηματα τωνωματίων ε, ζ, η του βόρειου διαδρόμου του ιερού, τη χρονολόγησή τους στο β' μισό του 3ου π.Χ. αϊ. και άρχές του 2ου π.Χ. αϊ. και τη χρήση τους βλ. ΠΑΕ 1961, σ. 112-113, πίν. 67-71, Τό Έργον 1961, σ. 121.

Ός γνωστόν, τα δωμάτια αυτά χρησιμοποιήθηκαν, σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, για την έγκοίμηση και την προετοιμασία των χρηστηριαζομένων (Τό Έργον 1961, σ. 122).

4. Βλ. παραπάνω σ. 10 και σημ. 5.

Ο άκριβής αριθμός των αγνύθων του ιερού δέν μπορεί να ύπολογιστεί, διότι πολλές δέν έχουν ένδείξεις.

ύφαντικό ιστό, από έλλειψη χώρου, αφού αυτός χρειάζεται περίπου δύο μέτρα μήκος και τοποθετείται κυρίως κοντά στον τοίχο¹.

Εξάλλου στο δωμάτιο αυτό υπήρχαν, παράλληλα προς τις τρεις πλευρές, δέκα μεγάλοι πίθοι και άλλοι τρεις μικρότεροι στη μέση, που δεν άφηναν περιθώρια για τοποθέτηση ύφαντικού ιστού. Το κύριο περιεχόμενο των πύθων ήταν άπανθρακωμένοι κύαμοι και άλλα είδη καρπών, καθώς και ύγρα, που φανερώνουν αποθήκη, όπου διατηρούσαν τις προσφορές, όπως διαπιστώθηκε και σε άλλους χώρους του Ιερού².

Υφαντικός ιστός επίσης δεν ήταν δυνατόν να είχε τοποθετηθεί και στην ήμιυπόγεια αίθουσα Π, που χρησίμευε το πιθανότερο ως αποθήκη ή αποθέτης των εύρημάτων του Ιερού³.

Θά μπορούσαμε λοιπόν να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως και οι 50 και πλέον άγνυθες, που υπήρχαν στα δωμάτια ε, ζ και η του βόρειου διαδρόμου, είναι αφιερωματικές, κυρίως διότι οι χώροι αυτοί ήταν λατρευτικοί. "Αλλωστε και τα πολυάριθμα αντικείμενα, που βρέθηκαν μαζί με τις άγνυθες στα δωμάτια αυτά, προορίζονταν για τις νεκρικές προσφορές⁴.

Ως γνωστόν σπάνια οι άγνυθες φέρουν διακόσμηση και ο αριθμός των σφραγισμένων άγνύθων είναι μικρός συγκριτικά προς το πλήθος των άγνύθων που δίνει κάθε άνασκαφή⁵. Γι αυτό παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι 25 από τις 94

1. Κατά την άνασκαφή του σπιτιού 1 στον "Αμμότοπο, στον βοηθητικό χώρο c βρέθηκαν 28 πήλινες άγνυθες και μερικά τρυπημένα κεραμίδια, που σύμφωνα με τους άνασκαφείς χρησιμοποιούν για βαρίδια του άργαλειού. Στο δάπεδο υπάρχουν στη θέση τους τα λίθινα στήριγμα του άργαλειού και ένα πεζούλι δίπλα του: (Σ. Δάκαρης - W. Hoerfner, κ.ά., Δωδώνη Ε, "Ιωάννινα 1976, σ. 435-436, εικ. 2).

"Επίσης στο δωμάτιο Γ' του σπιτιού 3 στην Κασσώπη (ΠΑΕ 1977, σ. 147) βρέθηκαν πολλές άγνυθες και οι άνασκαφείς υποθέτουν την ύπαρξη άργαλειού, πράγμα που επιβεβαιώνουν οι πολυάριθμες άγνυθες που αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων άνασκαφών της πόλης (ΠΑΕ 1977 κέ.).

Σε σπίτι του 7ου π.Χ. αιώ. στους Δελφούς υπήρχαν δίπλα στον βόρειο τοίχο 40 άγνυθες πυραμιδόσχημες, που όρίζουν και εδώ, κατά τον άνασκαφέα τη θέση του άργαλειού, ο οποίος θά ήταν στημένος κοντά στον τοίχο (L. Leraf, BCH 85, 1961, σ. 339).

2. ΠΑΕ 1960, σ. 117 κέ., 1964, σ. 47 κέ.
3. Σ. Δάκαρης, ΠΑΕ 1975, σ. 149, Τό "Εργον 1975, σ. 88, ΠΑΕ 1976, σ. 146: «Τά εύρηματα από την υπόγεια αίθουσα π, κόκαλα ζώων, όστρεα θαλασσινά και σωροί όστράκων από πιθάρια και άγγεϊα, επιβεβαιώνουν τον προορισμό του υπόγειου χώρου, που χρησίμευε για αποθήκη και για την απόθεση απορριμάτων (άποθέτης) που προέρχονταν από το Ιερό». Σχετικά Τό "Εργον 1976, σ. 80.

4. Βλ. παραπάνω σ. 10, σημ. 5, και σ. 15 σημ. 2 και 3.
5. Pnyx I, σ. 75, Corinth XII, σ. 153.
Για τις άγνυθες από την "Ολυνθο, Olynthus II, 1930, σ. 118 κέ., από την Κόρινθο, Corinth XII, σ. 146-172. Για τις άγνυθες από τη Φαιστό, Levi, σ. 577-588 και τη Σαλαμίνα της Κύπρου, Chavane, σ. 76-86.

άγνυθες που συγκεντρώθηκαν κατά την άνασκαφή του Νεκρομαντείου και φέρουν σφράγισμα.

Καθώς γνωρίζουμε άγνυθες σφραγισμένες άπαντούν στις άρχες του 6ου π.Χ. αιώ.¹ ή ακόμη στον 7ο π.Χ. αιώ.², αν και έλάχιστα τέτοια δείγματα σώζονται πριν από το β' μισό του 5ου π.Χ. αιώ.³ Στα μέσα του 5ου π.Χ. άρχισε ή χρήση σφραγισμένων άγνύθων από πολύτιμους λίθους ή δακτυλιολίθους και διατηρήθηκε ως την έλληνιστική εποχή⁴.

Στις άρχες του 5ου π.Χ. αιώ. εμφανίζονται στην Κόρινθο τα πρώτα έγχάρακτα γράμματα πάνω σε άγνυθες, που χαράσσονταν με αϊχμηρό έργαλειό πριν από το ψήσιμο στη βάση ή στην πλευρά⁵. Τα έγχάρακτα γράμματα γενικεύονται στην Κόρινθο τον 5ο π.Χ. αιώνα και διατηρούνται μέχρι τα τέλη του 4ου π.Χ. αιώ., όποτε κυριαρχούν οι άγνυθες με σφραγίσματα⁶. "Αντίθετα στην "Αθήνα άγνυθες με έγχάρακτα γράμματα χρησιμοποιήθηκαν κατά τα τέλη του 4ου π.Χ. αιώ., ή χρήση τους όμως δεν γενικεύτηκε⁷.

"Η σημασία των γραμμάτων ή συμβόλων έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις⁸. Σύμφωνα με νεότερες έρμηνείες χρησιμοποιούν είτε ως «σημα κατατεθέν» του κατασκευαστή⁹ ή του ιδιοκτήτη¹⁰ είτε ως ένδειξεις για την κατάταξη τους σε τύπους¹¹.

Πολλές φορές άπαντούν σε άγνυθες όχι μόνο άπλά σύμβολα ή όνόματα

1. Σχετικά Corinth XV, II, δ.π., σ. 269.

2. D. Burr Thompson, Hesperia 2, 1933, σ. 600. Σχετικά και Φ. Παπαδοπούλου, ΑΔ 19, 1964, Α', σ. 95 σημ. 71. Για την ζωγραφισμένη άγνύθα από την Περαχώρα των μέσων του 7ου π.Χ. αιώ. T. J. Dunbabin, Perachora 2, Oxford 1962, σ. 129-130, άρ. 1312.

3. Σχετικά βλ. Weinberg, σ. 281.

4. Pnyx I, σ. 75, Corinth XII, σ. 153.

Τά σφραγίσματα τοποθετούνται στη βάση και στις πλευρές των άγνύθων, ενώ μόνο στα τέλη του 3ου π.Χ. αιώ. εμφανίζονται γράμματα ή λέξεις σε έντυπα σφραγίσματα. Μερικά σφραγίσματα προέρχονται από άλλα σφραγίσματα που πρέπει να χρησιμοποιήθηκαν στην Κεραμεική. Τέτοια σφραγίσματα συνηθίζονταν στην "Αθήνα, ενώ στην Κόρινθο άπαντούν σπάνια. Σχετικά Corinth XII, σ. 153.

Για τα σφραγίσματα που αντιγράφουν νομισματικούς τύπους βλ. Weinberg, σ. 281 κέ., και V. Grace, Exceptional Amphora Stamps, Studies in classical art and archaeology, A Tribute to Peter Heinrich von Blanckenhagen, New York 1979, σ. 120 για την παράσταση της "Αθηνάς Προμάχου που άπαντά σε λαβές σαμιακών άμφορέων.

5. Corinth XII, σ. 151-152.

6. Corinth XII, σ. 152. Έγχάρακτα γράμματα έπαυσαν να χρησιμοποιούνται στην Κόρινθο πριν από τα τέλη του 4ου π.Χ. αιώ.

7. Σχετικά Pnyx I, σ. 74 κέ.

8. Pnyx I, σ. 74 κέ.

9. Pnyx I, σ. 74, Corinth XII, σ. 152. Σχετικά και Levi, σ. 583.

10. Pnyx I, σ. 75, Corinth XII, σ. 152.

11. Pnyx I, σ. 74, Weinberg, σ. 281.

θητων, αλλά το όνομα της θεότητας στην οποία αφιερωνόταν¹.

Οι άγνυθες χρησιμοποιήθηκαν συχνά ως αφιερωματικές προσφορές και έφεραν ιδιαίτερη διακόσμηση, καθώς φανερώνει πλήθος παραδειγμάτων². Οι Gl. D. Weinberg και S. S. Weinberg³ αποδείχνουν με τεκμηριωμένα επιχειρήματα ότι η κωνικού τύπου άγνυθα του 400 π.Χ., με παράσταση τούρου μπροστά σε δέντρο, που κατασκευάστηκε στην Κόρινθο και βρίσκεται στο Μουσείο του Πανεπιστημίου του Missouri στην Κολούμπια, είναι αφιέρωμα στο ιερό του Παλαίμονα κλασικών χρόνων, στα "Ισθμια".

"Όπως φανερώνουν τα αρχαιολογικά και επιγραφικά δεδομένα, οι περισσότερες αφιερωματικές άγνυθες προσφέρονταν στην 'Αθηνά⁵. Αυτό θα μπορούσε να συνδυαστεί με την ιδιότητα της 'Αθηνάς ως 'Εργάνης, που προστατεύει τις χειρωνακτικές εργασίες και μάλιστα τους ύφαντες και βαφείς που χρησιμοποιούσαν την πορφύρα⁶.

1. Σε άγνυθα από την Έφεσο άπαντα το όνομα ΜΕΝΘΕΟΣ, που πρόκειται για τοπική ανατολική θεότητα, στην οποία η άγνυθα είναι αφιερωμένη (Σχετικά Levi, σ. 583). 'Επίσης από το ναό της 'Αθηνάς Κρανιάς στην 'Ελάτεια προέρχεται αφιερωματική άγνυθα στη θεά με την επιγραφή «ΘΕΛΩΠΙΣ ΑΘΑΝΑΙ» (P. Paris, Elatée, Paris 1892, σ. 282). Σχετικά και Lindos I, 1931, σ. 145-146.

2. Για αφιερωματικές άγνυθες που βρέθηκαν στην 'Ακρόπολη των 'Αθηνών B. Graef και E. Langlotz, Die antiken Vasen von der Akropolis zu Athen 1, Berlin 1925, πίν. 113 άρ. 2757-60 και σ. 261-2.

Για άλλες αθηναϊκές αφιερωματικές άγνυθες Phyx I, σ. 65-79, T. Leslie Shear, The Athenian Agora Excavations of 1971, Hesperia 42, 1973, σ. 128 και για αφιερωματικές άγνυθες από διάφορες περιοχές βλ. Chavane, σ. 77 και σημ. 4 και V. Hadjimichali, Recherches à Latô, BCH 95, 1971, σ. 208-210, Jean-Paul Morel, Mélanges d'Archéologie et d'Histoire 82, 1970, σ. 105-107.

Σχετικά και M. Guarducci, Epigrafia Greca III, Roma 1974, σ. 55-56.

3. Weinberg, σ. 281-285 σημ. 77.

4. Για το κλασικό Παλαμόνιο βλ. D. W. Rupp «The Missing Classical Palaimonion», Seventy Eighth General Meeting of the Archaeological Institute of America, Section IVa.

Σχετικά και O. Broneer, Isthmia 2, Topography and Architecture, Princeton 1973, σ. 99 και Weinberg, σ. 284 για μία πλήρη συζήτηση του θέματος.

Για το Παλαμόνιο βλ. και R. A. Tomlinson, Greek Sanctuaries, London 1976, σ. 96 και N. Παπαχατζή, Παιονίου 'Ελλάδος Περιήγησις, Κορινθιακά-Λακωνικά, 'Αθήνα 1976, σ. 40-41.

5. Βλ. παραπάνω σημ. 1.

6. Για την 'Αθηνά Φοινίκη που λατρευόταν στην Κόρινθο βλ. St. Dow, Corinthiaca, The Month Phoinikaios, AJA 46, 1942, σ. 69-72, E. Will, Korinthiaka, Paris 1955, σ. 143 κέ., R. Lisle, The Cults of Corinth, Baltimore Maryland 1955, σ. 106 κέ., και για τη σύνδεσή της με την 'Αθηνά 'Εργάνη που λατρευόταν επίσης στην Κόρινθο Χρ. Καρδαρά, 'Αθηνά Φοινίκη, AAA III, 1, 1970, σ. 95-97, L. Jeffery, The Local Scripts of Archaic Greece, Oxford 1961, σ. 131 άρ. 18.

Την άποψη αυτή ενισχύει ο μύθος για τη φιλονεικία 'Αθηνάς και 'Αράχνης, που περιγράφει ο 'Οβίδιος¹ και είχε απεικονιστεί σε κορινθιακό αρύβαλλο του 600 π.Χ.² 'Η έρμηνεία της σκηνής είναι ενδιαφέρουσα, διότι ο μικρός κορινθιακός αρύβαλλος άποτελεί την πρώτη μαρτυρία για το μύθο, που φαίνεται ότι ήταν γνωστός στην 'Ελλάδα από το 600 π.Χ.³

Πέντε από τις σφραγισμένες άγνυθες του Νεκρομαντείου⁴ (πίν. 5-14) φέρουν παράσταση 'Αθηνάς. Το σφράγισμα στίς άγνυθες αυτές είναι ώσειδές και φαίνεται ότι προέρχεται από την ίδια μήτρα. Το θέμα είναι επίσης το ίδιο. 'Η θεά εικονίζεται μέσα σε έλαφρά κοίλο πεδίο· κρατεί όρθιο δόρυ με το δεξί και στηρίζεται με το άριστερό σε άσπίδα. Πατά σε γραμμή έδάφους και είναι στραμμένη δεξιά, μπροστά σε δυσδιάκριτο αντικείμενο, ίσως κορμό έλιᾶς ή, το πιθανότερο, καλάθι με νήματα⁵. Μία γλαύκα παριστάνεται κοντά στο καλάθι⁶. Δεν πρέπει όμως να αποκλείσουμε και την περίπτωση της γλάστρας και του φυτού⁷.

1. Βλ. και Forbes, σ. 202.

2. Για τον αρύβαλλο και την έρμηνεία της σκηνής. Gl. D. Weinberg - S. S. Weinberg, Arachne of Lydia at Corinth. The Aegean and the Near East, Studies Presented to Hetty Goldman on the occasion of her seventy-fifth Birthday, New York 1956, σ. 262-267, πίν. 33-35. Διαφορετική έρμηνεία διατυπώνουν οι M. T. Picard - Schmitter στο RA 1964, σ. 47 κέ.

'Η Χρ. Καρδαρά στο έργο της, 'Αθηνά Φοινίκη, AAA III, 1970, 1, σ. 95, έρμηνεύει τη σκηνή επίσης ως μυθική, που παριστάνει την 'Αθηνά 'Εργάνη να διδάσκει την τέχνη της ύφανσης στους ανθρώπους.

3. Βλ. παραπάνω σημ. 2.

4. Σύμφωνα με τα άνασκαφικά δεδομένα οι με άριθμούς εύρετηρίου Μουσείου 'Ιωνών 7316 και 7299 βρέθηκαν στο δωμάτιο I του ιερού του "Αδη και η με άριθμό 7076 στην ήμιμπόγεια αίθουσα II (Τό 'Εργον 1964, σ. 53).

Για τις άλλες δύο με άριθμούς 7319 και 7330 δεν άναφέρεται που βρέθηκαν.

5. Σε πυξίδα του Βρετανικού Μουσείου του 460 π.Χ. άπεικονίζεται η 'Ελένη μπροστά σε καλάθο με νήματα, ενώ η Κλυταιμνήστρα της φέρει άλάβαστρο. Για την παράσταση G. M. Richter - M. Milne, Shapes and Names of Athenian Vases, New York 1935, σ. 17.

Για το σχήμα του καλάθου βλ. το σχετικό χωρίο του Πλίνιου, NH XXI, 33.

6. Την παρατήρηση όφειλω στον κ. Γ. Τουράτσογλου, έφορο αρχαιοτήτων.

7. 'Από τον 5ο π.Χ. αί. και έξής φαίνεται ότι το ναό του 'Ηφαίστου και της 'Αθηνάς 'Ηφαιστείας στον άγοραίο Κολωνό περιέβαλε κήπος.

Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί από τις τετράγωνες κοιλότητες που είχαν άνοιχτεί μετά τον 5ο π.Χ. αί. και σε πολλές βρέθηκαν πήλινες γλάστρες σχετικά μεγάλες και με όπη στρογγυλή στη μέση. Στίς γλάστρες αυτές καλλιεργούνταν καλλωπιστικά φυτά (τριανταφυλλίες, μυρτιές, δάφνες) και οι έρευνήτες υπέθεσαν ότι με αυτή τη βλάστηση πρέπει να συσχετιστεί το χωρίο του Πλάτωνος. Κριτίας 112 Β «περί το της 'Αθηνάς 'Ηφαιστου τε ιερών.....οίων μιάς οικίας κήπον ενι περιβόλω προσπεριβεβλημένον». Για τους κήπους του 'Ηφαιστείου βλ. Dorothy Burr Thompson, The Garden of Hephaistos, Hesperia VI, 1937, σ. 396-425, H. Koch Halle, Der Garten des Hephaistos, Studies Presented to David Moore Robinson, Missouri 1951, σ. 356-359 και N. Παπαχατζή, Παιονίου 'Ελλάδος Περιήγησις, 'Αττικά, 'Αθήνα 1974, σ. 244-245 σημ. 2 και σ. 171β - 172.

Είναι δύσκολη ή έρμηνεία της σκηνής και ο χαρακτηρισμός της λατρευτικής ιδιότητας της 'Αθηνᾶς. 'Αλλά το αντικείμενο στο οποίο άπαντά το σφράγισμα δηλ. ή άγνύθα που υποδηλώνει την ύφαντική τέχνη και το καλάθι που βρίσκεται μπροστά από την 'Αθηνᾶ, δέν αφήνουν άμφιβολία ότι πρόκειται για την 'Αθηνᾶ 'Εργάνη, της οποίας όμως δέν είναι γνωστός ο άγαλματικός τύπος¹.

Παρόλα αυτά ή θεά εικονίζεται έπισημένη και παρουσιάζει στενή όμοιότητα με τον τύπο της 'Αθηνᾶς Πολιάδος², όπως άπαντά σε άθηναικά νομίσματα αυτοκρατορικών χρόνων (πίν. 15α) με το δέντρο έλιάς και τον Ποσειδώνα στην άλλη πλευρά του δέντρου³. (πίν. 15β).

1. 'Η 'Αθηνᾶ 'Εργάνη λατρεύεται σε πολλές περιοχές, όπως στην 'Αθήνα (Πανσ. 1.24.3), Θεσπίες (Πανσ. 9.26.8, στους Δελφούς (P. Perdrizet, De quelques monuments figurés du culte d'Athéna Ergané, Melanges Perrot 1902, σ. 259 κέ., G. Karo, BCH 34, 1910, σ. 214, την 'Επίδαυρο IG IV 990, 1162, τη Σπάρτη (Πανσ. 3.17.4), τη Μεγαλόπολη, (Πανσ. 8.32.4, τη Δήλο, BCH 6, 1882, σ. 351 και τη Σάμο ('Ησύχιος) λ. 'Εργάνη).

Σύμφωνα με τον Πανσανία 1.24.3 πρώτοι οι 'Αθηνάιοι την λάτρεψαν με την ιδιότητα αυτή, όπως αναφέρουν όμως νεότεροι έρευνήτες, ή 'Αθηνᾶ ως 'Εργάνη στην 'Αθήνα δέν έχει καμιά ιδιαίτερη λατρεία ή ναό, αλλά είναι ή ίδια ή Πολιάς (Σχετικά Dümmler, RE II 2, σ. 1967).

'Ο Nilsson στο έργο του Geschichte der griechischen Religion I³, München 1967, σ. 439 αναφέρει ότι ή 'Αθηνᾶ Πολιάς έγινε και προσάτης των τεχνών.

Για τη λατρεία της 'Αθηνᾶς 'Εργάνης γενικά και τη σχέση της με την ύφαντική τέχνη βλ. Jessen, Ergane, RE VI, 1, σ. 428-430 με αναφορές στις φιλολογικές μαρτυρίες και τα άρχαιολογικά δεδομένα. Σχετικά A.B. Cook, Zeus, III, I Cambridge 1940, σ. 795 και Nilsson, ό.π., σ. 439-440.

Για όρισμένες άπεικονίσεις της 'Αθηνᾶς, τις όποιες οι έρευνήτες κατά καιρούς συνδέουν με την 'Εργάνη βλ. C. A. Hutton, Votive reliefs in the Acropolis Museum, JHS 17, 1897, σ. 306-318, εικ. 1 και πίν. VII, 1, P. Perdrizet, De quelques monuments figurés du culte d'Athéna Ergané, Melanges Perrot, Paris 1903, σ. 263-267. Σχετικά Cook, Zeus III, I, σ. 795 και Er. Simon, Die Götter der Griechen, München 1969, σ. 187-188, εικ. 167-168.

2. Το λατρευτικό άγαλμα της 'Αθηνᾶς Πολιάδος στην 'Ακρόπολη των 'Αθηνών που ο Πανσανίας (1.26.6) άποκαλεί «ιερώτατον» ήταν από ξύλο έλιάς, του ιερού δέντρου της θεᾶς.

Για τους διάφορους τύπους που άποδίδουν στην 'Αθηνᾶ Πολιάδα βλ. C. Herington, Athena Parthenos and Athena Polias, Manchester 1955, σ. 16 κέ., R. Higgins, Greek Terracottas, London 1967, σ. 76, E. Simon, Die Götter der Griechen, München 1969, σ. 194 και E. B. Harrison [C. J. Herington, Athena Parthenos and Athena Polias], AJA 61, 1957, σ. 208-209, ή όποια συμφωνεί με την άποψη του 'Αριστοφάνη, 'Ορνιθεύς, σ. 826 κέ. ότι το λατρευτικό άγαλμα της 'Αθηνᾶς Πολιάδος ήταν όρθιο και όπλισμένο.

3. Για τα νομίσματα βλ. F.W. Imhoof - Blumer και P. Gardner, Ancient Coins illustrating lost masterpieces of Greek Art, Chicago 1964, σ. 131-132, πίν. 2, άρ. XVIII. Για παράσταση 'Αθηνᾶς μπροστά σε δέντρο βλ. και J. Svoronos, Corpus of the Ancient Coins of Athens, Chicago 1975 (1923), πίν. 87 άρ. 15-32.

Για το σύνταγμα 'Αθηνᾶς - Ποσειδώνα σε άθηναικά νομίσματα ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων βλ. J. Svoronos, ό.π., πίν. 89 άρ. 1-18. Για τη νέα χρονολόγηση που προτείνουν για τα άθηναικά νομίσματα των αυτοκρατορικών χρόνων βλ. J. P. Shear, Athenian Imperial Coinage, Hesperia 5, 1936, σ. 285 κέ., πίν. IV άρ. 3 και J. H. Kroll, The Eleusis Hoard of Athenian Imperial Coins, Hesperia 42, 1973, σ. 312 κέ.

'Οπως είναι γνωστό τη σχέση της Πολιάδος με την έλιά αναφέρει και ο Πανσανίας (1.27.2): «Περὶ δὲ τῆς ἐλαίας οὐδὲν ἔχουσιν ἄλλο εἰπεῖν ἢ τῇ θεῇ μαρτύριον γενέσθαι τοῦτο ἐς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐπὶ τῇ χώρᾳ». Σε άλλα νομίσματα με παρεμφερεῖς τύπους 'Αθηνᾶς, ή θεά συνοδεύεται από φίδι κοντά στα πόδια της και γλάυκα πάνω στο δέντρο¹.

'Εξάλλου στενή όμοιότητα με τα σφραγίσματα των άγνύθων του Νεκρομαντείου που εικονίζουν 'Αθηνᾶ, παρουσιάζουν τα χάλκινα νομίσματα των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων του Αιγίου και της Αίγειρας². Σ' αυτά ή θεά είναι στραμμένη δεξιά και κρατάει δόρυ με το δεξί και άσπίδα κυλινδρική στο άριστερό. 'Ο τύπος αυτός, όπως παρατηροῦν οι F.W. Imhoof - Blumer και P. Gardner³, δέν είναι ο συνήθης πελοποννησιακός της 'Αθηνᾶς των Παναχαιών, που εικονίζεται στα περισσότερα πελοποννησιακά νομίσματα⁴. Με δόρυ στο δεξί και άσπίδα κυλινδρική στο άριστερό εικονίζεται ή 'Αθηνᾶ στα χάλκινα νομίσματα της Θουρίας Μεσσηνίας, που χρονολογούνται γύρω στο 220-182 π.Χ.⁵ 'Από τα νομίσματα αυτά λείπει το δέντρο (πίν. 16α).

'Επίσης σε χάλκινα νομίσματα των 'Επιζεφυρίων Λοκρών, που χρονολογούνται γύρω στο 280-275 π.Χ. ή θεά εικονίζεται με δόρυ και άσπίδα⁶ και σε όμοια στάση με εκείνη των σφραγισμάτων των άγνύθων από το Νεκρομαντείο.

'Αλλος τύπος 'Αθηνᾶς, ο τύπος της Προμάχου, άπαντά σε σφραγίσματα λαβών σάμιακων άμφορέων, που χρονολογούνται στα τέλη του 4ου π.Χ. αλ. και άντιγράφουν έμβλήματα μακεδονικών νομισμάτων⁷.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι 'Αθηνᾶ στον τύπο της Προμάχου άπαντά και σε άδημοσίευτες άγνύθες που προέρχονται από την Κασσώπη⁸ και οι όποιες

1. J. Svoronos, ό.π., πίν. 87 άρ. 29-32.

2. Για τα νομίσματα του Αιγίου και της Αίγειρας βλ. F.W. Imhoof - Blumer και P. Gardner, ό.π. σ. 87, πίν. R άρ. XX και σ. 90, πίν. S άρ. VII.

3. Imhoof - Blumer και Gardner, ό.π., σ. 87.

4. Για την 'Αθηνᾶ των Παναχαιών και τη λατρεία της Πανσ. 7.20.2. Σχετικά και Imhoof - Blumer και Gardner, ό.π., σ. 78 κέ. με άπεικόνιση του τύπου σε νομίσματα.

5. Για τα νομίσματα της Θουρίας S.W. Grose, Fitzwilliam Museum, Catalogue of the Mc Clean Collection of Greek Coins, Cambridge 1926, σ. 447, πίν. 229 άρ. 25 βλ. και BMC, Peloponnesus, σ. 119, 2. Για τη Θουρία γενικά N. Παπαχατζή, Μεσσηνιακά και 'Ηλιακά, 'Αθήνα 1979, σ. 99 κέ.

6. Βλ. R. Plant, Greek coin types and their identification, London 1979, άρ. 143 σ. 24.

7. Σχετικά V. Grace, Exceptional amphora stamps, studies in classical art and archaeology, A Tribute to Peter Heinrich von Blanckenhagen, New York 1979, σ. 120, πίν. 35, 4, της ίδιας Samian Amphoras, Hesperia 40, 1971, σ. 64 και 91 άρ. 54-56, πίν. 14.

8. 'Εχω αναλάβει και τη δημοσίευση των άγνύθων που προέρχονται από την Κασσώπη. Ευχαριστώ και από εδώ τους άνασκαφεῖς, Σ. Δάκκη, W. Hoepfner και E-L. Schwan-der για την παραχώρηση του ύλικού.

ἀντιγράφουν επίσης ἐμβλήματα Ἑπειρωτικῶν νομισμάτων¹. (πίν. 16 β).

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἀπεικόνιση τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι προσφιλες θέμα γιὰ τοὺς χαράκτες πολυτίμων λίθων καὶ νομισμάτων τῶν ἐλληνιστικῶν καὶ αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Ὁ πρὸ δημοφιλῆς ἀπὸ τοὺς σωζόμενους τύπους τῆς θεᾶς εἶναι ὁ τύπος τῆς χρυσελεφάντινης Παρθένου τοῦ Φειδία. Ἡ ἀναπαράσταση ὁμοῦς τοῦ ἀγάλματος (Πανσ. 1.24.7) δὲν εἶναι πάντοτε ἀκριβῆς καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλές παραλλαγές².

Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι ὁ τύπος τῆς Ἀθηνᾶς στὶς ἀγνῦθες τοῦ Νεκρομαντείου ἀποδίδει κάποιον λατρευτικὸ ἀγαλμὰ τῆς καὶ αὐτὸ ἴσως νὰ χρησίμευσε ὡς πρότυπο στὸν τεχνίτη.

Ἐπειδὴ ὁ ἀγαλματικὸς τύπος τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης δὲν εἶναι γνωστὸς καί, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἐρευνητές, ἡ λατρεία τῆς πρέπει νὰ συνδέεται μετὰ λατρεία τῆς Πολιάδος³, εἶναι πιθανὸν ὁ τεχνίτης νὰ ἐπέλεξε ἕναν καθιερωμένο τύπο τῆς Ἀθηνᾶς, ἴσως τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος, τῆς ὁποίας τὸ λατρευτικὸ ἀγαλμα σύμφωνα μετὰ τὴν περιγραφή τοῦ Ἀριστοφάνη ἦταν ὄρθιο καὶ ὀπισθενό⁴. Στὸν τύπο αὐτὸ πρόσθεσε τὰ σύμβολα τῆς θεᾶς Ἐργάνης, ὅπως τὸ καλάθι μετὰ τὰ νήματα ἢ τὴ γλάστρα μετὰ τὰ φυτὰ ποὺ συναντοῦμε στὸ ναὸ τοῦ Ἡφαίστου, ὅπου λατρευόταν καὶ ἡ Ἀθηνᾶ Ἡφαιστεία, στὸν Ἀγοραῖο Κολών⁵, θέλοντας νὰ τονίσει τὴν ἰδιότητα τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης. Ὁ συγκεκρισμός τῶν συμβόλων μπορεῖ νὰ ὀφείλεται στὴ φύση τοῦ ἀντικειμένου, δηλ. τὴν ἀγνῦθα στὴν ὁποία ἀπαντᾷ τὸ σφράγισμα καὶ στὴν ἐποχὴ ποὺ χρονολογεῖται, δηλ. τὴν ἐλληνιστική, γύρω στὰ τέλη τοῦ 3ου με ἀρχὲς τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

Γιὰ τὴ χρονολόγηση τοῦ σφραγίσματος τῆς Ἀθηνᾶς χρήσιμα εἶναι καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα τοῦ ἱεροῦ. Ὡς γνωστὸν τὸ δωμάτιο I, στὸ ὁποῖο βρέθηκαν ἀγνῦθες μετὰ παράσταση τῆς Ἀθηνᾶς δὲν χρησιμοποιήθηκε μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ καταστροφή τοῦ 167 π.Χ. Ἐπομένως καὶ οἱ ἀγνῦθες μετὰ τὸ ἴδιο σφράγισμα, ποὺ βρέθηκαν στὴν ἡμιυπόγεια αἴθουσα II, βορειοδυτικὰ τοῦ κυρίως ἱεροῦ καὶ στοὺς ἄλλους χώρους τοῦ ἱεροῦ, χρονολογοῦνται πρὶν ἀπὸ τὸ 167 π.Χ. Ἀλλωστε τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ εὐρήματα τοῦ Νεκρομαντείου ἀνήκουν στὴν

1. Γιὰ μιὰ πρώτη σύγκριση βλ. P. Gardner, BMC, Thessaly to Aetolia, πίν. XX ἀρ. 12, σ. 112, P. Franke - M. Hirmer, Die griechische Münze, München 1964, πίν. 151.

2. Γιὰ τὴν Ἀθηνᾶ ποὺ ἀπεικονίζεται σὲ νομίσματα αὐτοκρατορικῶν χρόνων βλ. R. Shear, Greek Imperial Coins and their Values, London 1982, σ. 476 ἀρ. 4850, 4851. Οἱ νομισματικοὶ αὗτοι τύποι τῶν χρόνων τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν Ἀντωνίνων ποὺ εἰκονίζονται ἀντίστοιχα τὴν Ἀθηνᾶ Παρθένον καὶ Παρθένον ἀντιγράφουν πιθανὸν τὰ ἀνάλογα λατρευτικὰ ἀγάλματα τῆς θεᾶς.

3. Βλ. παραπάνω σ. 20, σημ. 1.

4. Σχετικὰ καὶ E. B. Harrison, AJA 61, 1967, σ. 208-209.

5. Βλ. παραπάνω σ. 19, σημ. 7. Γιὰ τὴν κοινὴ λατρεία Ἀθηνᾶς Ἐργάνης καὶ Ἡφαίστου βλ. A.C. Pearson, The fragments of Sophocles, τ. I, 1963 (1917), σ. 56-57, ἀρ. 844, 2.

ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ ποὺ εἶναι καὶ ἡ τελευταία φάση τοῦ ἱεροῦ¹.

Συμπληρωματικὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ χρονολογικὴ κατάταξη τῶν πέντε αὐτῶν ἀγνῦθων, σύμφωνα μετὰ τὴν τυπολογικὴ μελέτη τῆς G.I. Davidson² γιὰ τὶς ἀγνῦθες τῆς Κορίνθου. Διαπιστώνεται ὅτι τὸ περίγραμμα τῶν ἀγνῦθων μετὰ ἀριθμοὺς εὐρετηρίου 7316 (πίν. 5 καὶ σχεδ. 1α) καὶ 7319 (πίν. 7, σχεδ. 1β) μπορεῖ νὰ συνδεθεῖ μετὰ ἐκεῖνο τοῦ «προφίλ» VII τῆς Κορίνθου ποὺ χρονολογεῖται στὸν 5ο π.Χ. αἰ. Τὶς ἀγνῦθες αὐτὲς τῆς Κορίνθου διακρίνει ἀκρίβεια καὶ συμμετρία, καθὼς καὶ ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἔξω καμπυλότητα τοῦ περιγράμματος ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὴ βάση³. Ἡ ἀγνῦθα μετὰ ἀριθμὸ 7076 τοῦ Νεκρομαντείου (πίν. 11 καὶ σχεδ. 2α) συμφωνεῖ περισσότερο μετὰ τὴν ἀντιστοιχία τοῦ κορινθιακοῦ «προφίλ» III ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου καὶ τὸν πρόωμο 5ο π.Χ. αἰ. καὶ διακρίνεται γιὰ τὴν ἐπίπεδη κορυφή καὶ τὶς ἐλαφρὰ καμπυλούμενες πλευρές⁴.

Τὶς ἀγνῦθες μετὰ ἀριθμοὺς 7299 (πίν. 9, σχεδ. 1γ) καὶ 7330 (πίν. 13, σχεδ. 2β), μποροῦμε νὰ κατατάξουμε στὸ «προφίλ» IV, ποὺ διακρίνεται ἀπὸ τὴν αἰχμηρὴ κορυφή καὶ τὴ στρογγυλότητα τῆς βάσης. Ἡ στρογγυλότητα ὀφειλόταν στὴ χρῆση τῶν ἀγνῦθων, καθὼς κτυποῦσαν ἡ μία πάνω στὴν ἄλλη⁵.

Τὰ στοιχεῖα ὁμοῦς ποὺ ἀποκομίζουμε ἀπὸ τὴν τυπολογικὴ μελέτη τῶν ἀγνῦθων δὲν μᾶς ὀδηγοῦν σὲ πειστικὰ συμπεράσματα γιὰ μιὰ ἱκανοποιητικὴ χρονολογικὴ κατάταξη τοῦ ὕλικου, δεδομένου ὅτι τὰ σχήματά τους σύμφωνα μετὰ τὴν τυπολογικὴ κατάταξη τῆς Davidson ταυτίζονται μετὰ ἀρχαιότερες ἀγνῦθες, ἐνῶ ἀντίθετα τὰ σφραγίσματά τους εἶναι νεότερα⁶.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ μιὰ δεύτερη κατηγορία σφραγισμένων ἀγνῦθων τοῦ Νεκρομαντείου, ποὺ φέρουν ἐντυπο φύλλο κισσοῦ στὶς πλευρές (πίν. 17-20) ἢ στὴν κορυφή, ἡ ὁποία εἶναι σχεδὸν ἐπίπεδη (πίν. 21-23). Ἡ ἐπίπεδη κορυφή θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἰδιορρυθμία, γιὰτὶ σύμφωνα πάλι μετὰ τὴν

1. Γιὰ τὰ εὐρήματα τοῦ ἱεροῦ Σ. Δάκαρη, ΠΑΕ 1961, σ. 112-113, Τὸ Ἔργον 1961, σ. 121.

Βλ. σχετικὰ καὶ Ἀμ. Βλαχοπούλου - Οἰκονόμου, Δωδώνη Η, Ἰωάννινα 1979, σ. 279-297. Ἀπὸ τὶς 24 λαβὲς ποὺ βρέθηκαν στὸ Νεκρομαντεῖο οἱ 14 χρονολογοῦνται πρὶν τὸ 167 π.Χ. καὶ ἀνήκουν κυρίως στὸ χωρὶ τοῦ ἱεροῦ ποὺ δὲν κατοικήθηκε μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ καταστροφή. Οἱ ὑπόλοιπες χρονολογοῦνται μετὰ τὸ 167 π.Χ. καὶ βρέθηκαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σὲ χώρους τοῦ δυτικοῦ τεμένους ποὺ ξανακατοικήθηκαν.

2. Corinth XII, σ. 148 κέ.

3. Γιὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀγνῦθων αὐτῶν ἀπὸ τὴν Κόρινθο βλ. Corinth XII, σ. 152 κέ.

4. Σχετικὰ Corinth XII, σ. 150.

5. Corinth XII, σ. 150.

6. Σύμφωνα μετὰ τὴν κατάταξη τῆς Davidson τὸ «προφίλ» IV χρονολογεῖται στὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.

τυπολογική κατάταξη της Davidson αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο για άγνωστες χρονολογημένες στον 8ο και στις αρχές του 7ου π.Χ. αϊ.¹

Βλέπουμε επίσης ότι οι άγνωστες του Νεκρομαντείου με αριθμούς 7320 (πίν. 17α, σχέδ. 3α) και 7318 (πίν. 17β, σχέδ. 3β) που φέρουν φύλλα κισσοῦ συμφωνούν με το «προφίλ» V, ενώ ή με αριθμό 7273 (πίν. 23β, σχέδ. 5α) με το «προφίλ» VI.

Αυτή λοιπόν ή τυπολογική σύγκριση των αγνύθων του Νεκρομαντείου δεν διευκολύνει την ακριβή χρονολόγησή τους, γιατί οι περισσότερες, ενώ φέρουν το ίδιο σφράγισμα, έχουν διαφορετικό περίγραμμα.

Όπως θα δούμε, και το φύλλο κισσοῦ δεν αποτελεί απόλυτο χρονολογικό κριτήριο για τις άγνωστες του Νεκρομαντείου, διότι άπαντ'α και σε πολλές περιχές ως λατρευτικό ή διακοσμητικό στοιχείο, από την αρχαϊκή εποχή μέχρι και τα ρωμαϊκά χρόνια και κοσμεῖ επιτύμβιες στήλες, άγγεῖα και νομίσματα. Άπαντ'α δηλ. σε νομίσματα της Νάξου του 6ου και 4ου π.Χ. αϊ.², στους άσημένιους στατήρες της Λευκάδας που χρονολογούνται γύρω στα μέσα του 5ου π.Χ. αϊ.³ και της Άμβρακίας των έτών 480-456 π.Χ.⁴ Επίσης κισσόφυλλο κατέχει την πίσω όψη χάλκινων νομισμάτων από την Κέρκυρα (πίν. 24α-β) των έτών 300-229 π.Χ. Στα νομίσματα αυτά την μπροστινή όψη κοσμεῖ βουκρά-μπροστινή όψη κεφαλή Διονύσου στεφανωμένη με φύλλο κισσοῦ και στην πίσω άμφορέας από όπου εκφύονται κλαδιά κισσοῦ⁵. Διόνυσος στεφανωμένος με την Κασσώπη των έτών 215-195 π.Χ., ενώ στην άλλη όψη άμφορέας με επιγραφή ΚΑΣΣΩΠΑΙΩΝ περιβάλλεται από στεφάνι κισσοῦ⁷. Ο Fran-

1. Για τη χρονολόγηση των αντίστοιχων κορινθιακών αγνύθων βλ. Corinth XII, σ. 148-149.

2. Για τα νομίσματα G. F. Hill, Select Greek Coins, Paris και Brussels 1927, άρ. 25, άρ. 7-9 και 10-11 με παράσταση γενειοφόρου Διονύσου που φέρει στεφάνι από κισσό-φύλλα.

3. B. V. Head, BMC, Corinth, Colonies of Corinth etc, Bologna 1963, σ. 125, πίν. 34, 2. Το φύλλο κισσοῦ άπαντ'α στην πίσω όψη του νομίσματος κοντά στην αρχαϊκή κεφαλή της Άθην'ας.

4. Για τους άσημένιους στατήρες της Άμβρακίας BMC, Corinth, δ.π., σ. 104 άρ. 1, 2, πίν. 27. Σχετικά και D. R. Shear, Greek Coins and their Values, London 1978, τ. I, σ. 191, άρ. 1753.

5. Για τη λατρεία της Άθην'ας στην Άμβρακία βλ. Χρ. Τζουβάρα - Σούλη, 'Η λατρεία των γυναικείων θεοτήτων εις την αρχαίαν 'Ηπειρον, 'Ιωάννινα 1979, σ. 7 κέ. με την παλαιότερη βιβλιογραφία για τα νομίσματα της Άμβρακίας.

6. Για τα κερκυραϊκά νομίσματα BMC, Thessaly to Aetolia, δ.π., σ. 127, πίν. 23 άρ. 4.

7. BMC, Thessaly to Aetolia, δ.π., σ. 134, πίν. 23 άρ. 19, 20.

8. Για τα νομίσματα από την Κασσώπη R. Franke, Die antiken Münzen von Epi-rus, Wiesbaden 1961, σ. 79-80, πίν. 8 V 52-55, R 80-84, Βλ. και πίν. 8V 49-51, 78-79

ke¹ συνδέει τα παραπάνω νομίσματα από την Κασσώπη με τη λατρεία του Διονύσου στην περιοχή.

Την άποψη αυτή επιβεβαιώνει και ή διακόσμηση με κισσόφυλλα των επιτύμβιων στήλων, που προέρχονται επίσης από την Κασσώπη². Κισσόφυλλα καθώς και κλαδιά δρυός κοσμοῦν πολλές επιτύμβιες στήλες από τη ΒΔ 'Ελλάδα και δείχνουν τα χθόνια χαρακτηριστικά των δύο αυτών φυτῶν³ και τη σύνδεση του κισσόφυλλου με το θεό του Κάτω Κόσμου, τον Διόνυσο-Άδη⁴.

Κισσόφυλλα με τρίαίνα εικονίζονται και στα χάλκινα νομίσματα των έτών 360-342 π.Χ. από την 'Ελέα, μαζί με άλλα χθόνια σύμβολα, όπως την κυνή 'Αδου⁵.

Τη σχέση του κισσόφυλλου με τη λατρεία του Διονύσου ενισχύουν και οι άπεικονίσεις του θεοῦ στεφανωμένου με φύλλα κισσοῦ σε άττικά μελανόμορφα άγγεῖα από το β' τέταρτο του 6ου π.Χ. αϊ., και σε έρυθρόμορφα⁶, καθώς και με κεφαλή γενειοφόρου Διονύσου πρὸς τα δεξιά. 'Επιγραφή ΣΩΚΡΑΤΗΣ και στην πίσω όψη το ίδιο θέμα με το προηγούμενο νόμισμα. Χρονολογείται την ίδια εποχή.

1. Σχετικά R. Franke, δ.π., σ. 67 και σημ. 95.

2. Για τις επιτύμβιες στήλες P. M. Fraser - T. Rönne, Boetian and West Greek Tombstones, Lund 1957, σ. 115 και σ. 183. Σε πολλές περιπτώσεις ο κισσός πρέπει να χρησιμοποιήθηκε και ως καθαρά διακοσμητικό στοιχείο βλ. Fraser - Rönne, δ.π., σ. 183.

3. Το κόσμημα των κλάδων δάφνης, ως και των κλάδων κισσοῦ βρίσκεται σπάνια σε επιτύμβιες στήλες εκτός της δυτικής 'Ελλάδος και της 'Ηπείρου. Fraser - Rönne, δ.π., σ. 184. Σχετικά και 'Η. Τσιριβάκου, ΑΔ 20 (1965), Β², σ. 360.

4. Για τη λατρεία του Διονύσου στην 'Ηπειρο R. Franke, δ.π., σ. 67 και 95 με την παλαιότερη βιβλιογραφία.

5. Γενικά για τις επιτύμβιες στήλες της ΒΔ 'Ελλάδος και τη διακόσμηση τους Fraser-Rönne, δ.π., σ. 182 κέ., 188 κέ., 193 κέ., 197. Κλαδιά βαλκανιδιάς διακοσμοῦν επιτύμβια στήλη που βρέθηκε το 1977 στη Γωνιά Πρεβέζης και χρονολογείται στα τέλη του 3ου π.Χ. αϊ. (Για τη στήλη 'Η. Ανδρέου, Δύο στήλες από την 'Ηπειρο, 'Ηπειρ. Χρον. 23, 1981, σ. 114 κέ.).

6. Για τη σχέση της δρυός με τη λατρεία των χθόνιων θεοτήτων βλ. Σ. Δάκαρη, 'Επιτύμβιος στήλη ή περί δρυολατρίας, Χαριστήριον 'Ορλάνδου, Δ, 1967, σ. 389, 391, 393, 395-6 και Fraser-Rönne, δ.π., σ. 184.

4. Από το δωμάτιο K του ιερού προέρχεται μεγάλος σφαιρικός σκύφος με γραπτή ζωφόρο από βλαστό με εναλλασσόμενα φύλλα και καρπούς κισσοῦ κάτω από το στόμιο και τρεις ανάγλυφες προτομές στη βάση από την ίδια μήτρα που παριστάνουν τον Διόνυσο-Άδη. Ο θεός φέρει στεφάνι από κισσό και θύρσο στο άριστερό χέρι. Σχετικά το 'Εργον 1964, σ. 55-57.

Για τη χθόνια λατρεία του Διονύσου βλ. C. Kerényi, Dionysos, Archetypal Image of Indestructible Life, London 1976, σ. 180-182, 199-200, 256, 292, 303, 304, 311.

5. R. Franke, δ.π., σ. 42-43, πίν. 3 V 1-5, R 3-5. Βλ. παρακάτω σ. 29 σημ. 1.

6. Για τις παραστάσεις σε άγγεῖα P. Arias - M. Hirmer, A History of Greek Vase Painting, London 1962, εικ. 57, σ. 299-300, εικ. 65, σ. 303, εικ. 89, σ. 317, εικ. 95, σ. 318-9, εικ. 123, σ. 329-330 και K. Schefold, Die Göttersage in der klassischen und hellenistischen Kunst, München 1981, σ. 265, εικ. 378-379.

Σχετικά βλ. και M. Blech, Studien zum Kranz bei den Griechen, Berlin-New York 1982, σ. 54-57.

τά λατρευτικά επίθετα Κισσεύς, Κισσοφόρος, Κισσοκόμης, Κισσοστέφανος, που φέρει ο θεός¹. Το ίδιο επίθετο αποδίδεται και στην 'Αθηνά «Κισσαία»².

Ενδιαφέρον για τη μελέτη μας παρουσιάζουν τα σφραγίσματα με κισσόφυλλο που κοσμοῦν λαβές αμφορέων του 3ου π.Χ. αϊ. από τη Θάσο³, του 5ου μέχρι τα μέσα του 4ου π.Χ. αϊ. από την Πνύκα⁴, την αρχαία αγορά των 'Αθηνών, που χρονολογούνται στα τέλη του 4ου π.Χ. αϊ.⁵, και την Κνίδα⁶.

Η παράλληλη χρήση του κισσόφυλλου ως σφραγίσματος σε λαβές αμφορέων και στις αγγύθες του Νεκρομαντείου μās οδηγεί στην υπόθεση ότι θα υπήρχαν ίδιοι τύποι σφραγίδων που χρησιμοποιούνταν για να σφραγίζουν συγχρόνως λαβές αμφορέων και αγγύθες και απέδιδαν πολλές φορές έμβληματα που συναντάμε και σε νομίσματα.

Από τα παραπάνω βλέπουμε την ευρεία χρήση του κισσόφυλλου σε επιτύμβιες στήλες και νομίσματα κυρίως ως συμβόλου του Διονύσου, και σε λαβές αμφορέων από διάφορες περιοχές.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που αποκομίζουμε από τα παραδείγματα που αναφέραμε είναι η σύνδεση του κισσόφυλλου με τη χθόνια λατρεία. Είναι φυσικό λοιπόν με την ιδιότητα αυτή να χρησιμοποιήθηκε και στις αγγύθες που προορίζονταν για λατρευτικό σκοπό. Δεν αποκλείεται μάλιστα να υπήρχε και εργαστήριο που κατασκεύαζε μαζικά όμοιους τύπους αγγύθων, και οι προσκυνητές να προτιμούσαν για αφιερώματα όσες έφεραν έμβληματα σχετικά με τη χθόνια λατρεία. Την άποψη αυτή μπορεί να επιβεβαιώσει και ο μεγάλος αριθμός αγγύθων με κισσόφυλλα που βρέθηκαν στο ιερό.

Όστόσο η απεικόνιση του κισσόφυλλου σε 'Ηπειρωτικά και κερκυραϊκά νομίσματα μās επιτρέπει να υποθέσουμε ότι οι αγγύθες με το έμβλημα αυτό προέρχονταν από γειτονικές προς το ιερό περιοχές, χωρίς βέβαια να αποκλείουμε και την περίπτωση να μεταφέρθηκαν από προσκυνητή της νότιας 'Ελλάδας.

Γνωστή εξάλλου είναι η επικοινωνία του Νεκρομαντείου με την υπόλοιπη

1. Για τα επίθετα του Διονύσου Πανσ. 1.31.6. Σχετικά C. Kerényi, Dionysos, London 1976, σ. 62-63, Der Kleine Pauly, 1967, σ. 296.
2. Der Kleine Pauly, σ. 296 και Πανσ. 2.29.1.
3. Anne-Marie Bon et Antoine Bon, Les Timbres Amphoriques de Thasos, Études Thasiennes IV, Paris 1957, σ. 79, 100 άρ. 171, σ. 361 άρ. 1451.
4. V. R. Grace, Stamped Wine Jar Fragments, Hesperia, Supplement 10, 1956, σ. 173 άρ. 230-232.
5. Ένα ακόμη σφράγισμα με κισσόφυλλο σε λαβή από αμφορέα από τις ανασκαφές της 'Αγοράς (SS 14440) βρέθηκαν σε context του 3ου τετάρτου του 4ου π.Χ. αϊ. Την πληροφορία όφειλω στις κ.κ. V. Grace και M. Πετροπουλάκου, τις όποιες εύχαριστώ θερμά.
6. Βλ. V. Grace, The Stamped Amphora Handles found in the American excavations in the Athenian Agora 1931-1932, Chicago 1976 (1934), σ. 251, άρ. 133.

'Ελλάδα¹ και η ακτινοβολία του ιεροῦ μέχρι τα ρωμαϊκά χρόνια από τις φιλολογικές αναφορές και τα ποικίλα αφιερώματα των προσκυνητών, που προέρχονται από την 'Αττική, την Κόρινθο², ακόμα και τη μακρινή Ρόδο και την Κνίδα, όπως προκύπτει από τις σφραγισμένες λαβές αμφορέων που βρέθηκαν στο ιερό³.

Και για τις αγγύθες με κισσόφυλλο θα θεωρήσουμε ως κατώτερο χρονολογικό όριο το 167 π.Χ., διότι βρέθηκαν και στο δωμάτιο I, που ως γνωστό, δεν χρησιμοποιήθηκε μετά την έποχή αυτή.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρίτος τύπος σφραγίσματος, που άπαντά σε αγγύθα από το Νεκρομαντείο με αριθμό εύρετηρίου 7327 (πίν. 25-26) και (σχέδ. 2γ). Το σφράγισμα είναι όμοιο με διαστάσεων 1.60 x 1.30 εκ. και ει-κονίζει σε αντιθετική στάση έναν πετεινό και μία όρνιθα. Πετεινοί απεικονίζονται τόσο στις άγγειογραφίες⁴ όσο και σε νομίσματα και δακτυλιολίθους⁵. Για τη σύνδεση του πετεινού με τη χθόνια λατρεία μαρτυρούν οι απεικονίσεις του σε ταφικά μνημεία ή ερυθρήματα που συνδέονται με την ταφική χρήση⁶.

1. Για τα πλωτά στον κάτω ρου ποτάμια της 'Ηπείρου βλ. Σ. Λάκρη, ΑΕφμ. 1956, σ. 121-122, 151-152, του ίδιου, Οι γενεαλογικοί μύθοι των Μολοσσών, 'Αθήναι 1964, σ. 5-6, Cassopaia and the Elean Colonies 1972, σ. 9-10, 57, 60, Θεσπρωτία, σ. 70. Σχετικά και E. Lepore, Ricerche sull'antico Epiro, 1962, σ. 13-14 και 80, Epirus, σ. 57, 60-62, 68-69, 427, 458, 476, 625, 'I. Βοκοτοπούλου, ΑΕφμ. 1969, σ. 203-204.
2. Σε μικρή απόσταση νοτιοδυτικά του Νεκρομαντείου έχει βρεθεί αποθέτης που περιείχε όστρακα και ειδώλια νότιας προέλευσης, γεγονός που μαρτυρεί τη στενή επικοινωνία του ιεροῦ με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο. (Τό 'Εργον 1958, σ. 97-98, εικ. 102-103, BCH 83, 1959, σ. 669, εικ. 14, Archaeology 15, 1962, σ. 93, Θεσπρωτία, σ. 78, 161, 'Αρχαιότητες, σ. 18-19, 'I. Βοκοτοπούλου, 'Οδηγός Μουσείου 'Ιωαννίνων, 'Αθήναι 1973, σ. 46 και Χρ. Τζουβάρα - Σούλη, ό.π., σ. 103 και σημ. 651.
3. Για τις σφραγισμένες λαβές αμφορέων από το Νεκρομαντείο βλ. 'Αμ. Βλαχοπούλου - Οικονόμου, Δωδώνη 8, 'Ιωάννινα 1979, σ. 279-298.
4. Για τις διάφορες απεικονίσεις του θέματος των αντιμέτωπων κοκκοριών και τις σχετικές έρμηνείες βλ. Ph. Brunneau, Le motif des coqs affrontés dans l'imagerie antique, BCH 89 (1965), σ. 90-121.
5. Πετεινοί απεικονίζονται σε νομίσματα της Καρύστου των έτών 480-445 π.Χ. και 369-336 π.Χ. Σχετικά B. V. Head, BMC, Central Greece, London 1884, πίν. 18, άρ. 1, 5, 6 και E. Babelon, Traité des monnaies grecques et romaines, III, πίν. CXCVI, άρ. 11, 13, 15 και σ. 179-180, άρ. 153, σ. 181-182, καθώς και σε νομίσματα της Θράκης και των άκτών της Τρωάδας. Επίσης σε νομίσματα της 'Ιμέρας της Σικελίας των έτών 481-417 π.Χ. απεικονίζονται κοκκόρια. βλ. BMC, Sicily, σ. 76 και 78. Και στις δύο περιοχές Κάρυστο και 'Ιμέρα το έμβλημα του πετεινού συνδέεται με το όνομα της πόλης. Βλ. και G. F. Hill, Historical Greek Coins, London 1906, σ. 35-36, με αναφορές στην παλαιότερη βιβλιογραφία σχετικά με την έρμηνεία του θέματος.
6. Για παραστάσεις πετεινών σε σφραγίσματα, P. Fossing, Catalogue of the Antique Engraved Gems and Cameos, Copenhagen 1929, σ. 255, 317-318, 499-500, 724, 1483-84.
7. Για τη νεκρική σημασία του θέματος των αντιμέτωπων πετεινών και τα μνημεία στα όποια απεικονίζεται βλ. Ph. Brunneau, ό.π., σ. 115 κέ.

Τὸ ἀγωνιστικὸ καὶ τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο ἀποδίδεται ἐπίσης στοὺς πετεινοὺς καὶ πολλὰς ἀπεικονίσεις τοὺς ἔχουν ἐρμηνευτεῖ ἀνάλογα¹.

Ἡ παρὰστασις δὲν εἶναι ἄσχετη μετὰ τὴν χθόνια λατρεία, ὃν λάβουμε ὑπόψιν τὸν τόπο ποὺ βρέθηκε ἡ ἀγνύθα. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς σκηρῆς ὡς ἐρωτικῆς ἢ ἀπλῶς διακοσμητικῆς².

Ἡ ἀγνύθα αὐτὴ τυπολογικὰ ἀνήκει στὸ προφίλ III σύμφωνα μετὰ τὴν κατάταξιν τῶν κορινθιακῶν ἀγνύθων τῆς Davidson.

Τέλος, ἀπὸ τῆς ὑπόλοιπης ἀγνύθης τρεῖς ἀκόμη παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον. Ἡ κωνικὸς τύπου μετὰ ἀριθμὸν 7271 (πίν. 36στ) φέρει ὠσείδες δυσδιάκριτο σφράγισμα, ἢ μετὰ ἀριθμὸν 7269 ἐγγράμμοτο σταυρὸ στὸν πυθμὲνα τῆς³ (πίν. 27) καὶ ἡ κωνικὸς τύπου ἀγνύθα μετὰ ἀριθμὸν Νμ / 1963 / 1 ποὺ βρέθηκε στὸ δωμάτιο μ⁴ τοῦ Νεκρομαντείου φέρει δύο ὁμόκεντρος κύκλους, ποὺ εἶναι χαραγμένοι στὸν πυθμὲνα τῆς (πίν. 28γ). Ὁμόκεντρος κύκλους βρίσκουμε, ὅπως εἶναι γνωστὸ καὶ σὲ ἀγνύθες ἀπὸ τὴν Πνύκα⁵ καὶ τὴν Κόρινθο⁶.

Σχετικὰ ἐξάλλου μετὰ τὴν κατασκευὴ τῶν ἀγνύθων διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ μελέτη τῆς κωνικὸς τύπου ἀγνύθης μετὰ ἀριθμὸν ΝΠ / 22-7-76 / 1 (πίν. 29), ποὺ βρέθηκε στὴν ἡμιυπόγειον αἵθουσα II, βορειοδυτικὰ τοῦ κυρίως ἱεροῦ, στὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, οἱ Davidson - Thompson⁷ μελέτησαν τὸ θέμα αὐτὸ μετὰ βάση τῆς ἀγνύθης τῆς Πνύκας. Γιά τῆς χειροποίητες κωνικὸς τύπου ἀγνύθης ὁ συνηθισμένος τρόπος κατασκευῆς τοὺς ἦταν ὁ ἐξῆς: Ἀρχικὰ τὸν πυρήνα ποὺ ἀποτελοῦσε κύλινδρος ἀποξηραμένος, περιέβαλαν μετὰ στρώση νωποῦ πηλοῦ καὶ στὴ συνέχεια κατασκεύαζαν τὴν ὁπὴ ἐξαρτήσεως.

Ἡ ἀγνύθα ἀρ. ΝΠ / 22-7-76 / 1 τοῦ Νεκρομαντείου ἐπιβεβαιώνει αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς κατασκευῆς τῆς.

Σὲ μερικὲς περιπτώσεις κοίλαιναι τοὺς πυθμὲνες τῶν κωνικὸς τύπου ἀγνύθων, ἀφοῦ τῆς ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὸν κλίβανο, γιά νὰ ἐλαττώσουν τὸ βάρος τοῦς⁸. Αὐτὴ τὴν τεχνικὴ παρατηροῦμε στῆς ἀγνύθες τοῦ Νεκρομαντείου μετὰ ἀριθμοὺς 7273, 7270 (πίν. 30α-β) καὶ ΝΠ / 26 / 7 / 76 / 1 (πίν. 31), ποὺ φέρουν

1. Βλ. Ph. Brunneau, ὁ.π., σ. 106 κέ.

2. Σχετικὰ Ph. Brunneau, ὁ.π., σ. 116.

3. Γιά τὰ γράμματα τὰ χαραγμένα σὲ ἀγνύθες καὶ τὴν ἐρμηνεία τοὺς βλ. παραπάνω σ. 17, σημ. 5-6 καὶ 8-9.

4. Σχετικὰ Corinth XII, σ. 152 κέ. μετὰ βιβλιογραφίαν.

5. Γιά τὸ δωμάτιο μ τοῦ ἱεροῦ καὶ τὰ εὑρήματά του, καθὼς καὶ τοὺς ὑπόλοιπους χώρους τοῦ τεμένους Σ. Δάσκαλη, ΠΑΕ 1963, σ. 90-91. Τὸ Ἔργον 1963, σ. 61 καὶ ΠΑΕ 1976, σ. 146-147.

6. Pnyx I, σ. 84 ἀρ. 50-52.

7. Corinth XII, ἀρ. 1072, εἰκ. 23-24 καὶ Corinth XV, 1, σ. 270.

8. Pnyx I, σ. 72.

9. Σχετικὰ Pnyx I, σ. 73.

φύλλο κισσοῦ στὴν κορυφή. Στὴ βάση τοὺς διακρίνεται ἡ κοίλανση, ποὺ φθάνει σὲ βάθος μέχρι δύο ἑκατοστά.

Ἡ μελέτη μας περιορίστηκε στῆς ἀγνύθες κωνικὸς τύπου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσουμε ὅτι ἀνάμεσα στὰ εὑρήματα τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχουν καὶ τέσσερις πυραμιδόσχημες ἀγνύθες (πίν. 33-34).

Συμπερασματικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ ἀγνύθες τοῦ Νεκρομαντείου ἀποτελοῦν προσφορὰς τῶν προσκυνητῶν στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀδῆ¹. Τὴν ἄποψιν αὐτὴ ἐνισχύουν τὰ ἐξῆς στοιχεῖα: Ὁ χώρος ποὺ βρέθηκαν, κυρίως τὸ δωμάτιο I καὶ τὰ δωμάτια ε, ζ, η καὶ θ τοῦ βόρειου διαδρόμου τοῦ ἱεροῦ, ὁ μεγάλος σχετικὰ ἀριθμὸς σφραγισμάτων ποὺ φέρουν, καθὼς καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐμβλημάτων ποὺ συνδέονται μετὰ τὴν χθόνια λατρεία.

Ἡ μεγάλη χρῆσις τοῦ κισσοφύλλου μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται γιά μαζικὴ παραγωγή ἀγνύθων. Ἐξάλλου σὲ ἀνάλογο συμπέρασμα, καθὼς ἔχει ὑποστηριχθεῖ, μπορεῖ νὰ μᾶς ὁδηγήσει καὶ ἡ ὑπαρξὴ πολλῶν ὁμοίων ἀγνύθων, ποὺ βρέθηκαν στὸ ἱερὸ καὶ χρησιμοποιήθηκαν γιά τῆς σπονδῆς.

Ὅπως ἀναφέραμε, δὲν εἶναι ἐφικτὴ μία ἀκριβὴς χρονολογικὴ κατάταξις τοῦ ὕλικου. Τῆς ἀγνύθες καὶ κυρίως αὐτῆς, ποὺ φέρουν σφράγισμα, χρονολογήσαμε στὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια (τέλη 3ου μετὰ ἀρχῆς 2ου π.Χ. αἰ.) μετὰ ἀρχαιολογικὰ κριτήρια, ἔχοντας ὑπόψιν τὸν *terminus ante quem*, ποὺ προσφέρει ἡ χρονολόγησις τῆς καταστροφῆς τοῦ δωματίου I, στὸ ὅποιο εἶχε ἐναποθεθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ἀγνύθων, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ αὐτῆς μετὰ τὰ σφραγίσματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ κισσοφύλλου.

1. Ἡ ὁμηρικὴ περιγραφή (κ, 487 κέ., λ, 13 κέ.), τὰ πῆλινά εἰδώλια τῆς Περσεφόνης καὶ τοῦ Κερβέρου (Τὸ Ἔργον 1958, σ. 97-98, εἰκ. 102-103, Ἀρχαιότητες, σ. 18-19), τὰ χάλκινα νομίσματα τῶν Ἑλεατῶν μετὰ τὴν χθόνια σύμβολα (BMC, Thessaly to Aetolia, σ. 100, πίν. 18¹⁰⁻¹², Head, HN², σ. 321, κυρίως R. Franke, Die antiken Münzen von Epirus, ὁ.π., σ. 40 κέ., 300 κέ., Epirus, σ. 546 κέ., Θεσπρωτία, σ. 116-117. Γιά τὴν σύνδεσιν τῶν νομισμάτων αὐτῶν μετὰ τὴν λατρεία τῆς Περσεφόνης στὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα βλ. Χρ. Τζουβάρα-Σούλη, Ἡ λατρεία τῶν γυναικείων θεοτήτων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἡπειρον, σ. 104), ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σύνθεσις τοῦ ἱεροῦ δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται γιά τὸ γνωστὸ ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς μαρτυρίας Νεκρομαντείου τοῦ Ἀχέροντα.

Οἱ ἀγνύθες μετὰ τὴν χθόνια σύμβολα ποὺ φέρουν ἀποτελοῦν ἐπίσης μία σοβαρὴ ἐνδειξὴ ὅτι πρόκειται γιά ἱερὸ μετὰ χθόνια λατρεία.

Τέλος για τόν τόπο προέλευσής τους δεν είναι δυνατόν να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα. Η ανάλυση του πηλού¹ θα μπορούσε να μας δώσει ενδεχομένως ακριβέστερα στοιχεία. Αλλά νομίζω ότι είναι λογικότερο να δεχτούμε την τοπική προέλευση των αγνύθων, διότι οι τύποι των σφραγισμάτων τους είναι γνωστοί στην Ήπειρο και τα χρώματα του πηλού² δεν φαίνεται να διαφέρουν από τα αντίστοιχα των περισσότερων αγγείων του ιερού. Τα αγγεία αυτά ο ανασκαφέας υποθέτει ότι κατασκευάστηκαν σε τοπικό εργαστήριο και από τόν ίδιο τεχνίτη³. Είναι φανερό ότι μία συστηματική έρευνα των πολυάριθμων εύρημάτων του ιερού θα μας οδηγήσει σε θετικότερα συμπεράσματα για τόν τόπο προέλευσής τους.

1. Δεν πραγματοποιήθηκε η ανάλυση του πηλού των δειγμάτων που στάλθηκαν σε αρμόδια εργαστήρια.

2. Για την απόδοση του χρώματος του πηλού ακολουθώ το βιβλίο του *Munsell, Soil Color Company, INC, Baltimore, Maryland, USA* και παραπέμπω και με τα διεθνή στοιχεία.

3. Στο δωμάτιο Κ του ιερού βρέθηκαν εκατοντάδες όμοια αγγεία, κυρίως οinoχόες. Έπειδή οι οinoχόες έχουν τόν ίδιο σχήμα και τήν ίδια διακόσμηση και είναι κατασκευασμένες από τόν ίδιο πηλό που χρησιμοποιήθηκε και στις ώμες πλίνθους ο ανασκαφέας Σ. Δάκαρης, υποθέτει ότι κατασκευάστηκαν από τόν ίδιο τεχνίτη σε ένα τοπικό εργαστήριο αγγείων. Σχετικά Σ. Δάκαρης, ΠΑΕ 1961, σ. 112 κέ., πίν. 67-71 και του ίδιου, ΠΑΕ 1964, σ. 49, πίν. 45.

Σε ανάλογα συμπεράσματα οδηγεί και η μελέτη των ενσφραγιστων λαβών των αμφορέων που βρέθηκαν στο Νεκρομαντείο. Όπως διαπιστώθηκε, μεταξύ των λαβών αυτών ανήκουν και 5, που πιθανότατα κατασκευάστηκαν σε τοπικό εργαστήριο, διότι τόν όνομα που φέρουν άπαντά και σε κεραμίδια στέγης, που είναι άπιθνα να μεταφέρθηκαν από άλλες περιοχές (Σχετικά Α. Βλαχοπούλου-Οικονόμου, β. π., σ. 293).

ΧΩΡΟΙ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΠΟΥ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΑΓΝΥΘΕΣ*

ΠΥΡΑΜΙΔΟΣΧΗΜΕΣ

Λ	Κ	Π
1	1	2

ΚΩΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

I	Π	Λ
7316	7076	Λ2 /22-7-76 /2
7299	7282	Λ2 /29-7-76 /1
I /1-9-75 /2, π.θ. 4	Π /26-7-76 /1	
I /1-9-75 /3, π.θ. 4	ΝΠ /22-7-76 /1	
I /1-9-75 /1, π.θ. 4	ΝΠ /15-9-75 /3	×
I /1-9-75 /6	ΝΠ /23-7-76 /2	Νκ /1963 /1
I /1-9-75 /4	ΝΠ /28-7-76	
I /1-9-75 /5	7279	
	ΝΠ /23-7-76 /3	μ
	ΝΠ /15-9-75 /1	Νμ /1963 /1
	Π /30-7-76	Νμ /22-7-76 /1
	ΝΠ /22-7-76	Νμ /22-7-76 /3
	ΝΠ /26-7-76 /2	Νμ /22-7-76 /2
	ΝΠ /26-7-76 /3	
	Π /27-7-76 /3	
	Π /27-7-76 /1	

* Δεν είναι έφικτος ένας πλήρης κατάλογος για όλες τις αγνύθες, διότι δεν έχουμε στοιχεία για τόν ακριβή χώρο στόν όποιο έντοπίστηκαν στό ιερό. Τό πιθανότερο είναι να προέρχονται από τά δωμάτια ε, ζ, η και θ του βόρειου διαδρόμου στά όποια, όπως έχει ήδη αναφερθεί από τόν ανασκαφέα βρέθηκαν πενήντα και πλέον αγνύθες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΓΝΥΘΩΝ

Α) ΑΓΝΥΘΕΣ ΚΩΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

1. 'Αρ. εὐρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων *7316. Σχέδ. 1α, πίν. 5-6. 'Ακέραια. Ύψος 9, 3 εκ., δ.β. 5, 7 εκ., δ.κ. 1, 4 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $2,3 \times 1,6$ εκ., με παράσταση 'Αθηνᾶς. Πηλός υπότεφρος (2, 5 Y 7/2 ξηρός). Σχετικά καθαρὸς με λίγες προσμείξεις και ἐλαφρὸ ἐπίχρυσμα. "Οπτηση καλή. Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Ι. 'Ανασκαφές 1964.
2. 'Αρ. 7319, Σχέδ. 1β, πίν. 7-8. 'Ακέραια. Ύψος 8,5 εκ., δ.β. 5,7 εκ., δ.κ. 1,3 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $2,3 \times 1,6$ εκ. με παράσταση 'Αθηνᾶς. Πηλός υποκάστανος (10Y R 6/2 ξηρός). Καθαρός πηλός με ἐπικαλύψεις ἀσβεστίου. "Οπτηση καλή. Νεκρομαντεῖο. "Αγνωστος χώρος.
3. 'Αρ. 7299, Σχέδ. 1γ, πίν. 9-10. 'Ακέραια. Ύψος 9,2 εκ., δ.β. 5,8 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $2,3 \times 1,6$ εκ. με παράσταση 'Αθηνᾶς. Πηλός ωχροκάστανος (10Y R 7/4 ξηρός). Σχετικά καθαρὸς με ἐλαφρὸ ἐπίχρυσμα. "Οπτηση ἀνομοιομερής. Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Ι. 'Ανασκαφές 1964.
4. 'Αρ. 7076. Σχέδ. 2α, πίν. 11-12. 'Ακέραια. Ύψος 8,9 εκ., δ.β. 5,8 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $2,3 \times 1,6$ εκ., με παράσταση 'Αθηνᾶς. Πηλός ροδόχρους (7,5 Y R 7/4 ξηρός) με προσμείξεις και ἐπίχρυσμα. Καλή ὄπτηση. Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο ΙΙ. 'Ανασκαφές 1960.
5. 'Αρ. 7330. Σχέδ. 2β, πίν. 13-14. 'Ακέραια. Ύψος 9,4 εκ., δ.β. 5, 5 εκ., δ.κ. 1,1 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $2,3 \times 1,6$ εκ., με παράσταση 'Αθηνᾶς. Πηλός ωχροκάστανος (10 Y R 7/3 ξηρός) με προσμείξεις και ἐλαφρὸ ἐπίχρυσμα. Καλή ὄπτηση. Νεκρομαντεῖο. "Αγνωστος χώρος.
6. 'Αρ. 7327. Σχέδ. 2γ, πίν. 25-26. 'Ακέραια. Ύψος 9 εκ., δ.β. 6,4 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. Σφράγισμα ωσειδές $1,6 \times 1,3$ με παράσταση πετεινοῦ και ὄρνιθας. Πηλός ωχροκάστανος (10 Y R 7/4 ξηρός), με προσμείξεις και ἐλαφρὸ ἐπίχρυσμα. Καλή ὄπτηση.

7. 'Αρ. 7320. Σχέδ. 3α, πίν. 17α. 'Ακέραια. Ύψος 6,2 εκ., δ.β. 5,2 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Σφράγισμα κυκλικὸ $2 \times 1,8$ εκ., με κισσόφυλλο. Πηλός υποκάστανος (10 Y R 7/4 ξηρός). Σχετικά καθαρὸς με λίγες προσμείξεις και ἀπολεπισμένος.
8. 'Αρ. 7318, Σχέδ. 3β, πίν. 17β. 'Ακέραια. Ύψος 6,4 εκ., δ.β. 5,2 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Σφράγισμα κυκλικὸ $2 \times 1,8$ εκ., με κισσόφυλλο. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 Y R 7/8 ξηρός), με προσμείξεις και ἐπικαλύψεις ἀσβεστίου. Καλή ὄπτηση.
9. 'Αρ. 7282β, πίν. 21α. 'Απότμημα κωνικοῦ τύπου ἀγνύθας. Σωζόμενο ὕψος 6,6 εκ., δ.κ. 2,4 εκ. 'Η κορυφή ἐπίπεδη φέρει κυκλικὸ σφράγισμα $1,8 \times 1,1$ εκ. με κισσόφυλλο. Πηλός ροδόχρους (7,5 Y R 7/4 ξηρός), καθαρὸς, καλὰ ψημένος.
10. 'Αρ. 7282α, πίν. 21β. 'Απότμημα κωνικοῦ τύπου ἀγνύθας. Σωζόμενο ὕψος 3,1 εκ., δ.κ. 2 εκ. 'Η κορυφή ἐπίπεδη φέρει κυκλικὸ σφράγισμα 2×2 εκ., με κισσόφυλλο. Τὸ σπάσιμο στὸ σημεῖο τῆς ὀπῆς ἐξαρτήσεως. Πηλός υποκάστανος (10Y R 7/4 ξηρός), καθαρὸς, καλὰ ψημένος.
11. 'Αρ. 7329, Σχέδ. 3γ, πίν. 17γ. 'Ακέραια. Ύψος 9,4 εκ., δ.β. 6,4 εκ., δ.κ. 1,3 εκ. Σφράγισμα κυκλικὸ στὴ μία πλευρὰ και κοντὰ στὴ βάση $2 \times 1,8$ εκ., με κισσόφυλλο. Πηλός κιτρινωπός (10 Y R 7/6 ξηρός), σχετικά καθαρὸς με λίγες προσμείξεις και ἐπίχρυσμα. "Οπτηση καλή.
12. 'Αρ. 7280, πίν. 17 δ. 'Απότμημα κωνικοῦ τύπου ἀγνύθας. Λεῖπει ἡ κορυφή και μέρος τῶν πλευρῶν. Σωζόμενο ὕψος 7 εκ., δ.β. 6,7 εκ. Σφράγισμα κυκλικὸ $1,9 \times 1,6$ εκ., με κισσόφυλλο στὴ μία πλευρὰ και δεῦτερο πὺν δὲν σώζεται ὁλόκληρο. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 Y R 7/8 ξηρός), καθαρὸς με ἐπίχρυσμα. "Οπτηση καλή. Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο ΙΙ. 'Ανασκαφές 1975.
13. 'Αρ. 7321β, πίν. 22β. 'Απότμημα κωνικοῦ τύπου ἀγνύθας. Σωζόμενο ὕψος 8,2 εκ. 'Η κορυφή ἐπίπεδη δ.κ. 2,6 εκ. με κυκλικὸ σφράγισμα με κισσόφυλλο. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 Y R 7/8 ξηρός), με προσμείξεις και ἐπίχρυσμα. "Οπτηση καλή.
14. 'Αρ. 7270, πίν. 23α και 30β. 'Ακέραια. Ύψος 10 εκ., δ.β. 6,8 εκ., 2,2 εκ. Στὴν κορυφή σφράγισμα κυ-

κλικό με κισσόφυλλο και στη βάση κυκλική όπη. Πηλός ροδόχρους 7,5 (YR 7/4 ξηρός), σχετικά καθαρός. "Οπτηση καλή.

15. 'Αρ. 7273, Σχέδ. 5α, πίν. 23β και 30α.

'Ακέραια. "Υψος 9,7 εκ., δ.β. 7,2 εκ., δ.κ. 2,5 εκ. Στην κορυφή κυκλικό σφράγισμα με κισσόφυλλο και στη βάση κυκλική όπη. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/6 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση καλή.

16. 'Αρ. ΝΠ/26-7-76/1, Σχέδ. 4α, πίν. 31-32.

'Ακέραια. "Υψος 9,9 εκ., δ.β. 7 εκ. Στην κορυφή φέρει κυκλικό σφράγισμα 2,5 εκ. με κισσόφυλλο. Στόν πυθμένα όπη βάθους 1,7 εκ. και διαμέτρου 1,8 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός), καθαρός, με έλαφρό επίχρυσμα. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.

17. 'Αρ. Ν.Ι / 1-9-75/2. Σχέδ. 4β, πίν. 18α.

Λείπει ή κορυφή. "Υψος 10,2 εκ., δ.β. 6,7 εκ. Φέρει δύο όμοια κυκλικά σφράγισμα 2 x 1,8 εκ. με κισσόφυλλα. Τό ένα κοντά στη βάση και τό άλλο στο μέσον περίπου τής άλλης πλευράς. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR, 7/6 ξηρός), με λίγες προσμείξεις και επίχρυσμα. Καλή όπτηση.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. 'Ανασκαφές 1975.

18. 'Αρ. ΝΙ/1-9-75/3. Σχέδ. 5β, πίν. 18β.

'Ακέραια. "Υψος 9,8 εκ., δ.β. 6,5 εκ. Σφράγισμα κυκλικό 2 x 1,8 εκ. με κισσόφυλλο στη μία πλευρά και κοντά στη βάση, πού παρουσιάζει γωνίωση. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός), με λίγες επικαλύψεις άσβεστίου.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. 'Ανασκαφές 1975.

19. 'Αρ. ΝΙ/1-9-75/1. Σχέδ. 4γ, πίν. 18γ.

'Ακέραια. "Υψος 11,6 εκ., δ.β. 6,9 εκ. Φέρει σφράγισμα κυκλικό 2 x 1,8 εκ., με κισσόφυλλο. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/6) με προσμείξεις και επίχρυσμα. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. 'Ανασκαφές 1975.

20. 'Αρ. ΝΠ/22-7-76/1. Σχέδ. 5γ, πίν. 29.

Σώζεται σχεδόν ολόκληρη. Μέρος τής πλευράς της κατεστραμμένο πού δείχνει και τόν τρόπο κατασκευής της. "Υψος 9,4 εκ., δ.β. 6,2 εκ. Φέρει σφράγισμα κυκλικό 2 x 1,8 εκ., με κισσόφυλλο κοντά στη βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός με έλαφρό επίχρυσμα.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.

21. 'Αρ. ΝΠ/15-9-75/3, πίν. 19β.

Λείπει ή κορυφή. Σωζόμενο ύψος 6,2 εκ., δ.β. 7,8 εκ. Φέρει σφράγισμα

κυκλικό 2 x 1,8 εκ. με κισσόφυλλο κοντά στη βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/6 ξηρός), καθαρός με επίχρυσμα. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1975.

22. 'Αρ. ΝΠ/23-7-76/2. πίν. 20α.

Συγκολλημένη. Η φωτογράφιση έγινε πριν τή συγκόλληση. "Υψος 11,5 εκ., δ.β. 6,6 εκ. Φέρει δύο κυκλικά σφράγισμα 2 x 1,3 εκ. Τό ένα κοντά στη βάση και τό άλλο στο μέσον τής άλλης πλευράς. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός με επίχρυσμα. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.

23. 'Αρ. ΝΠ/28-7-76, πίν. 20β.

Λείπει ή κορυφή στο σημείο τής όπης. Σωζόμενο ύψος 7,3 εκ., δ.β. 6,6 εκ. Σφράγισμα κυκλικό με κισσόφυλλο κοντά στη βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.

24. 'Αρ. 7269. Σχέδ. 6γ, πίν. 27.

'Ακέραια. "Υψος 10,5 εκ., δ.β. 6,4 εκ. 'Αμελής κατασκευή. 'Εγχάρακτο Χ στόν πυθμένα. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/8 ξηρός), καθαρός. "Οπτηση καλή.

25. 'Αρ. Νμ/1963/1, πίν. 15δ.

Λείπει ή κορυφή. Σωζόμενο ύψος 5,2 εκ., δ.β. 4,4 εκ. Στόν πυθμένα δύο όμόκεντροι κύκλοι διαμέτρου 1,2 εκ. Πηλός λευκός (2,5 Y 8/2 ξηρός).

26. 'Αρ. Π/27-7-76/2, πίν. 28α.

"Υψος 8,4 εκ., δ.β. 6,9 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 6/2 ξηρός) με επάλειψη.

27. 'Αρ. 7317γ, πίν. 35α.

"Υψος 9 εκ., δ.β. 4 εκ., δ.κ. 1,7 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξηρός), πολύ άκάθαρτος με προσμείξεις και επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση καλή.

28. 'Αρ. 7324 στ'. Σχέδ. 6α, πίν. 35β.

"Υψος 8,6 εκ., δ.β. 4,1 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. Σχήμα άτρακτοειδές. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξηρός), πολύ άκάθαρτος, με προσμείξεις και επίχρυσμα. "Οπτηση άνομοιομερής.

29. 'Αρ. 7326. Σχέδ. 6β, πίν. 35γ.

"Υψος 7,8 εκ., δ.β. 4,2 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. Φέρει κυκλικό δυσδιάκριτο σφράγισμα (1,5 x 1,4 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/8 ξηρός).

30. 'Αρ. 7279. Σχέδ. 7α, πίν. 36β.
"Υψος 9,8 εκ., δ.β. 6 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. 'Ελαφρά γωνίαση στη βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/8 ξηρός), καθαρός με επίχρυσμα και καλή όπτηση.
Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1975.
31. 'Αρ. 4504. Σχέδ. 7γ, πίν. 36γ.
'Ακέραια. "Υψος 9,8 εκ., δ.β. 6,2 εκ., δ.κ. 1,5 εκ. 'Ελαφρά γωνίαση στη βάση. Πηλός ελαφρά υποκίτρινος καστανός (10YR 6/4), με προσμείξεις και επίχρυσμα. "Οπτηση άνομοιομερής.
32. 'Αρ. 7278, πίν. 36δ.
"Υψος 7 εκ., δ.β. 5,4 εκ., δ.κ. 1,4 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7,6/8 ξηρός). καθαρός με ελαφρό επίχρυσμα. Καλά ψημένος.
33. 'Αρ. 7324γ. Σχέδ. 7β, πίν. 36ε.
"Υψος 5,9 εκ., δ.β. 4,4 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/6 ξηρός), καθαρός. Καλή όπτηση.
34. 'Αρ. 7271, πίν. 33στ.
Λείπει ή κορυφή και τμήμα της βάσης. Σωζόμενο ύψος 6,9 εκ., δ.β. 5,8 εκ., δ.κ. 2,7 εκ. Σφράγισμα ωοειδές (2 x 1,7 εκ.) κοντά στη βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5YR 6/8 ξηρός), σχετικά καθαρός, με ίχνη φωτιᾶς.
35. 'Αρ. 7317η, πίν. 37α.
'Ακέραια. "Υψος 10,2 εκ., δ.β. 6,8 εκ., δ.κ. 1,5 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός), σχετικά καθαρός με λίγες προσμείξεις και επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση καλή.
36. 'Αρ. 7317α, πίν. 37β.
'Ακέραια. "Υψος 10 εκ., δ.β. 6,6 εκ., δ.κ. 1,8 εκ. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός), απολεπισμένος, με μικρά θραύσματα πυριτικά και επικαλύψεις άσβεστίου. Κακή όπτηση.
37. 'Αρ. 7324 δ. Σχέδ. 9α, πίν. 37γ.
'Ακέραια. "Υψος 10 εκ., δ.β. 6,8 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. Πηλός ελαφρά υποκίτρινος καστανός (10YR 6/4 ξηρός), με προσμείξεις και επικαλύψεις άσβεστίου καλή όπτηση.
38. 'Αρ. 7325 ε. Σχέδ. 8β, πίν. 37δ.
"Υψος 9,7 εκ., δ.β. 6 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. 'Ελαφρά γωνίαση στη βάση. Πηλός υπότεφρος (10YR 7/2) με ίχνη άσβεστίου.
39. 'Αρ. 7325β. Σχέδ. 8γ, πίν. 37ε.

"Υψος 8,8 εκ., δ.β. 6 εκ., δ.κ. 1,3 εκ. Πηλός λευκός (10YR 8/1 ξηρός) με θραύσματα άσβεστολίθου και επικαλύψεις άσβεστίου. Καλά ψημένος.

40. 'Αρ. 73240, πίν. 37στ.

"Υψος 9,5 εκ., δ.β. 6,8 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. 'Ελαφρά γωνίαση στη βάση. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός), άκάθαρτος με προσμείξεις και επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

41. 'Αρ. 7317ι, πίν. 38η.

'Ακέραια. "Υψος 8,2 εκ., δ.β. 5,6 εκ., δ.κ. 1,1 εκ. Πηλός υποκίτρινος καστανός (10YR 6/4 ξηρός), καθαρός με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

42. 'Αρ. 7325ζ, πίν. 38θ.

'Ακέραια. "Υψος 8,6 εκ., δ.β. 5,1 εκ., δ.κ. 0,8 εκ. Πηλός άνοιχτός καστανός (7,5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός με επικαλύψεις άσβεστίου και συγκόλληση μεταλλικού υλικού. Καλή όπτηση.

43. 'Αρ. 7317 β, πίν. 38δ.

'Ακέραια. "Υψος 8,4 εκ., δ.β. 5,2 εκ., δ.κ. 1,0 εκ. Πηλός υποκάστανος (10YR 7/3 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλά ψημένος.

44. 'Αρ. 7326στ, πίν. 38ε.

'Ακέραια. "Υψος 7,7 εκ., δ.β. 5,6 εκ., δ.κ. 1,1 εκ. Πηλός υποκάστανος (7,5YR 6/4 ξηρός), σχετικά καθαρός με θραύσματα λίθων και επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

45. 'Αρ. 7317δ. Σχέδ. 9γ, πίν. 38.

'Ακέραια. "Υψος 8,6 εκ., δ.β. 5,6 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Πηλός υποκάστανος (10YR 7/4 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

46. 'Αρ. 7325θ, πίν. 38α.

'Ακέραια. "Υψος 8,3 εκ., δ.β. 5,2 εκ., δ.κ. 1,2 εκ. Πηλός υποκάστανος (10YR 7/2 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

47. 'Αρ. 7324γ, πίν. 38ζ.

'Ακέραια. "Υψος 8,3 εκ., δ.β. 5,3 εκ., δ.κ. 1 εκ. Πηλός άνοιχτός καστανός (7,5 YR 6/4 ξηρός), με θραύσματα λίθων και επικαλύψεις άσβεστίου. Καλά ψημένος.

48. 'Αρ. 73170, πίν. 38γ.

'Ακέραια. "Υψος 8,3 εκ., δ.β. 5,3 εκ., δ.κ. 1 εκ. Πηλός υποκάστανος (10YR 7/3 ξηρός), με θραύσματα λίθων. Καλή όπτηση.

49. 'Αρ. 7317κ, πίν. 38ι.

Ἀκέραια. Ὑψος 8,4 ἐκ., δ.β. 5,3 ἐκ., δ.κ. 1 ἐκ. Πηλός υποκίτρινος καστανός (10 YR 6/4 ξηρός) με ἐπικαλύψεις ἀσβεστίου, σχετικά καθαρός. Καλή ὄπτηση.

50. Ἀρ. 7324α, πίν. 38στ.

Ἀκέραια. Ὑψος 8,2 ἐκ., δ.β. 5,2 ἐκ., Πηλός υποκίτρινος καστανός (10 YR 6/4 ξηρός), ἀκάθαρτος, με προσμείξεις καὶ ἐπικαλύψεις ἀσβεστίου.

51. Ἀρ. ΝΠ / 23-7-76/3, πίν. 39.

Ἡ κορυφή συγκολλημένη. Ὑψος 11 ἐκ., δ.β. 7 ἐκ. Ἐλαφρὰ γωνίωση στὴ βάση. Πηλός ανοιχτός καστανός (5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός, με ἐλαφρὸ ἐπίχρισμα. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

52. Ἀρ. ΝΠ / 15-9-75/1.

Ὑψος 8,1 ἐκ., δ.β. 6,2 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 6/6 ξηρός), με προσμείξεις καὶ ἐπίχρισμα. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1975.

53. Ἀρ. 7328.

Ὑψος 7,8 ἐκ., δ.β. 5,4 ἐκ., δ.κ. 1,1 ἐκ. Πηλός υποκίτρινος καστανός (10 YR 6/4 ξηρός), με ἐπικαλύψεις ἀσβεστίου καὶ θραύσματα κεραμιδιῶν. Ὁπτηση καλή.

54. Ἀρ. 7281.

Σωζόμενο ὕψος 7 ἐκ., δ.β. 6 ἐκ. Πηλός υπότεφρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/6 ξηρός), καθαρός. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

55. Ἀρ. Π / 30-7-76/1.

Λεῖπει τμήμα τῆς βάσης καὶ τῆς πλευρᾶς. Ὑψος 8,7 ἐκ., δ.β. 5,6 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 6/6 ξηρός). Σχετικά καθαρός, με λίγες προσμείξεις.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

56. Ἀρ. ΝΠ / 22-7-76/2.

Ὑψος 7,4 ἐκ., δ.β. 5,3 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/8 ξηρός), με προσμείξεις καὶ ἐπίχρισμα. Καλὰ ψημένος.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

57. Ἀρ. ΝΠ / 26-7-76/3

Λεῖπει ἡ κορυφή στὸ σημείο τῆς ὀπῆς. Ὑψος 7,6 ἐκ., δ.β. 6,6 ἐκ. Πηλός

υποκάστανος 5 YR 6/6 ξηρός, ἀκάθαρτος με προσμείξεις καὶ ἐπίχρισμα. Ὁπτηση ἀνομοιομερής.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

58. Ἀρ. ΝΠ / 26-7-76/2.

Ὑψος 9 ἐκ., δ.β. 5,8 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 8/6 ξηρός), σχετικά καθαρός. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

59. Ἀρ. Π / 27-7-76/3.

Λεῖπει ἡ κορυφή καὶ τμήμα τῆς βάσης καὶ τῶν πλευρῶν. Σωζόμενο ὕψος 5,4 ἐκ., δ.β. 5,4 ἐκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 6/3 ξηρός), σχετικά καθαρός με ἐπίχρισμα. Ὁπτηση καλή.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

60. Ἀρ. Π / 27-7-76/4.

Λεῖπει ἡ κορυφή στὸ σημείο τῆς ὀπῆς καὶ τμήμα τῶν πλευρῶν. Ἐλαφρὰ γωνίωση στὴ βάση. Σωζόμενο ὕψος 8,8 ἐκ., δ.β. 6,3 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/5 ξηρός), καθαρός. Ὁπτηση καλή.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Π. Ἀνασκαφές 1976.

61. Ἀρ. 7325κ.

Λεῖπει ἡ κορυφή. Σωζόμενο ὕψος 7,4 ἐκ., δ.β. 6,5 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/8 ξηρός), καθαρός. Ὁπτηση καλή.

62. Ἀρ. Ν.Ι / 1-9-75/6.

Λεῖπει τμήμα τῆς κορυφῆς. Ὑψος 7,6 ἐκ., δ.β. 5,6 ἐκ. Πηλός κιτρινωπός (10 YR 7/6 ξηρός), σχετικά καθαρός με λίγες προσμείξεις καὶ ἐπίχρισμα. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. Ἀνασκαφές 1975.

63. Ἀρ. Ν.Ι / 1-9-75/4.

Ὑψος 8,8 ἐκ., δ.β. 5,2 ἐκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξηρός), καθαρός με ἐπίχρισμα. Καλή ὄπτηση.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. Ἀνασκαφές 1975.

64. Ἀρ. Ν.Ι / 1-9-75/5.

Λεῖπει ἡ κορυφή στὸ σημείο τῆς ὀπῆς. Φθαρμένο τμήμα τῶν πλευρῶν. Ἐλαφρὰ γωνίωση στὴ βάση. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/8 ξηρός), ἀκάθαρτος με προσμείξεις, ἀπολεπισμένος.

Νεκρομαντεῖο. Δωμάτιο Ι, πιθάρι 4. Ἀνασκαφές 1975.

65. Ἀρ. Νμ / 1963/2.

Λεῖπει ἡ βάση καὶ τμήμα τῶν πλευρῶν. Ὑψος 8,5 ἐκ., δ.β. 5,8 ἐκ. Ἀ-

μελής κατασκευή. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός) με προσμείξεις. Νεκρομαντείο. Δωμάτιο μ. 'Ανασκαφές 1963.

66. 'Αρ. Νμ/22-7-76/2.

Λείπει ή κορυφή και τμήμα των πλευρών. Σωζόμενο ύψος 6,6 εκ., δ.β. 5,3 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/8 ξηρός), σχετικά καθαρός. Καλή όπτηση.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο μ. 'Ανασκαφές 1976.

67. 'Αρ. Νμ/22-7-76/1.

Λείπει ή κορυφή στο σημείο της όπτης, τμήμα της βάσης και των πλευρών Σωζόμενο ύψος 7,7 εκ., δ.β. 6,5 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 6/8 ξηρός), σχετικά καθαρός με επίχρισμα. "Οπτηση καλή.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο μ. 'Ανασκαφές 1976.

68. 'Αρ. Νμ/22-7-76/3.

Λείπει ή κορυφή και τμήμα των πλευρών και της βάσης. Σωζόμενο ύψος 7,1 εκ. δ.β. 5,5 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 6/6 ξηρός), ακάθαρτος με πολλές προσμείξεις. Καλά ψημένος.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο μ. 'Ανασκαφές 1976.

69. 'Αρ. Α2/29-7-76/1.

"Υψος 5,5 εκ., δ.β. 3,7 εκ. Πηλός ανοιχτός καστανός (7,5 YR 6/4 ξηρός) καθαρός με επίχρισμα. "Οπτηση ανομοιομερής.

Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Α. 'Ανασκαφές 1976.

70. 'Αρ. 7268.

Λείπει ή κορυφή στο ύψος της όπτης. Σωζόμενο ύψος 7,5 εκ., δ.β. 6,7 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/6 ξηρός), καθαρός με επίχρισμα. "Οπτηση καλή.

71. 'Αρ. 7272.

Λείπει ή κορυφή στο ύψος της όπτης. Σωζόμενο ύψος 6,9 εκ., δ.β. 4,6 εκ. Κόιλωμα στο κέντρο της βάσης διαμέτρου 2 εκ. και βάθος 2 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 8/6 ξηρός), καθαρός. "Οπτηση καλή.

72. 'Αρ. 7274.

"Υψος 10,1 εκ., δ.β. 5,8 εκ., δ.κ. 1,8 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/6 ξηρός), καθαρός. "Οπτηση καλή.

73. 'Αρ. 7275.

"Υψος 9,6 εκ., δ.β. 6,2 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. 'Αμελής κατασκευή. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/8/6 ξηρός), σχετικά καθαρός. "Οπτηση καλή.

74. 'Αρ. 7276.

Σπασμένη στην κορυφή. Σωζόμενο ύψος 8,3 εκ., δ.β. 6,9 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 7/6,8 ξηρός), καθαρός. "Οπτηση καλή.

75. 'Αρ. 7277.

Σπασμένη στο άνω τμήμα στο ύψος της όπτης. Σωζόμενο ύψος 9,1 εκ., δ.β. 6,5 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7,8/6 ξηρός), με προσμείξεις και επίχρισμα. Καλή όπτηση.

76. 'Αρ. 7317ε.

"Υψος 8,8 εκ., δ.β. 5,5 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός). 'Υλικό εύθρυπτο με επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση κακή.

77. 'Αρ. 7317ζ.

"Υψος 10,1 εκ., δ.β. 5,8 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (7,5 YR 7/6 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση καλή.

78. 'Αρ. 7321δ.

Λείπει ή κορυφή. Σωζόμενο ύψος 6,6 εκ., δ.β. 5,3 εκ. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός), σχετικά καθαρός, με επικαλύψεις άσβεστίου. "Οπτηση καλή.

79. 'Αρ. 7324β.

"Υψος 8,7 εκ., δ.β. 5,7 εκ., δ.κ. 1,4 εκ. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός), καθαρός, με επικαλύψεις άσβεστίου και επίχρισμα. 'Απολεπισμένος. "Οπτηση κακή.

80. 'Αρ. 7324ε.

Λείπει ή κορυφή και τμήμα της βάσης. Σωζόμενο ύψος 5,8 εκ., δ.β. 5,3 εκ. Πηλός υποκίτρινος καστανός (10 YR 6/4 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου και θραύσματα πυριτικά. 'Υλικό εύθρυπτο. 'Απολεπισμένη. Κακή όπτηση.

81. 'Αρ. 7324ζ.

"Υψος 9,8 εκ., δ.β. 6,6 εκ., δ.κ. 1,8 εκ. Πηλός υποκίτρινος καστανός (10 YR 6/4 ξηρός) με επικαλύψεις άσβεστίου και θραύσματα άσβεστίου. 'Υλικό εύθρυπτο.

82. 'Αρ. 7324η.

Σωζόμενο ύψος 9 εκ., δ.β. 6,2 εκ., δ.κ. 2,6 εκ. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου και διάφορες προσμείξεις.

83. 'Αρ. 7324ι.

"Υψος 10,3 εκ., δ.β. 6,6 εκ., δ.κ. 1,5 εκ. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός) με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.

84. 'Αρ. 7325α.
 "Υψος 7,7 εκ., δ.β. 5,4 εκ., δ.κ. 1,9 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/4 ξηρός) με μικρά θραύσματα λίθων και άλλες προσμείξεις. Κακή όπτηση.
85. 'Αρ. 7325γ.
 "Υψος 10,1 εκ., δ.β. 6,5 εκ., δ.κ. 1,5 εκ. Πηλός υποκάστανος (10 YR 7/3 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου και θραύσματα άσβεστολίθου και μαγνησί-
 ου. Καλή όπτηση.
86. 'Αρ. 7325δ
 "Υψος 10,1 εκ., δ.β. 6,7 εκ., δ.κ. 1,6 εκ. Πηλός ώχρος (10 YR 8/2 ξη-
 ρός), με λίγες προσμείξεις και επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.
87. 'Αρ. 7325η.
 Λείπει ή βάση. Σωζόμενο ύψος 9,8 εκ., δ.β. 5,9 εκ., δ.κ. 2,5 εκ. Πηλός
 ώχρος (10 YR 8/2 ξηρός), με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.
88. 'Αρ. 7325ι.
 "Υψος 10,2 εκ., δ.β. 6 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξη-
 ρός) με επικαλύψεις άσβεστίου. Καλή όπτηση.
89. 'Αρ. Π/27-7-76/2.
 "Υψος 8,5 εκ., δ.β. 6,5 εκ. Πηλός υπέρυθρος κιτρινωπός (5 YR 6/6 ξη-
 ρός).
90. 'Αρ. Νμ
 Λείπει ή βάση και μέρος τών πλευρών. Σωζόμενο ύψος 9 εκ. Πηλός λευ-
 κός (10 YR 8/2), καθαρός, καλά ψημένος.

Β' ΠΥΡΑΜΙΔΟΣΧΗΜΕΣ

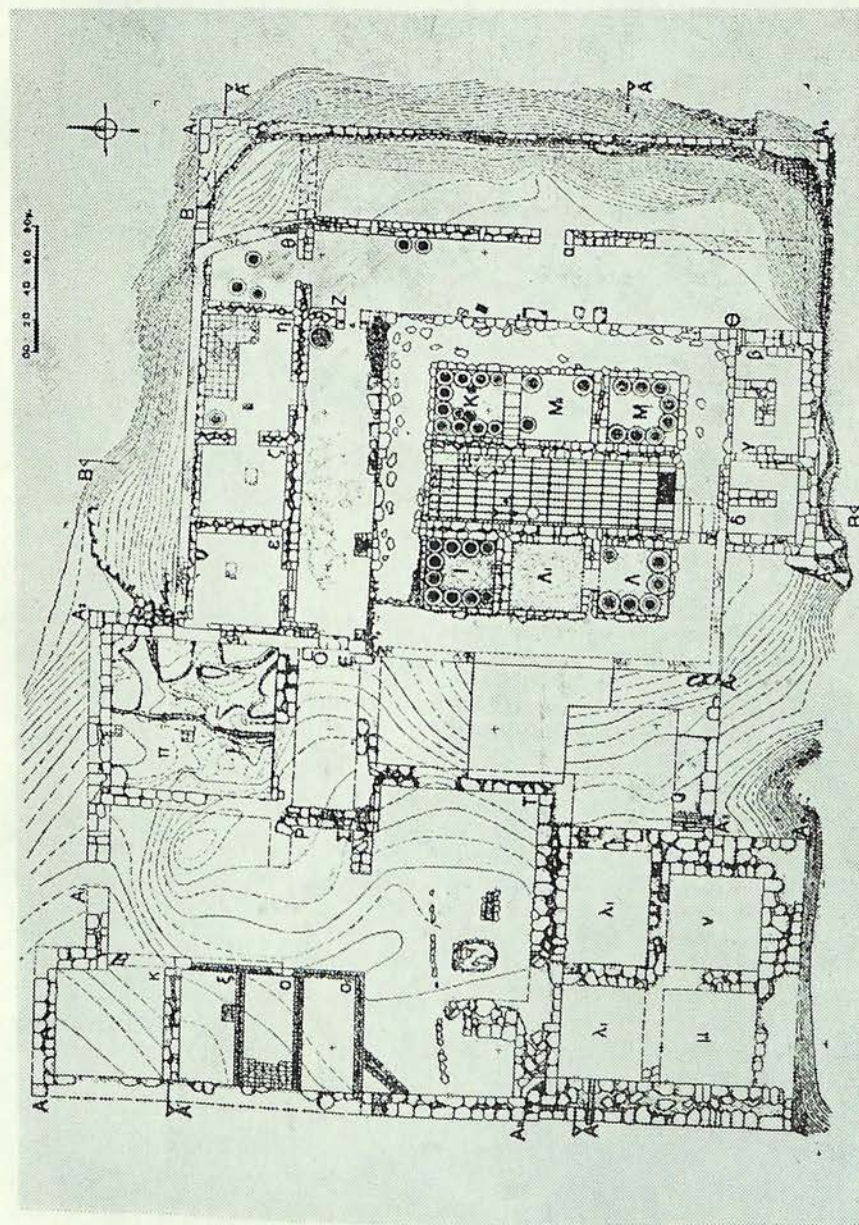
91. 'Αρ. Α2/29-7-76/2, πίν. 18γ.
 "Υψος 8,8 εκ., βάση 6,5 x 6,3 εκ. Πηλός υποκάστανος (7,5 YR 6/4
 ξηρός), άκάθαρτος με προσμείξεις. Καλά ψημένος.
 Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Α2. 'Ανασκαφές 1976.
92. 'Αρ. Ν Κ2/5-8-76, πίν. 18δ.
 Λείπει ή κορυφή και μέρος τής βάσης. Σωζόμενο ύψος 10 εκ., άκμή βά-
 σης 5,3 εκ. 'Αμελής κατασκευή. Πηλός ροδόχρους (7,5 YR 7/4 ξηρός),
 σχετικά καθαρός. Καλά ψημένος.
 Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Κ. 'Ανασκαφές 1976.

93. 'Αρ. Π/30-7-76, πίν. 18α.
 "Υψος 6,3 εκ., άκμή βάσης 2,7 εκ. Πηλός καστανός 7,5 YR 5/4 ξηρός,
 σχετικά καθαρός. Καλά ψημένος.
 Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.
94. ΝΠ/23-7-76/1, πίν. 18β
 "Υψος 6,5 εκ., άκμή βάσης 3,7 εκ. Πηλός σχετικά καθαρός με επίχρισμα.
 "Οπτηση άνομοιομερής.
 Νεκρομαντείο. Δωμάτιο Π. 'Ανασκαφές 1976.

Πίνακες

Ἀγνύθων ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα

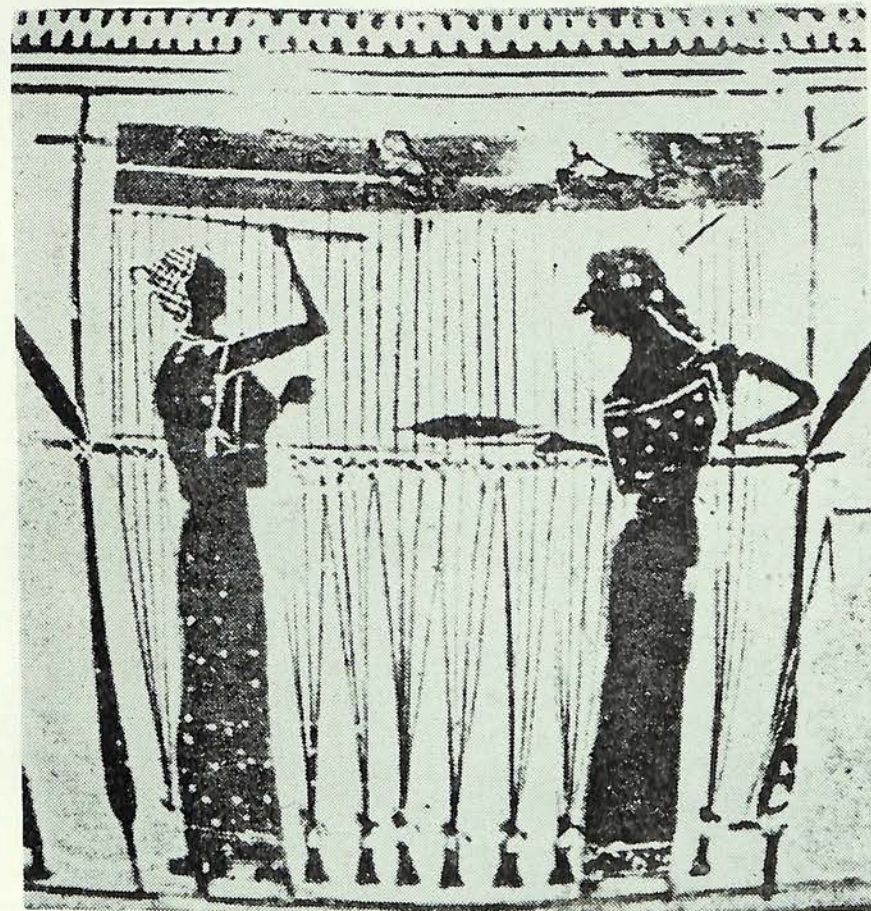
Χρ. Τζουβάρα - Σούλη

Κάτοψη του Νεκρομαντίου του 'Αγέροντα

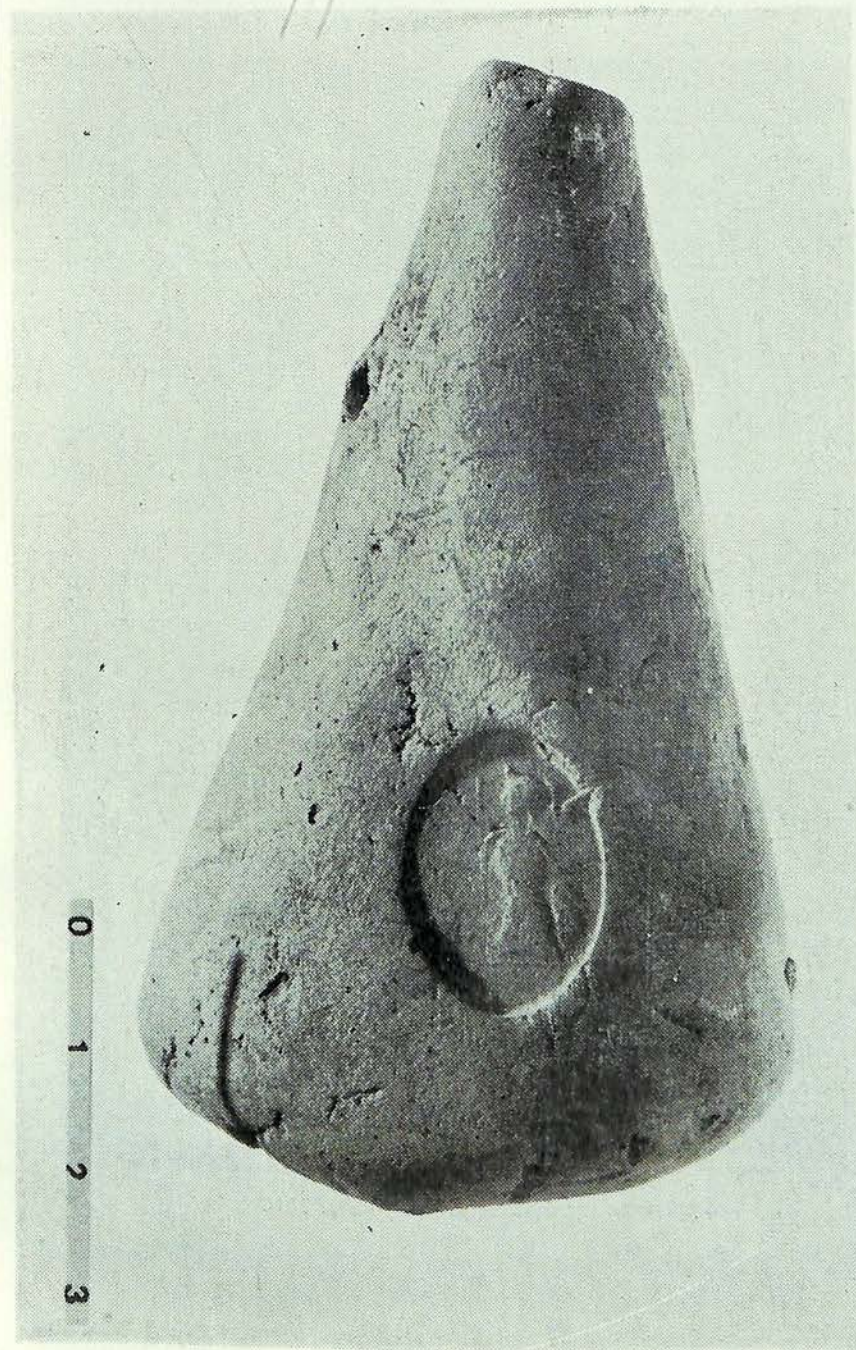
Τὸ δομῆμα I τοῦ Νεολομινταίου τοῦ 'Αγέροντα

Ἀπεικόνιση ὄρθου ἀργαλειοῦ σὲ μελανόμορφη λήκυθο τοῦ ζωγράφου τοῦ "Αἰμαση. Γύρω στὰ 560 π.Χ. Ν. Ὑόρκη, Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο.

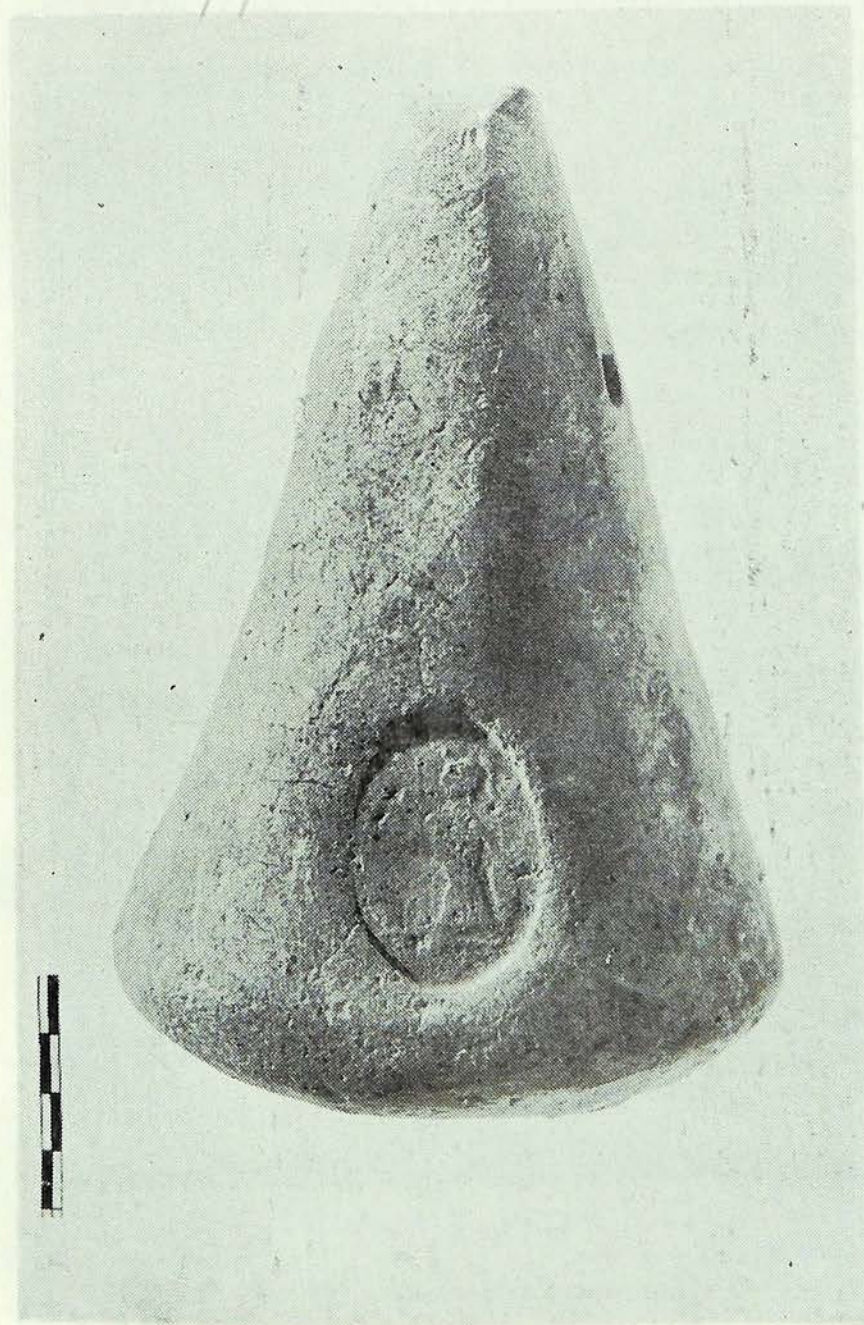
Πυραμιδόσχημη ἀγνίθρα με ἀνάγλυψη παράσταση νήβουσας. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

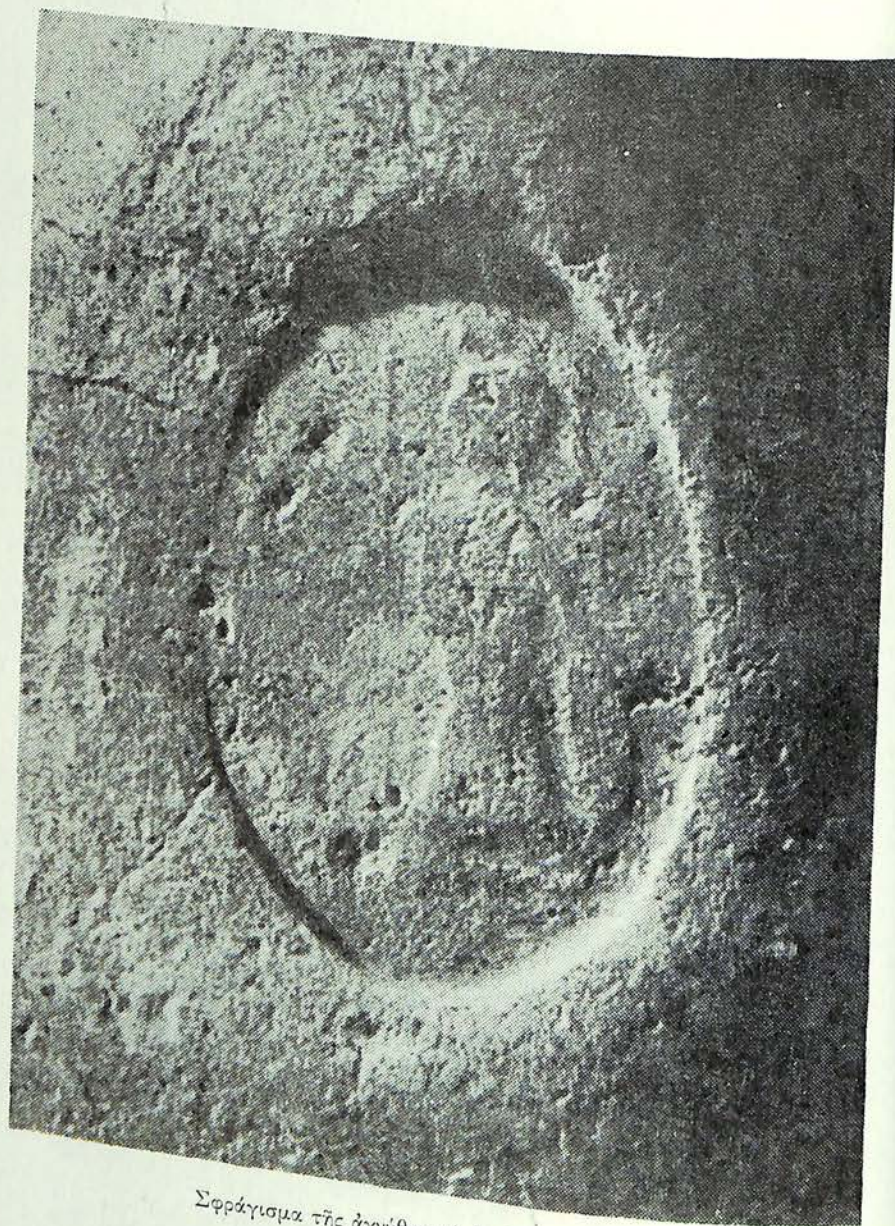
Ἀγνίθρα κοινικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀγέρωντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7316

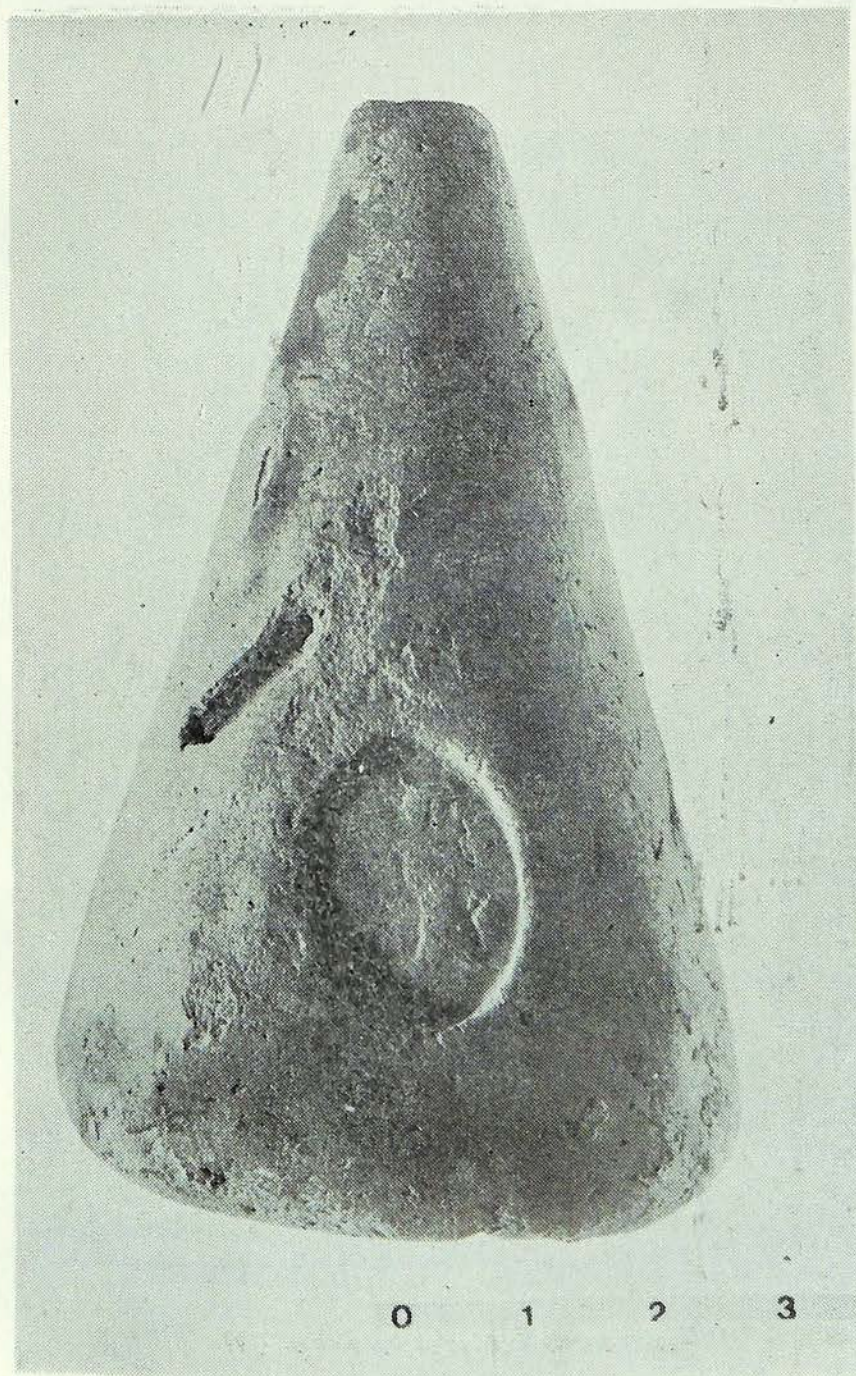
Σφράγισμα της ἀγνύθας με ἀριθμὸ εὐρ. 7316

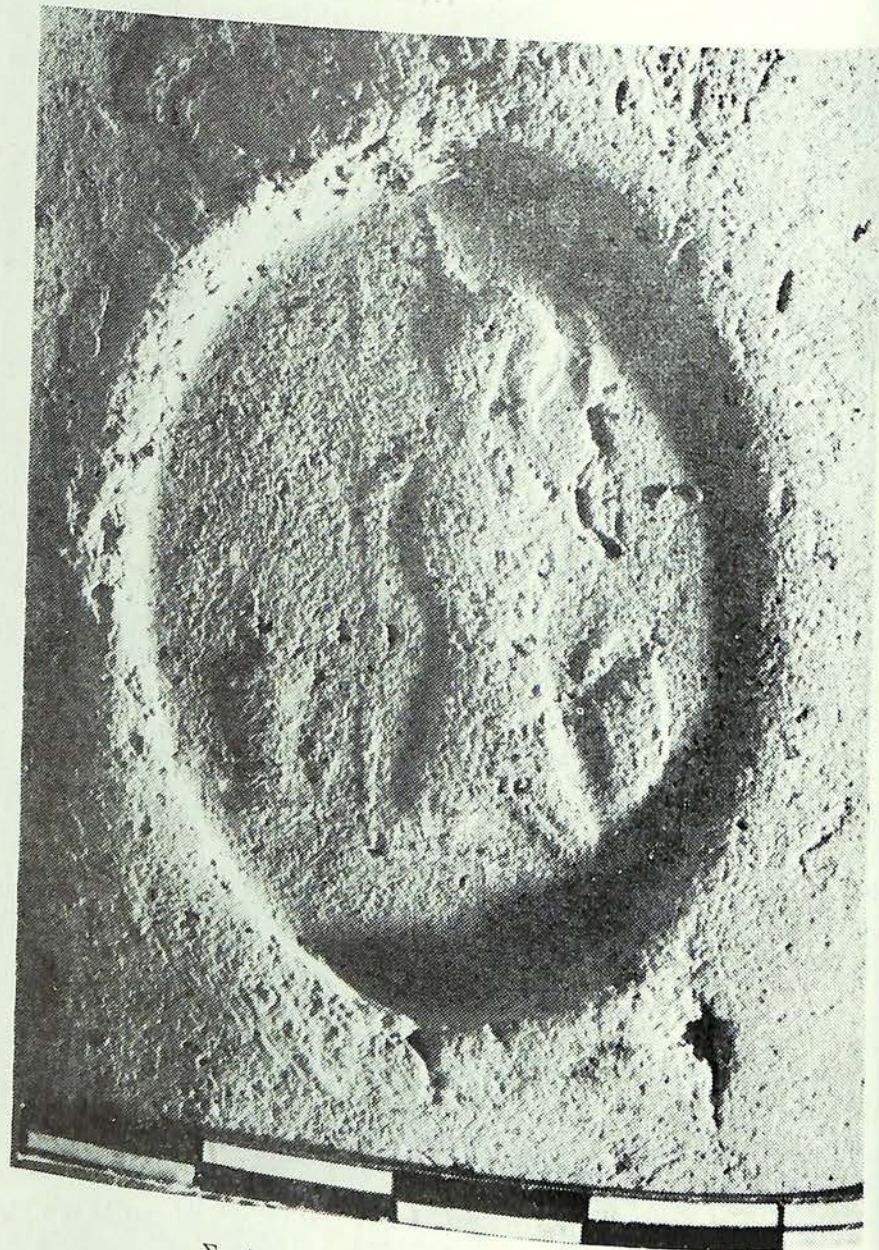
Ἀγνύθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεοσομαντεῖο τοῦ Ἀγέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰοαννίνων 7319

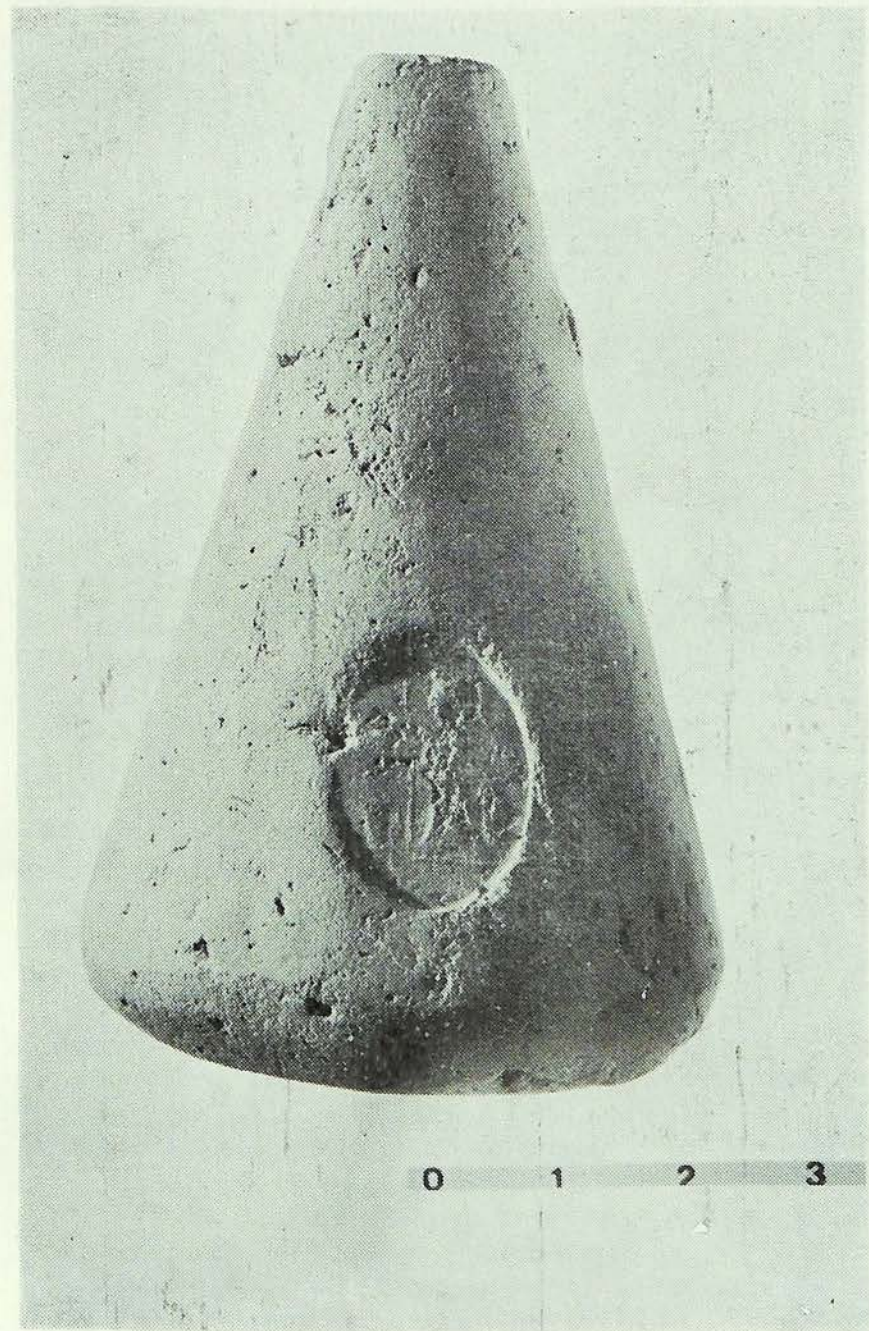
Σφράγισμα της ἀγνύθας με ἀριθμὸ εὐρ. 7319

Ἀγνύθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7299

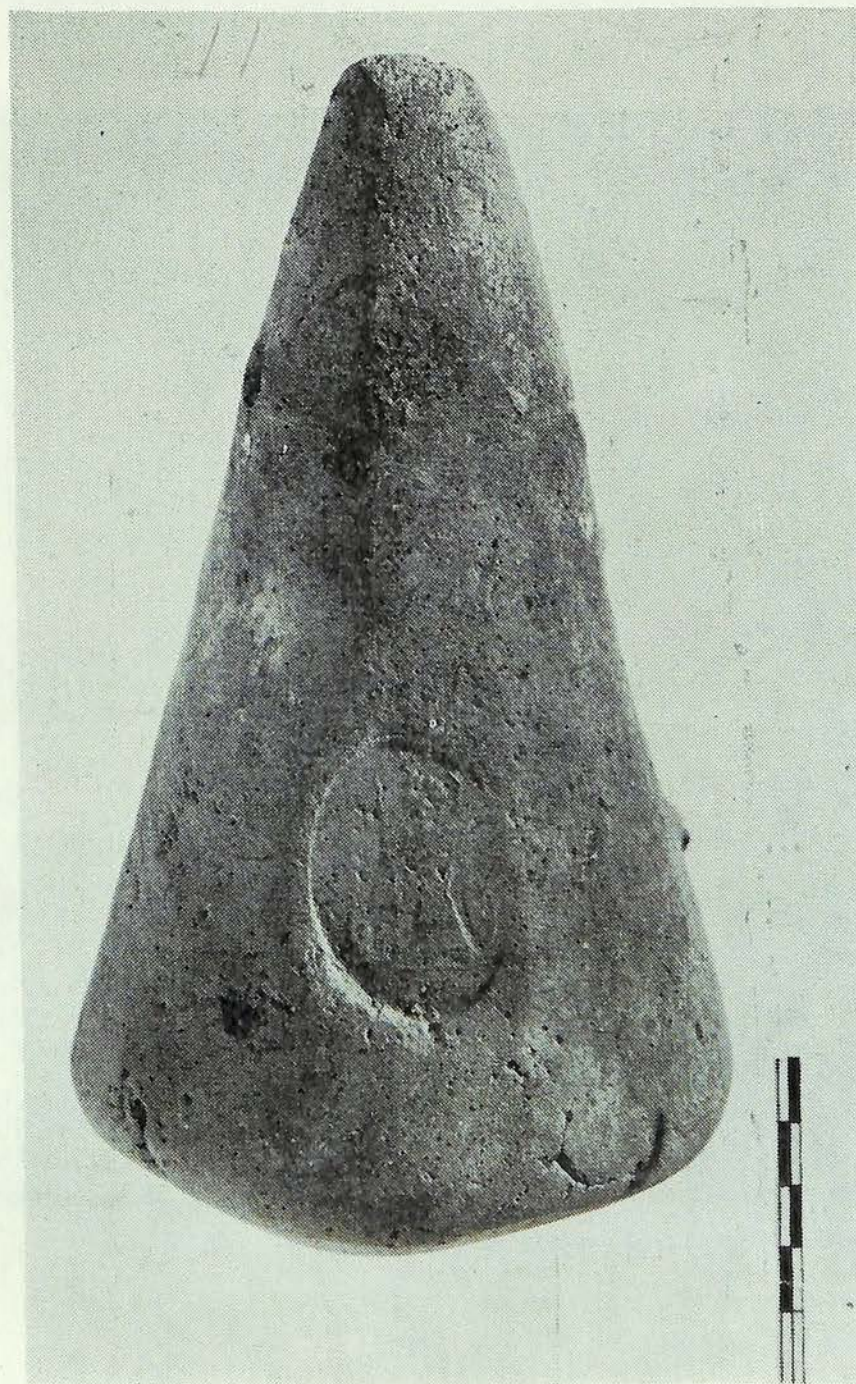
Σφράγισμα της ἀγνύθας με ἀριθμὸ εὐρ. 7299

Ἀγνύθις κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τοῦ Νεκρομνηστεῖο τοῦ Ἀγέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰοαννίνων 7076.

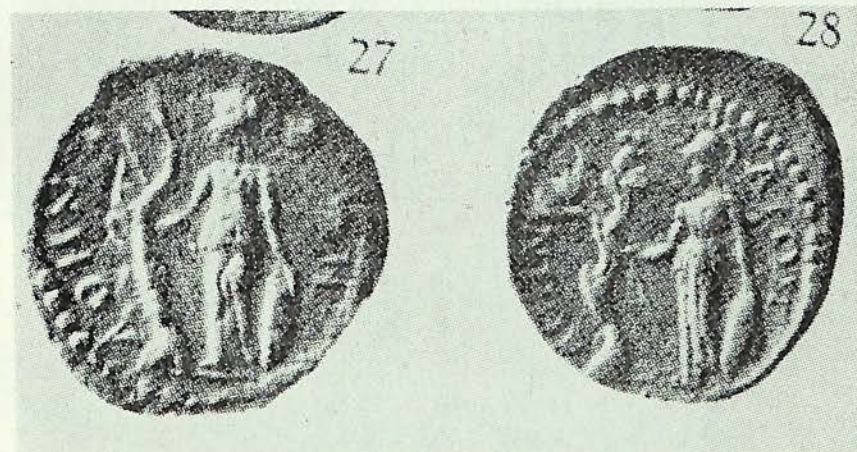
Σφράγισμα της αγνώθας με αριθμό εύρ. 7076

Άγνωστα κωνικού τύπου από το Νεκρομαντείο του 'Αγέροντα. 'Αρ. εύρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων 7330

Σφράγισμα τῆς ἀγνύθας με ἀριθμὸ εὐρ. 7330

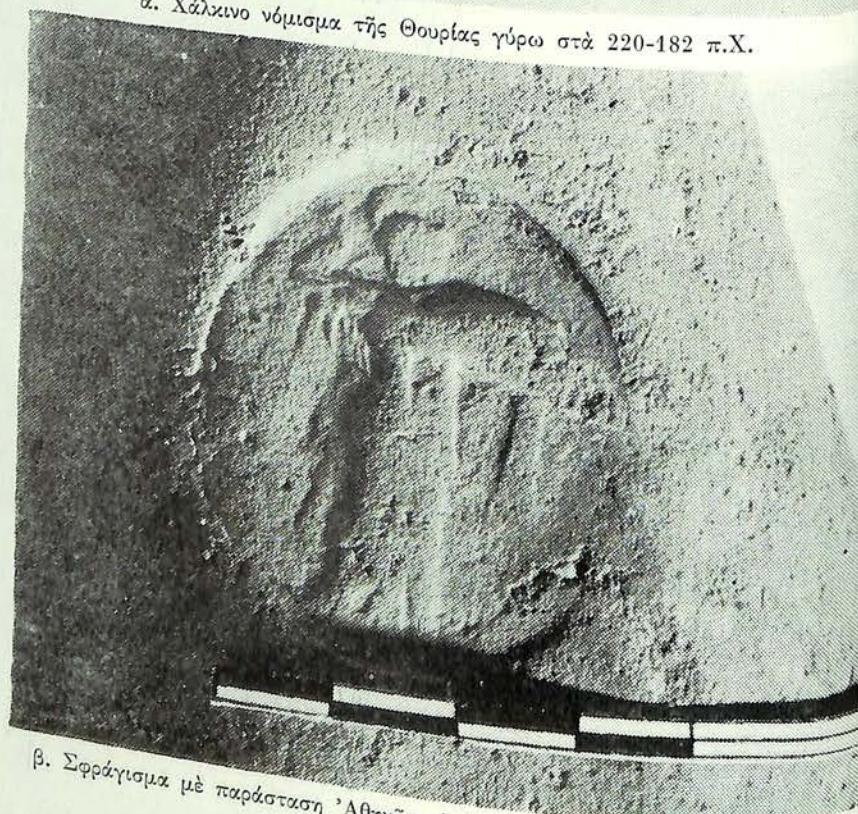
α. Χάλκινα ἀθηναῖκά νομίσματα ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων

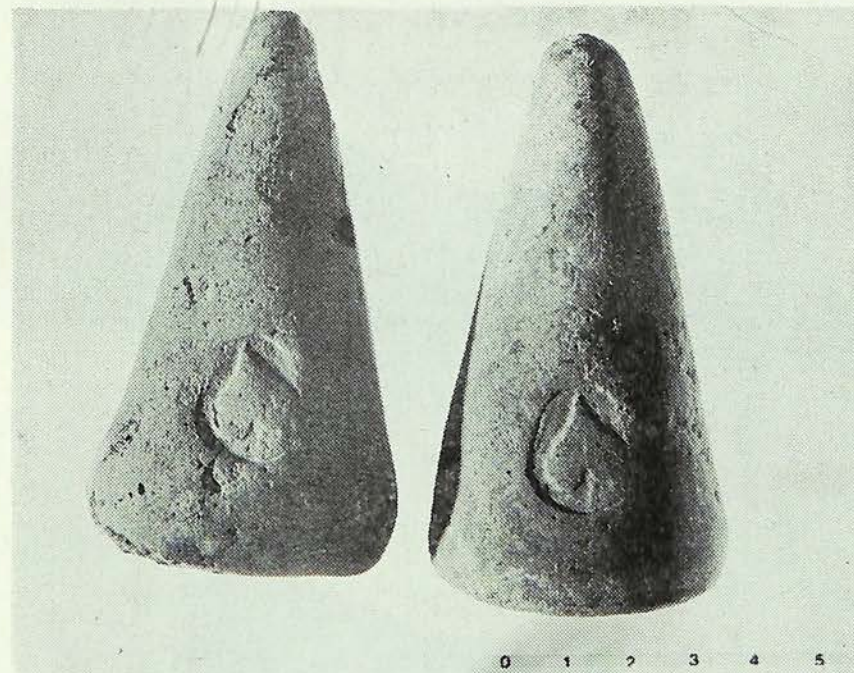
β. Ἀθηνᾶ καὶ Ποσειδῶν σὲ χάλκινα ἀθηναῖκά νομίσματα ρωμαϊκῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων

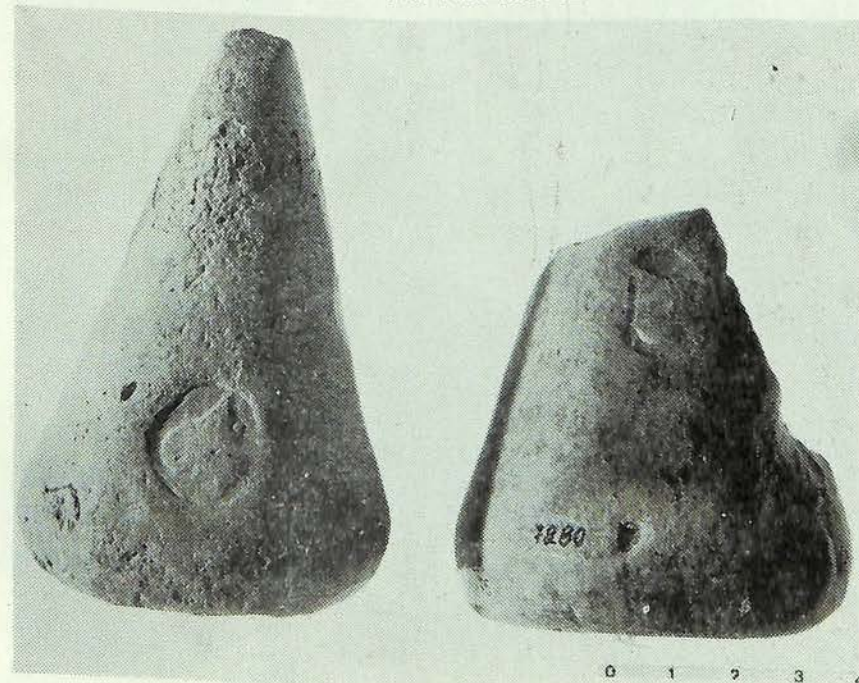
α. Χάλκινο νόμισμα τῆς Θουρίας γύρω στὰ 220-182 π.Χ.

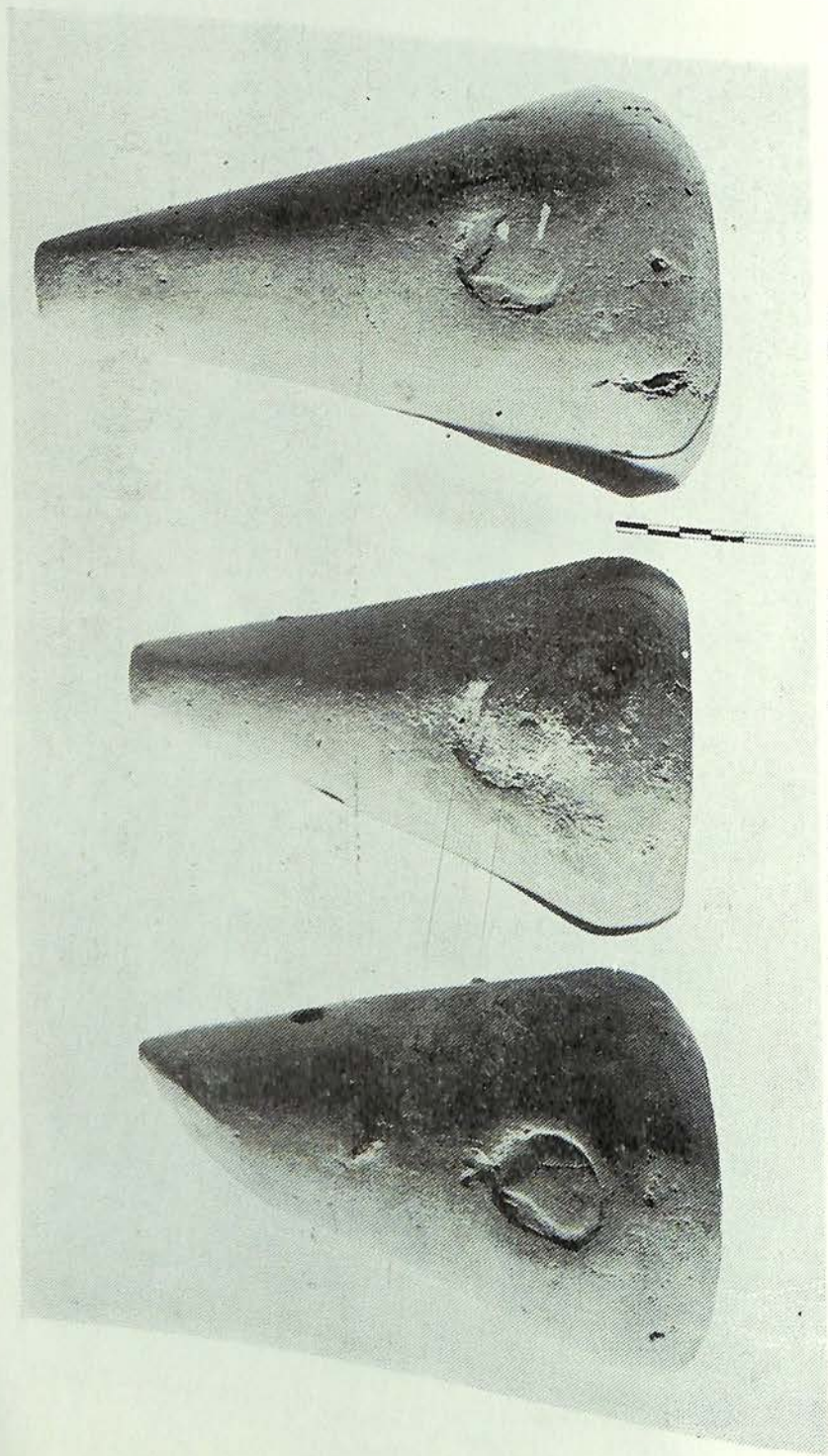
β. Σφράγισμα με παράσταση Ἀθηνᾶς σὲ ἀγνῶθα κωνικοῦ τύπου τῆς Κασσώπης

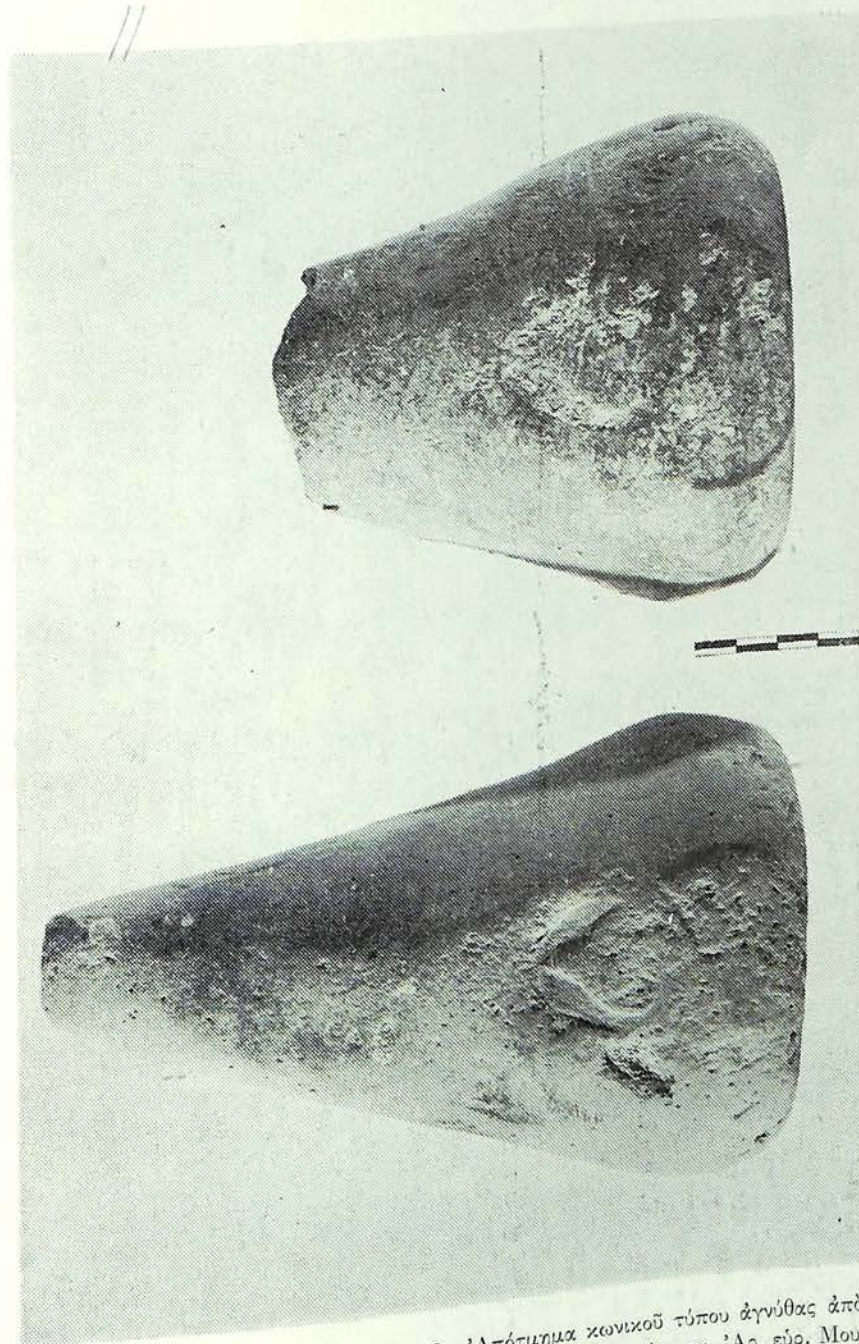
α-β) Ἀγνῶθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα με ἀριθμούς εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7320 καὶ 7318

γ-δ). Ἀγνῶθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Μουσείου Ἀρ. εὐρ. Ἰωαννίνων 7329 καὶ 7280

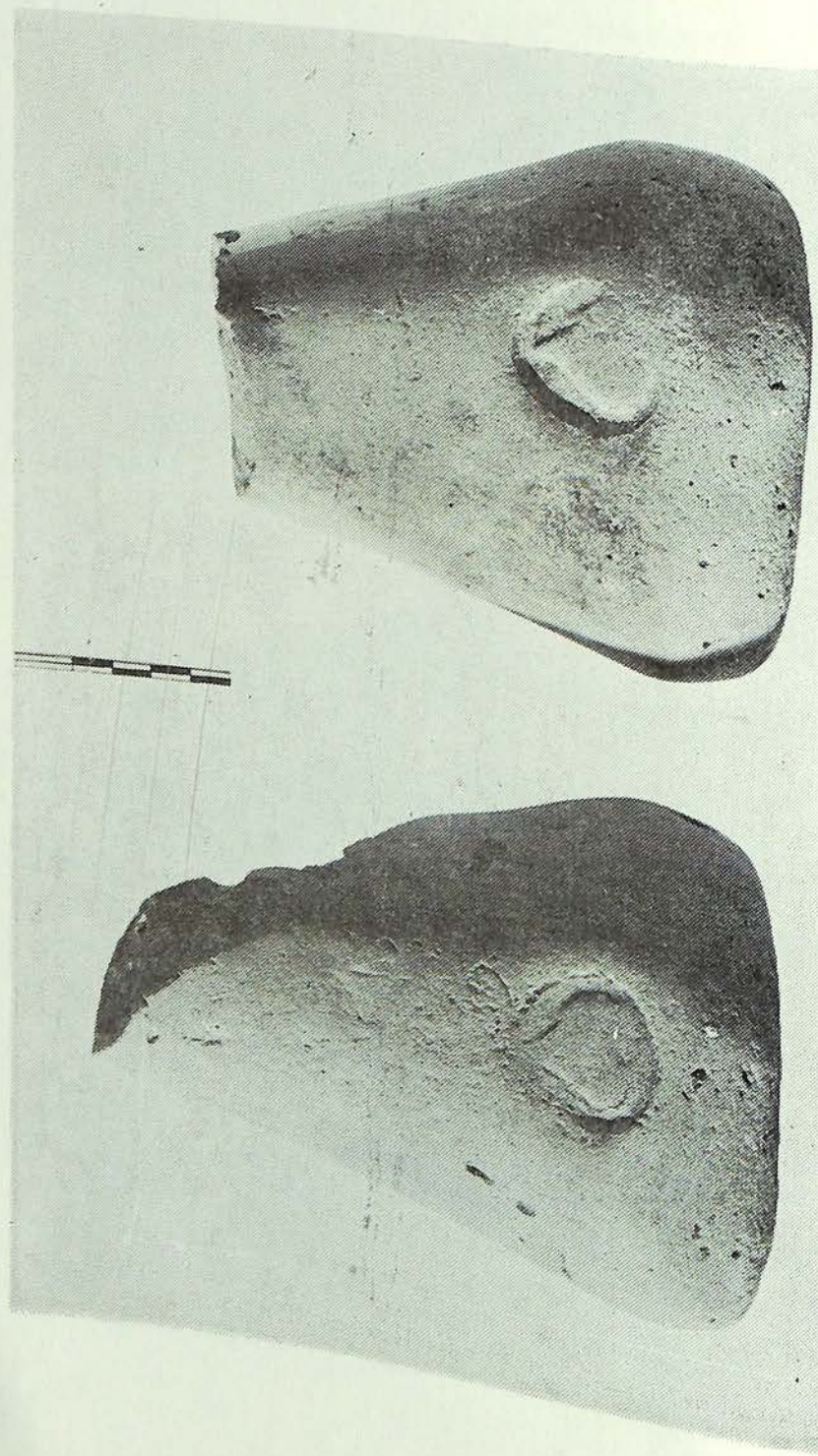

α-γ). 'Αγνόθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αχέροντα. 'Αρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων: ΝΙ/1-9-75/2, ΝΙ/1-9-75/3 καὶ ΝΙ/1-9-75/1

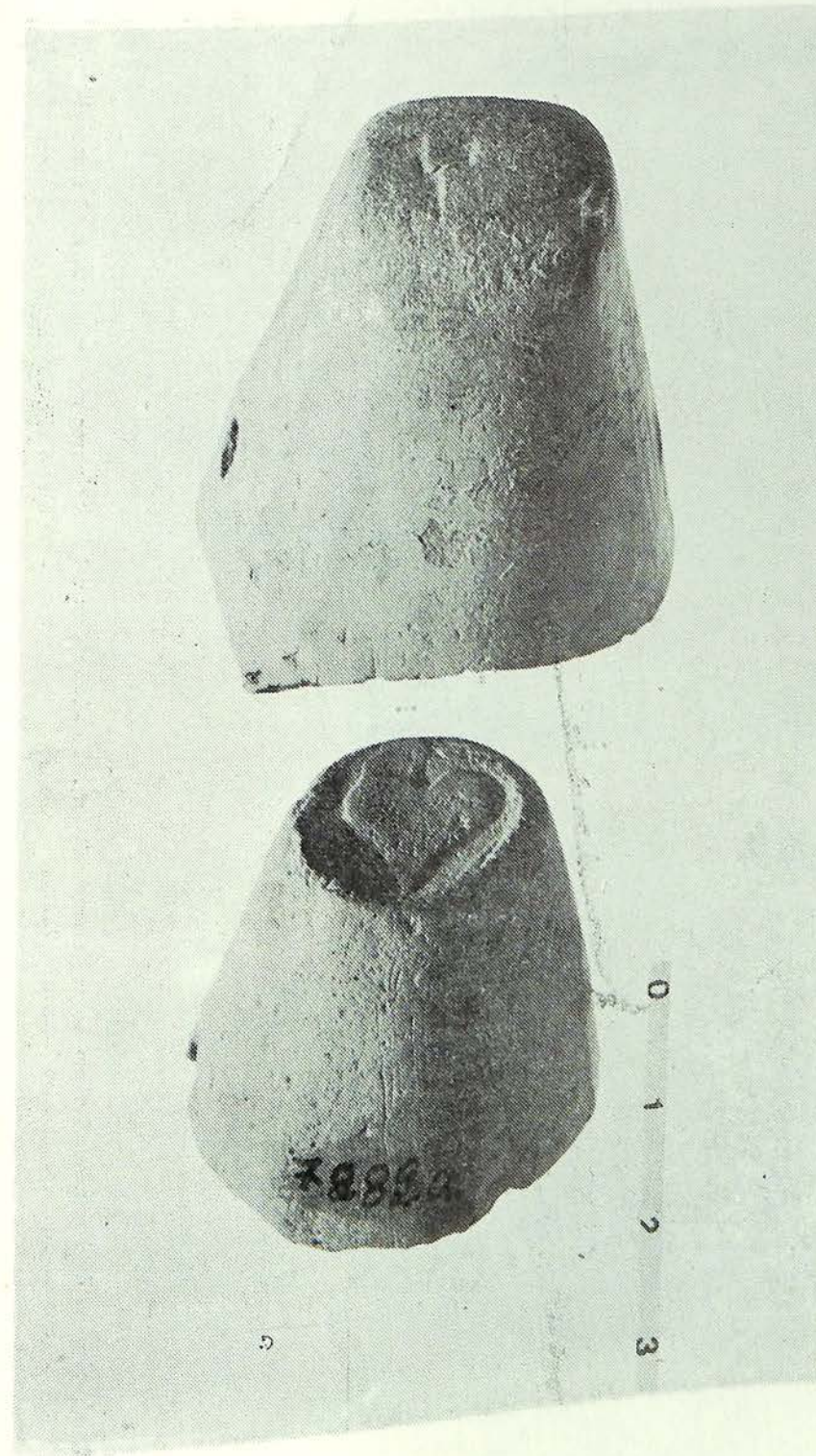

α. 'Αγνόθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αχέροντα. 'Αρ. εὐρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων ΝΙΙ/22-7-76/1

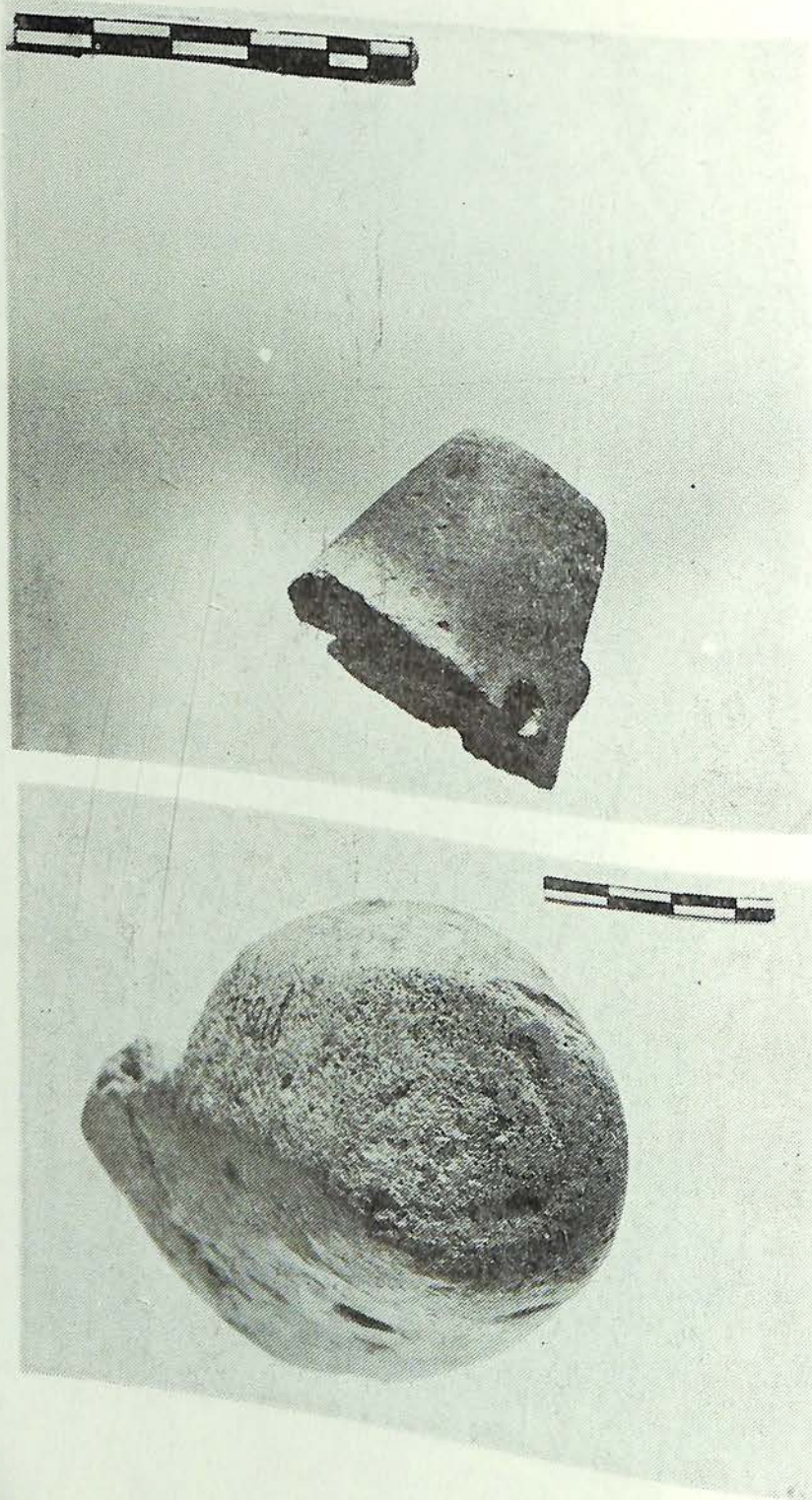
β. 'Απότμημα κωνικοῦ τύπου ἀγνόθας ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αχέροντα. 'Αρ. εὐρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων ΝΙΙ/15-9-75/3

α-β). 'Αποτμήματα ἀγγείων κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αγέροντα. 'Αρ.
Μουσείου 'Ιωαννίνων ΝΠ/23-7-76 /2 καὶ ΝΠ/28-7-76

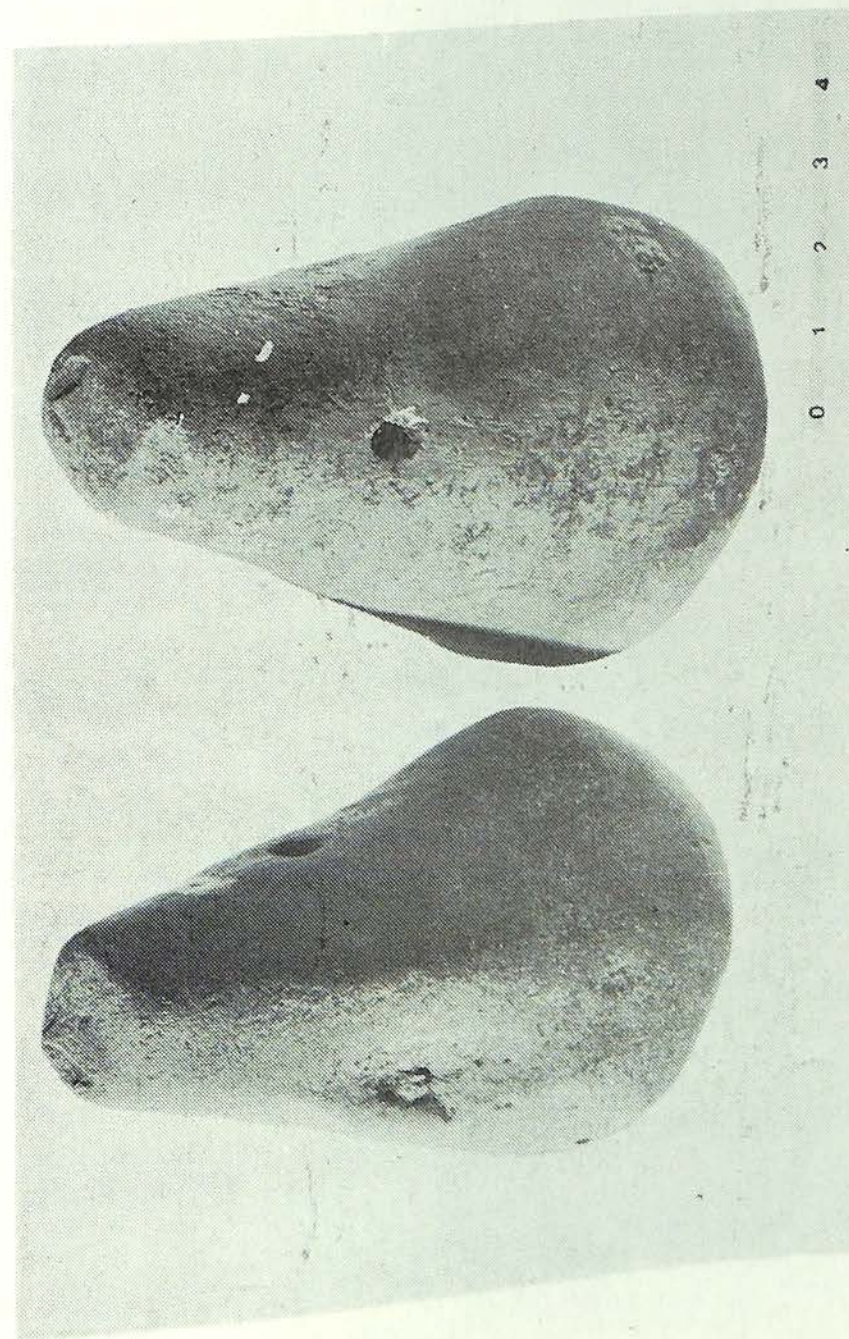

α-β). 'Αποτμήματα ἀγγείων κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ 'Αγέροντα. 'Αρ. εὐρ.
Μουσείου 'Ιωαννίνων 7282 β καὶ 7282 α

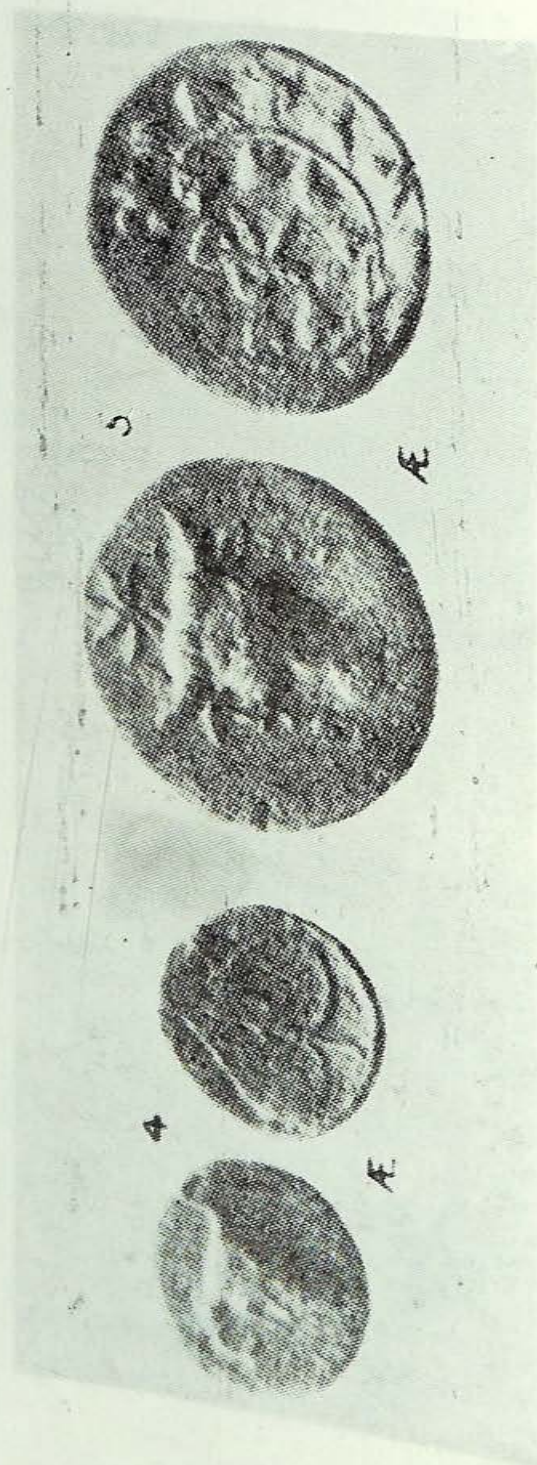

β). Απόσπλημα ἀγρύθας κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεχρομαντεῖο τοῦ Ἀγέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7321β

α). Τὸ κάτω τμήμα τοῦ ἀποσπλήματος τῆς ἀγρύθας κωνικοῦ τύπου μὲ ἀριθμὸ εὐρ. 7282α

α-β). Ἀγρύθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεχρομαντεῖο τοῦ Ἀγέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7270 καὶ 7273

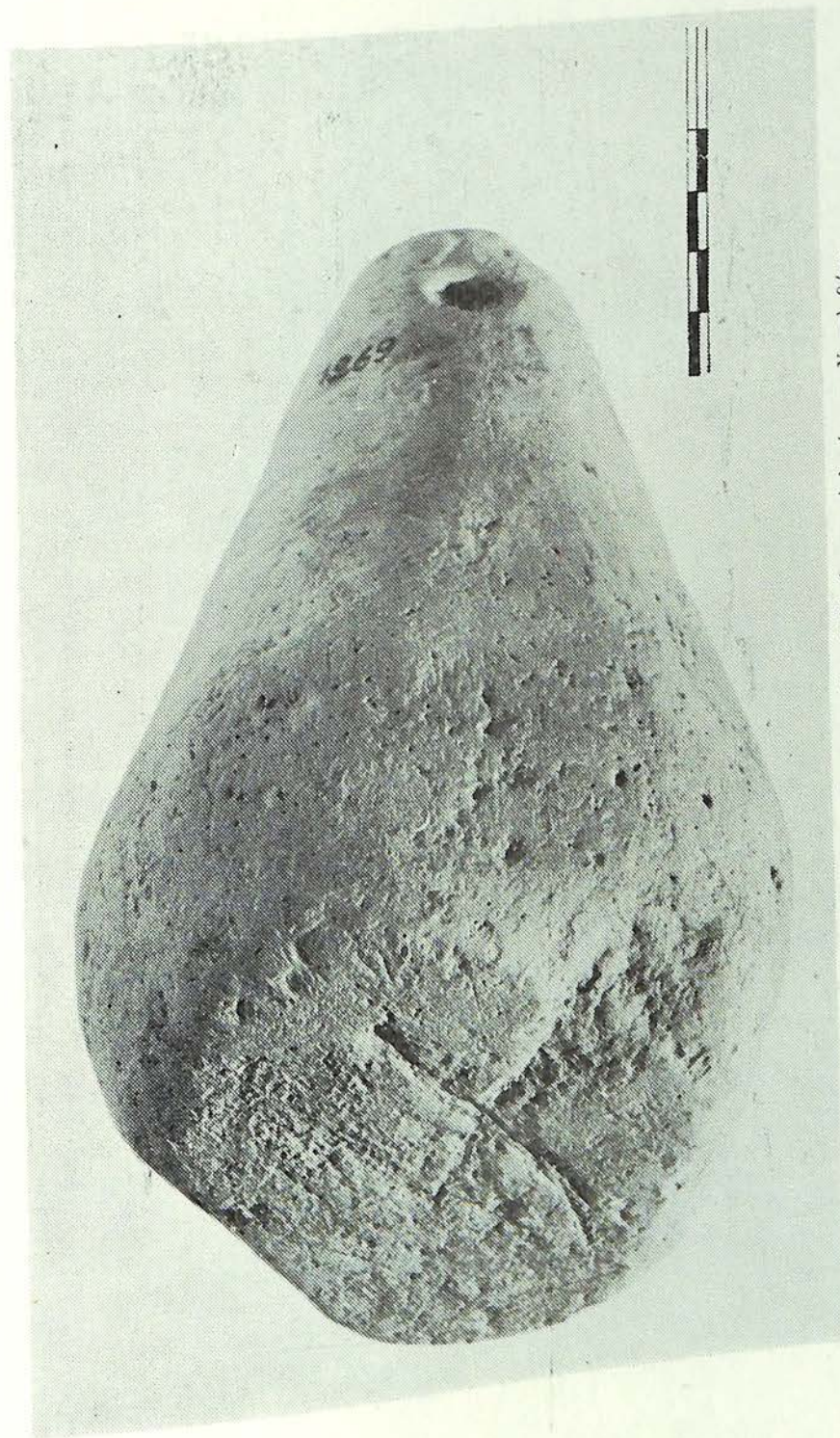
α-β). Κερκυραϊκά χάλκινα νομίσματα τῶν 300-229 π.Χ. χρόνων

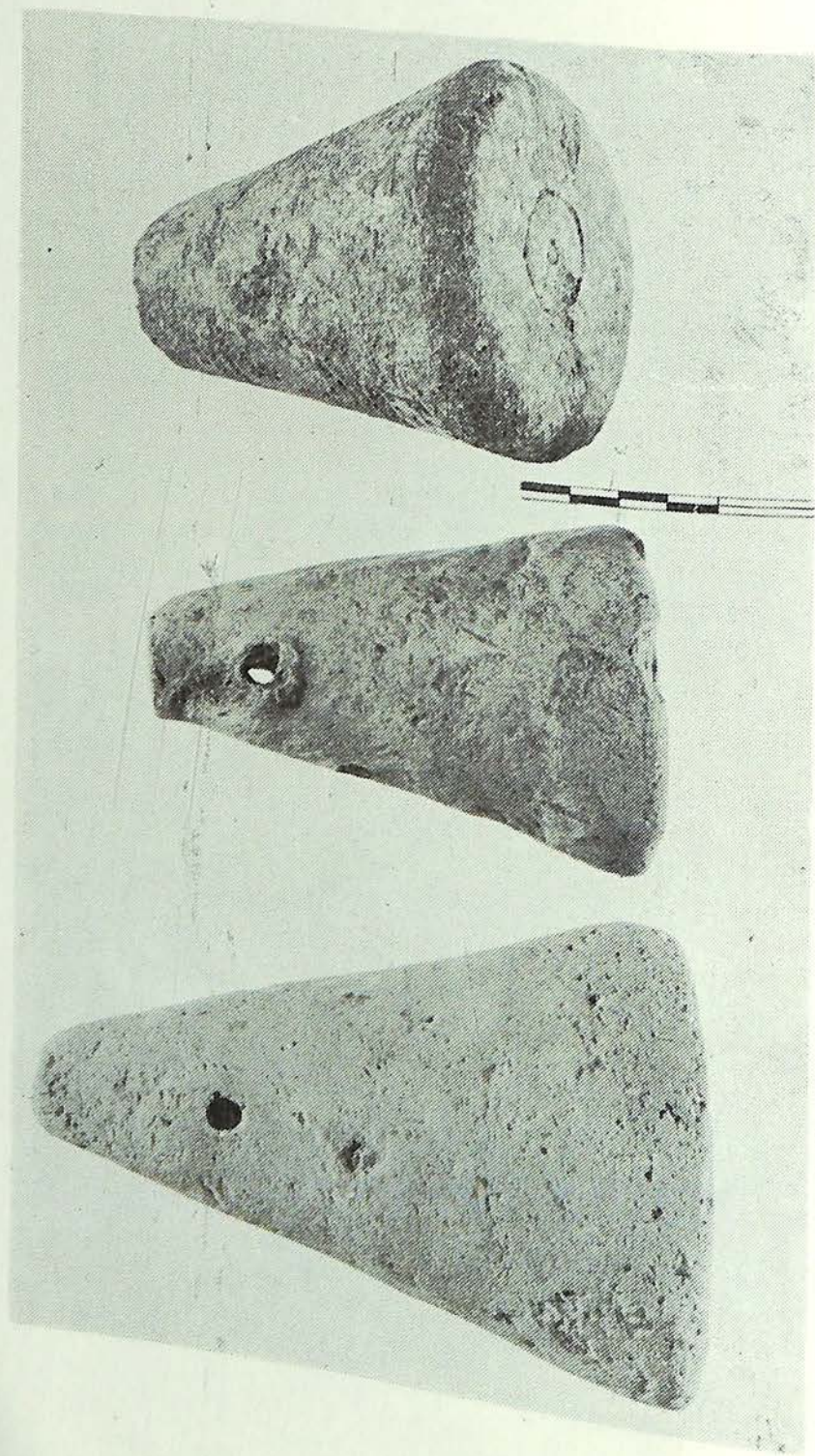
Ἀγρύθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νευσομαντεῖο τοῦ Ἀγέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου Ἰωαννίνων 7827

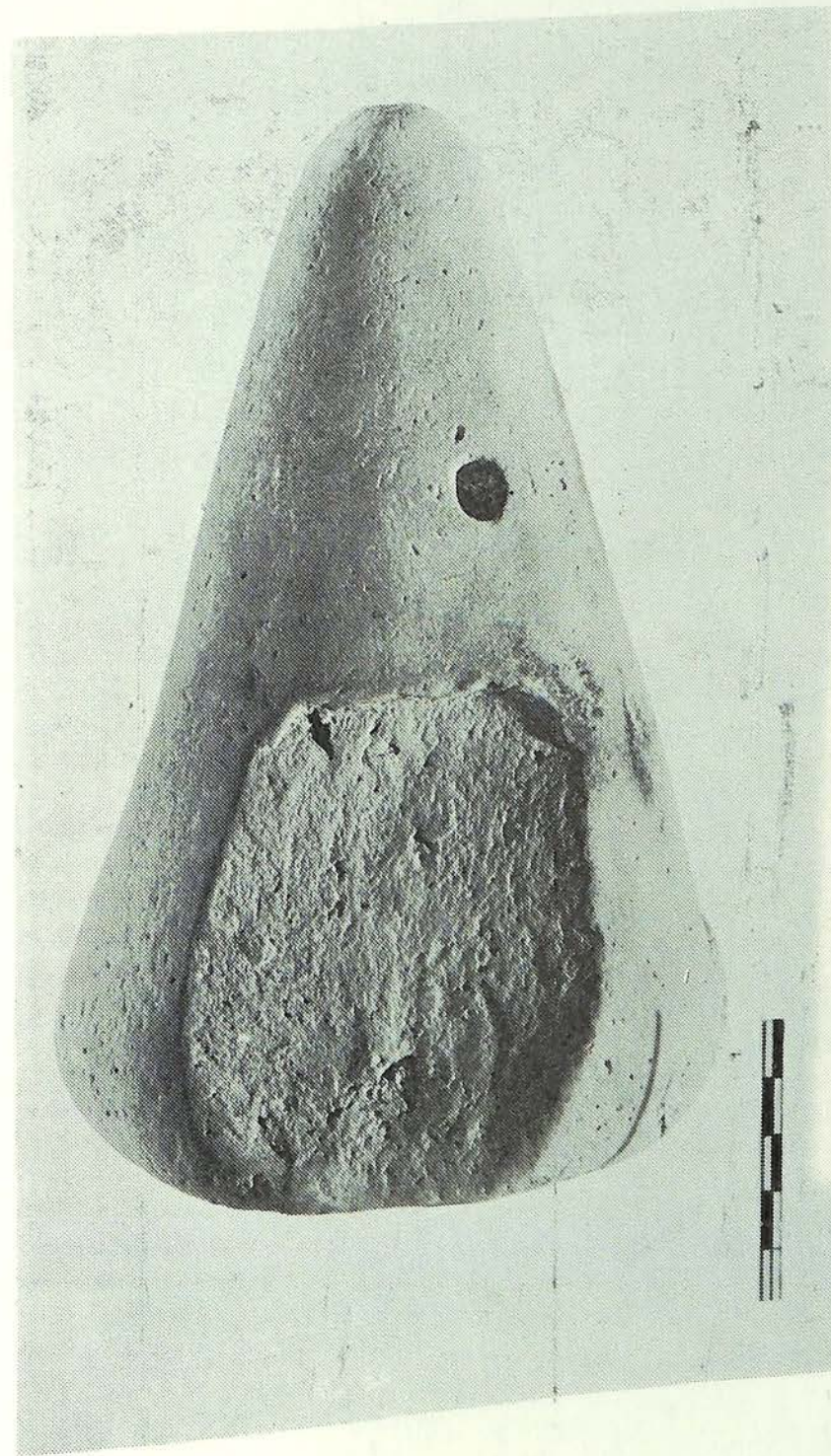
Σφράγισμα τῆς κωνικοῦ τύπου ἀγνώστου με ἀριθμὸ 7327

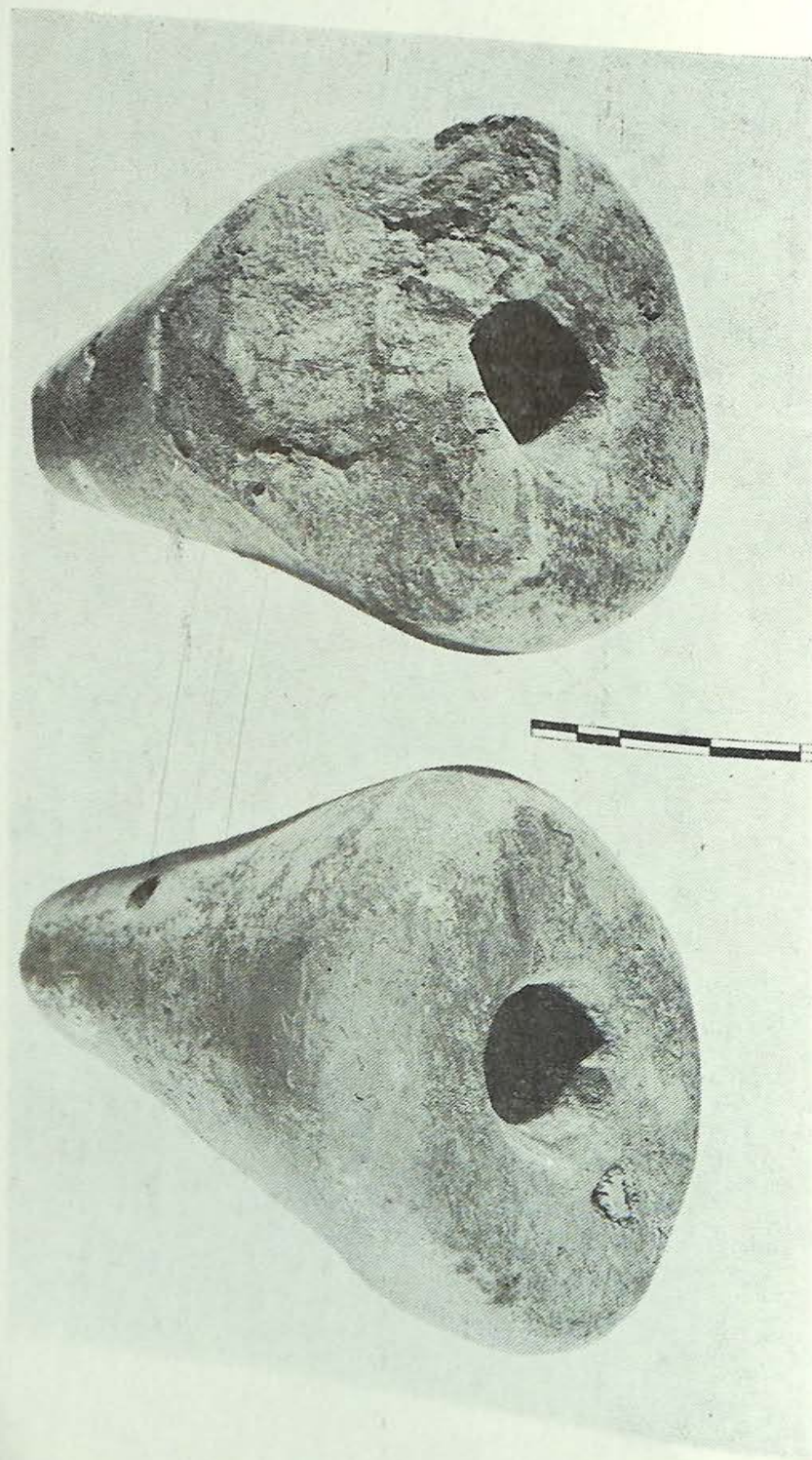
Ἀγνώστου κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεολιθικόν τοῦ Ἀγέροντα με ἐγγράφητο X στή βάση.
Ἀρ. εἰδ. Μουσείου Ἱερωνύμου 7269

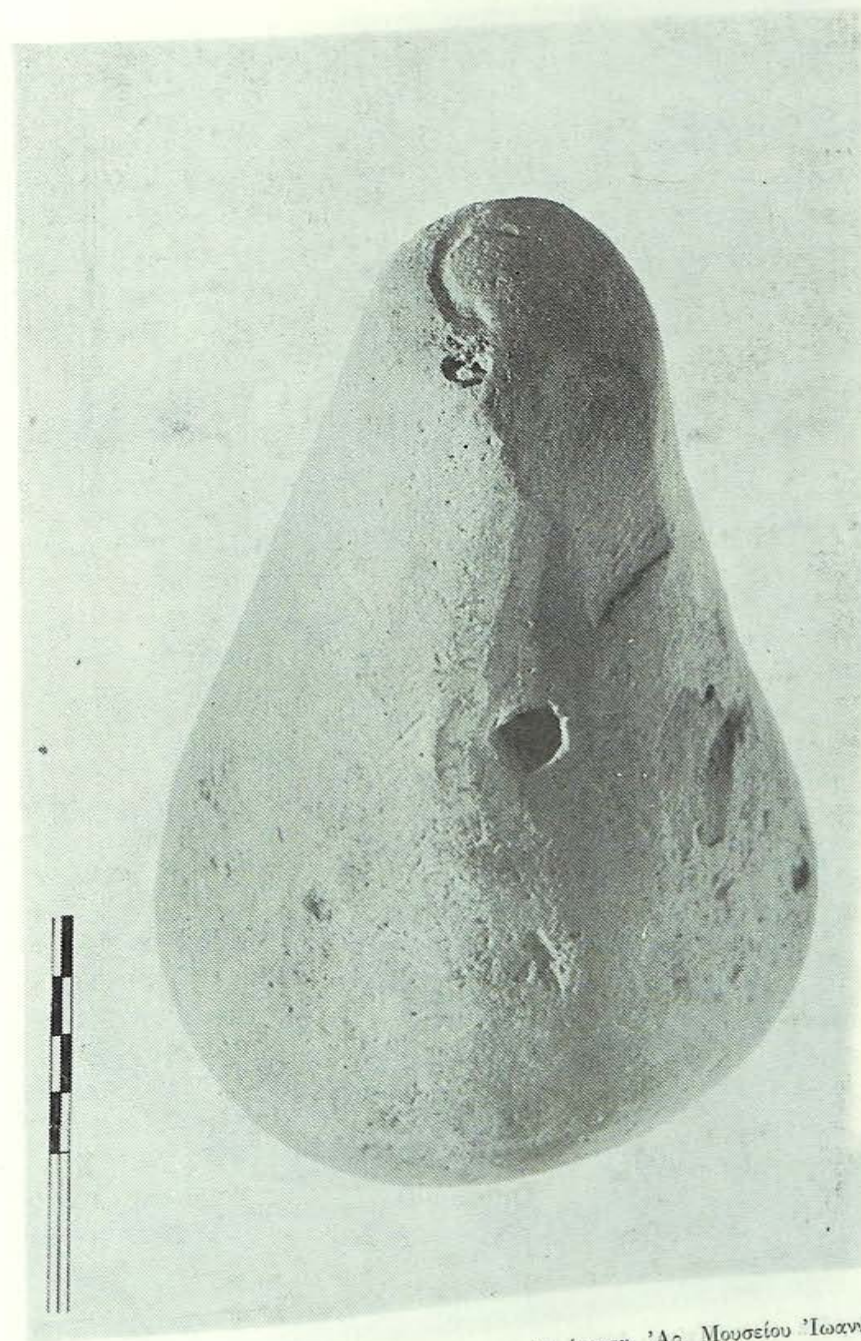
α-γ). 'Αγνόθες κωνικού τύπου από το Νεκρομνηστείο του 'Αγέρωντα, 'Αρ. Μουσείου 'Ιοαννίνων Π/27-7-76/2, Π/30-7-76 και Νμ/1963/1

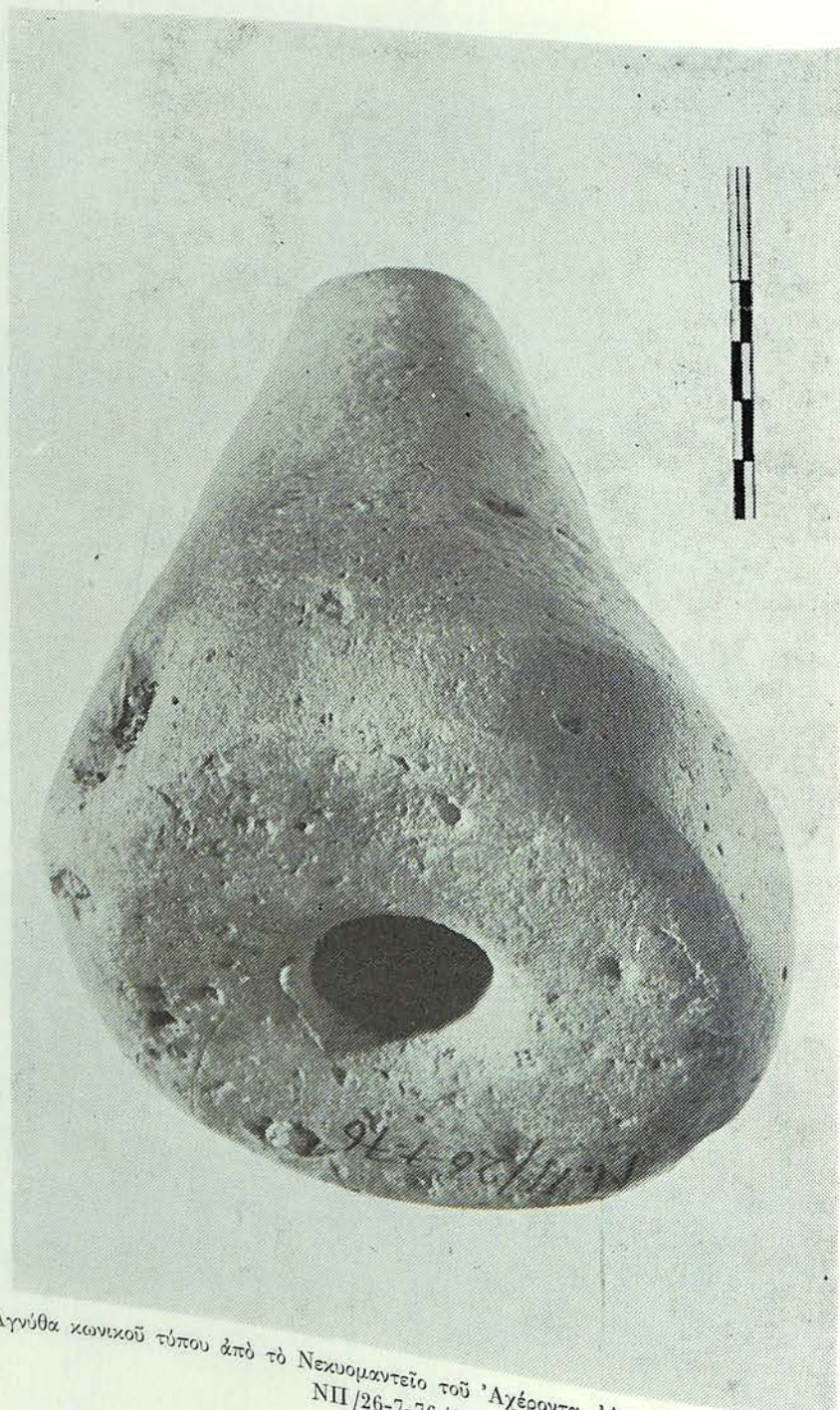
'Αγνόθα κωνικού τύπου από το Νεκρομνηστείο του 'Αγέρωντα, 'Αρ. εφρ. Μουσείου 'Ιοαννίνων ΝΠ/22-7-76/1

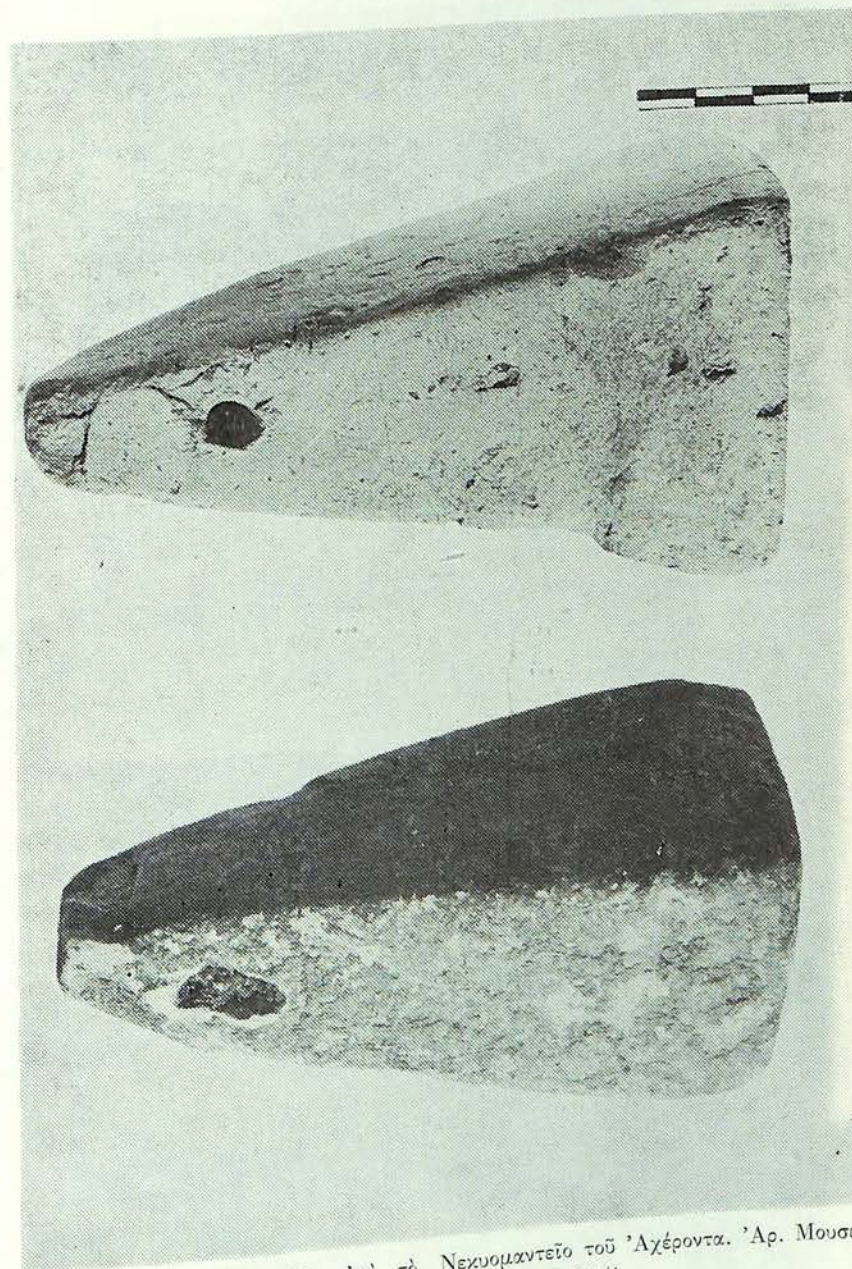
α-β). 'Αγνόθες κωνικού τύπου από τὸ Νεολιθικὸν τοῦ 'Αχέροντα. 'Αρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων 7273 καὶ 7270

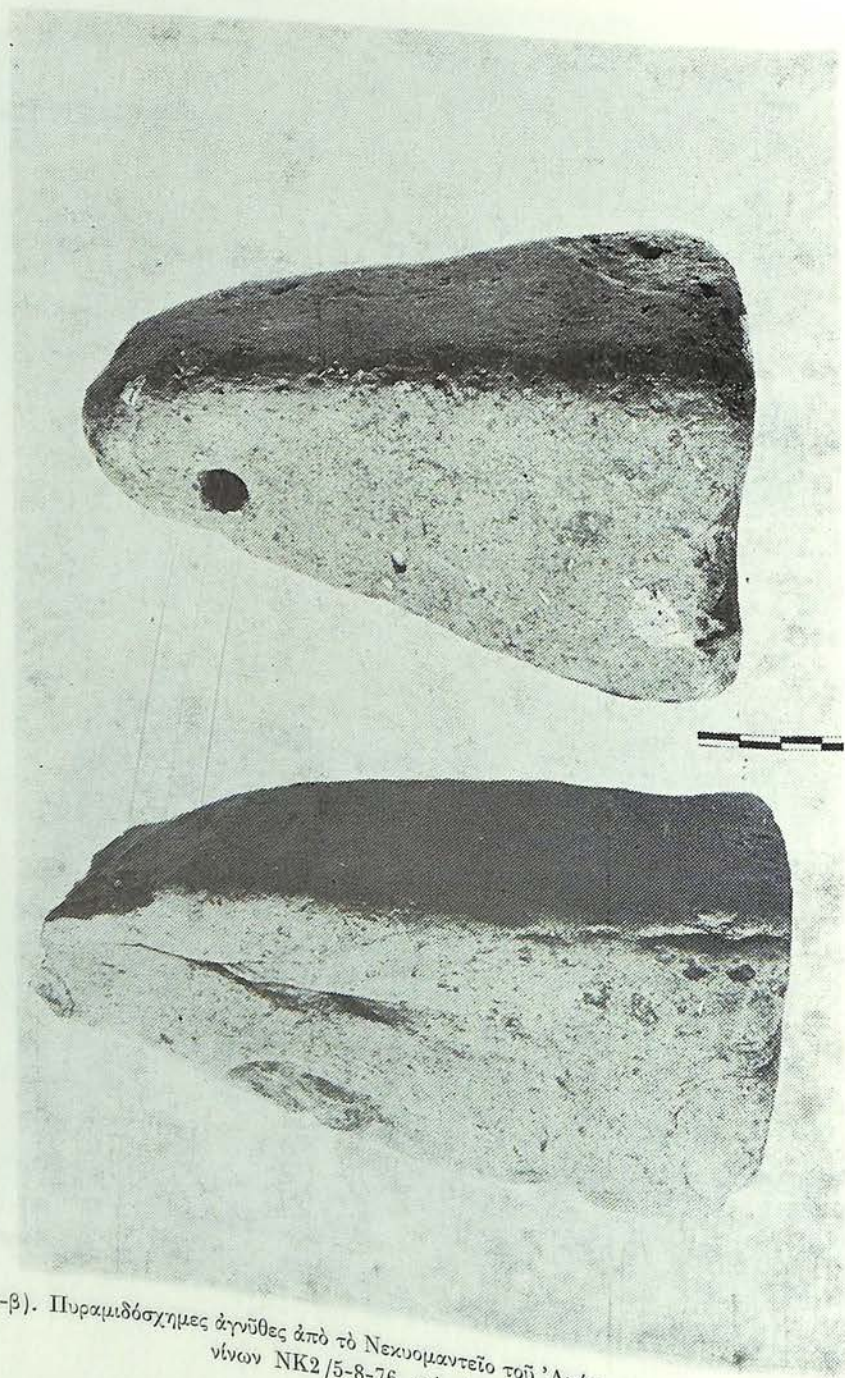
'Αγνόθα κωνικού τύπου από τὸ Νεολιθικὸν τοῦ 'Αχέροντα. 'Αρ. Μουσείου 'Ιωαννίνων
ΝΠ/26-7-76/1

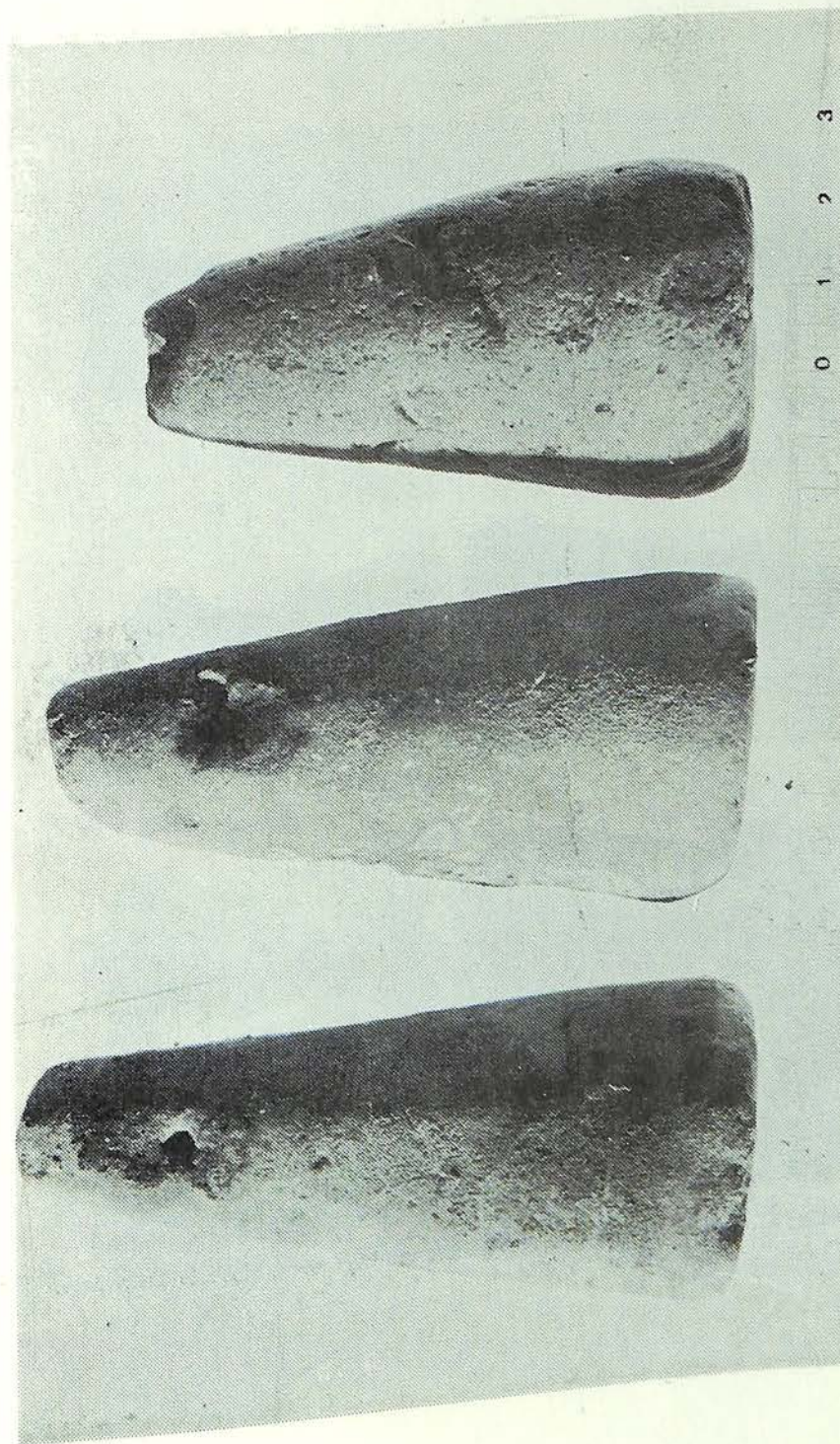
Ἀγνῶθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. Μουσείου Ἰωαννίνων
ΝΠ/26-7-76/1

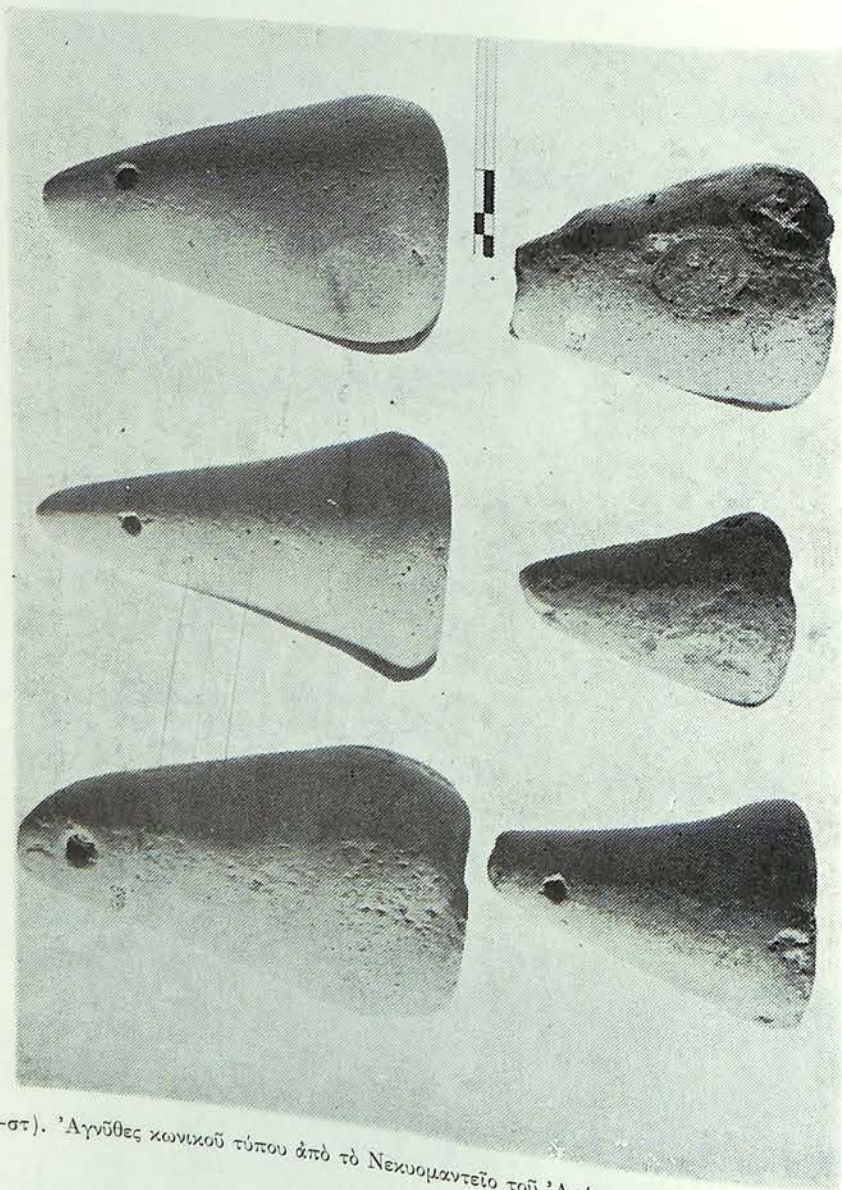
α-β). Πυραμιδόσχημες ἀγνῶτες ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. Μουσείου
Ἰωαννίνων Π/30-7-76 καὶ Π/23-7-76/1

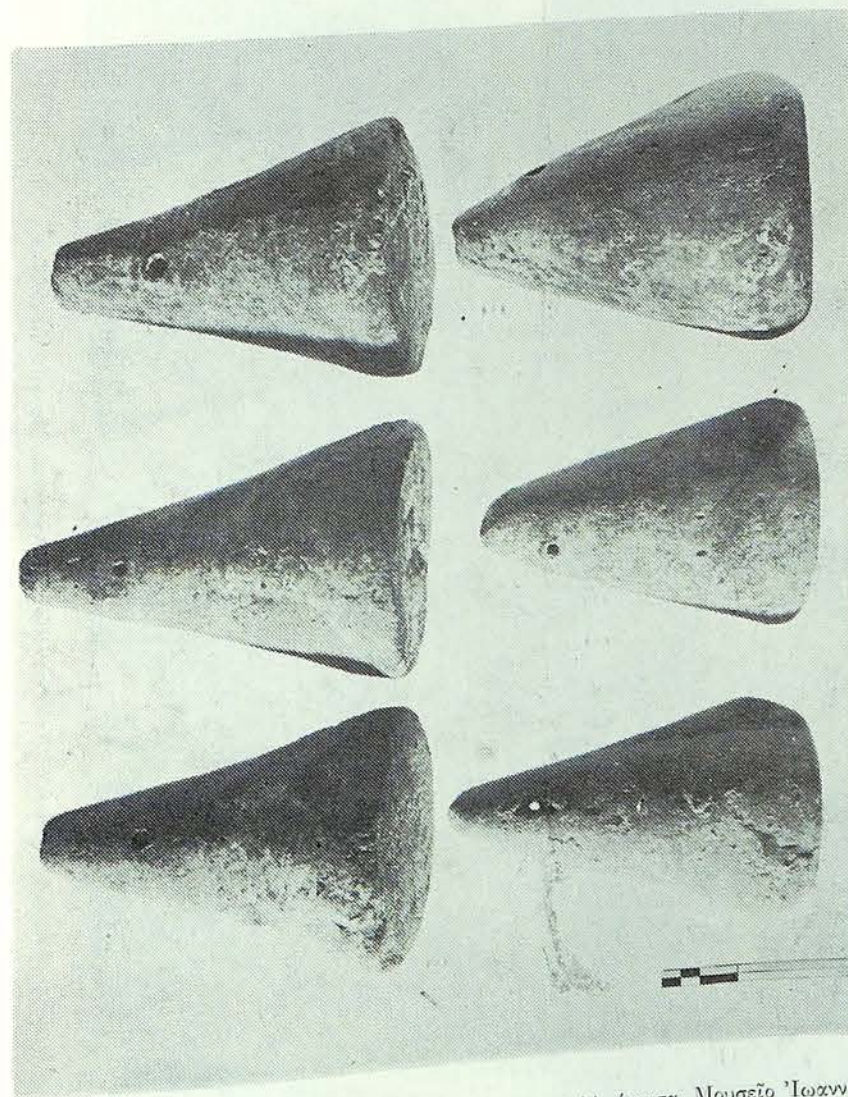
α-β). Πυραμιδόσχημες άγνύθες από τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. Μουσείου Ἰωαν-
νίνων NK2/5-8-76 καὶ Λ2/29-7-76/2

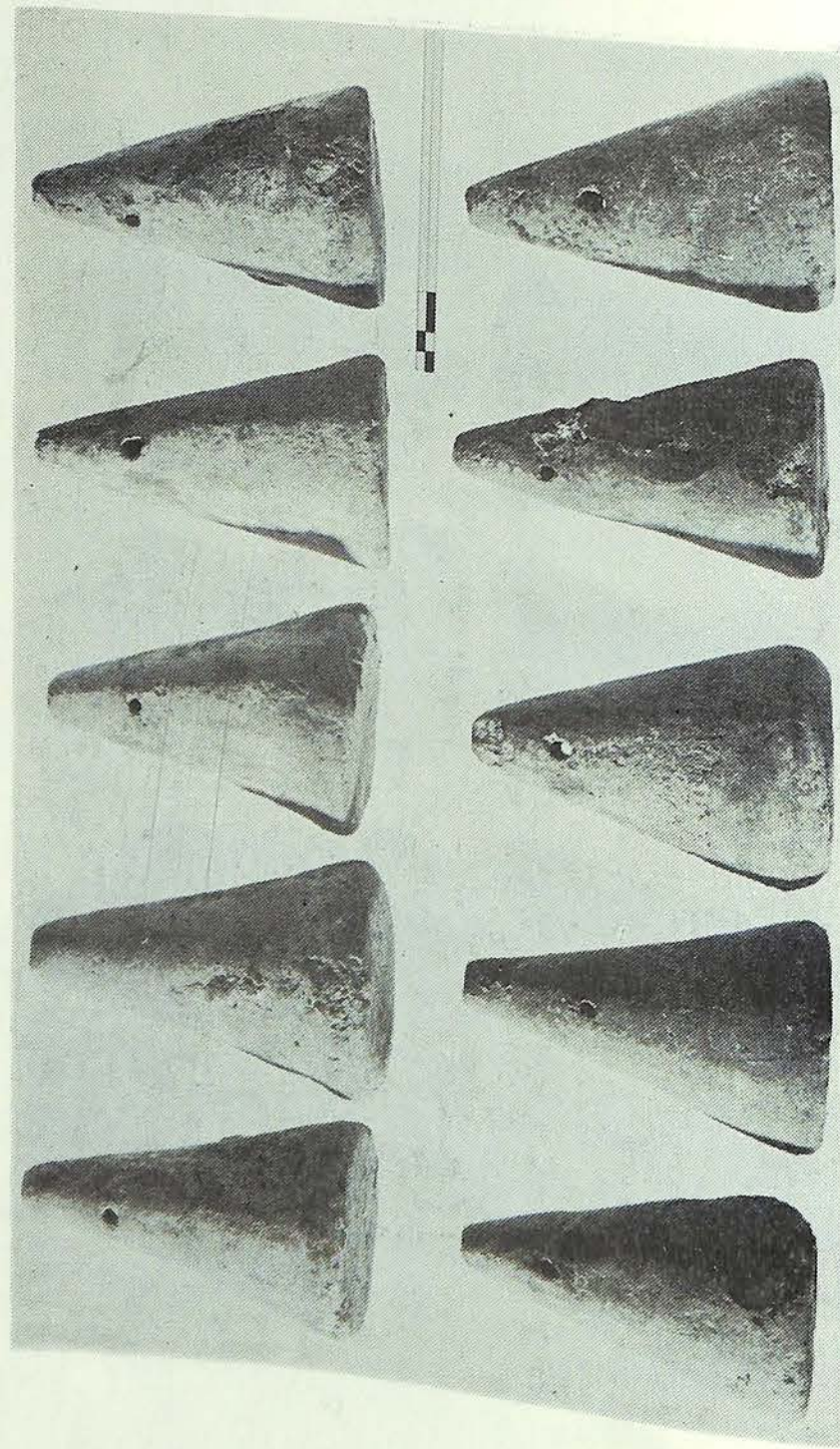
α-γ). Ἀγνύθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. εὐρ. Μουσείου
Ἰωαννίνων 7317γ, 7324 στ καὶ 7326

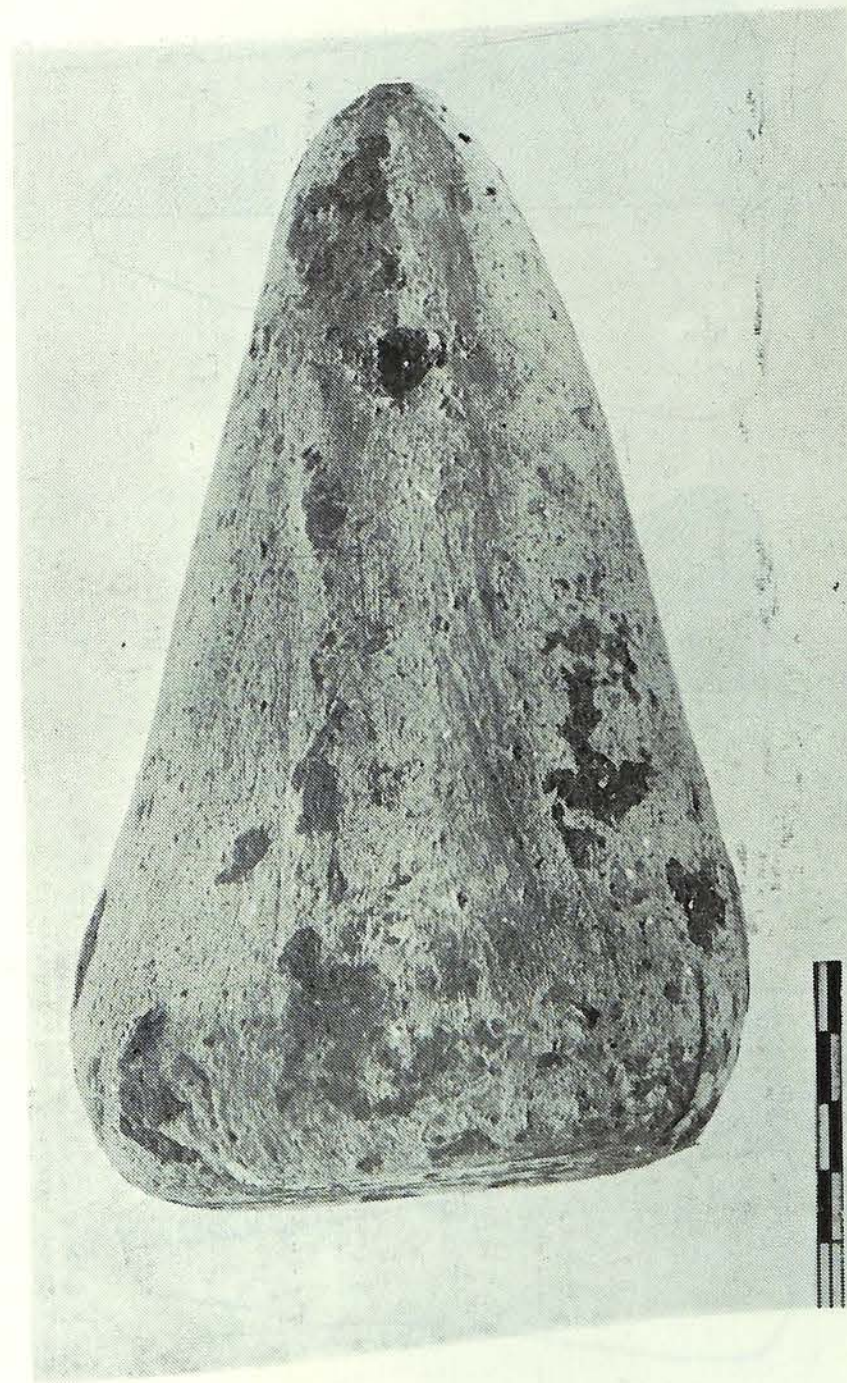
α-στ). Ἀγνῶτες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Μουσεῖο Ἰωαννίνων.

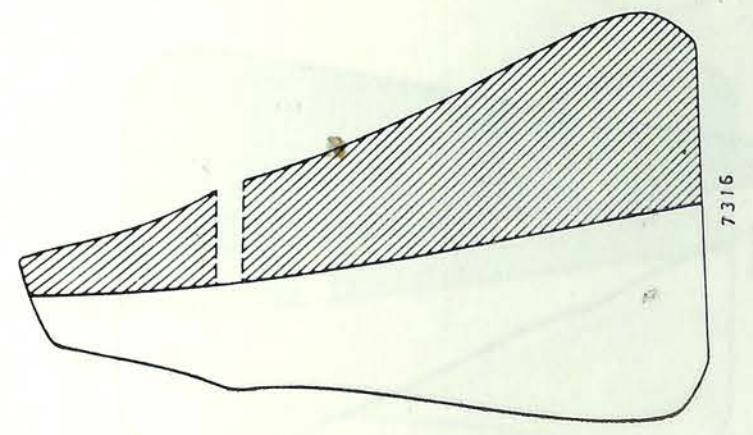
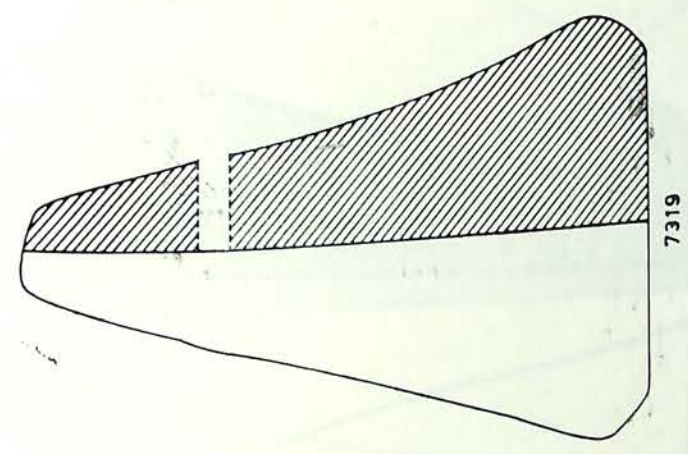
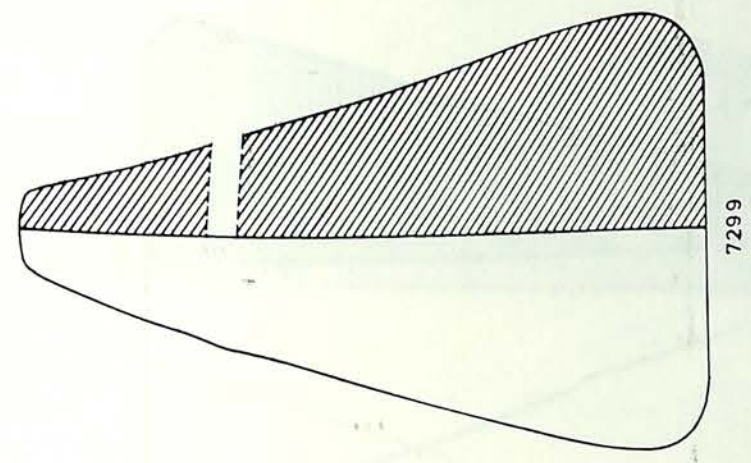
α-στ). Ἀγνῶτες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Μουσεῖο Ἰωαννίνων.

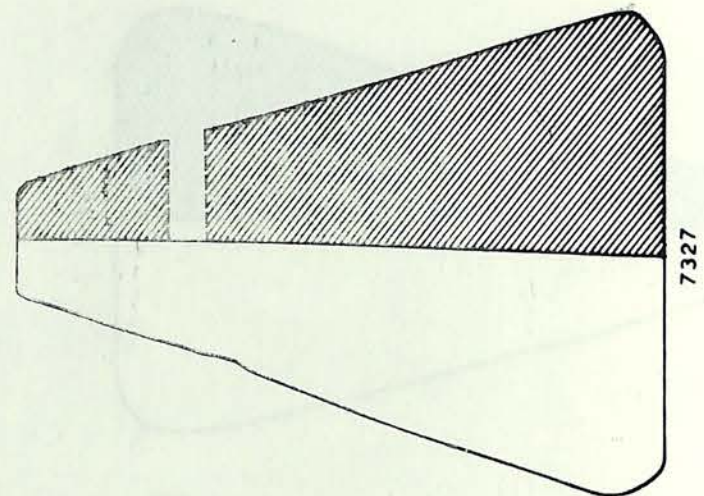
Ἀργύθες κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκυομνητεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Μουσεῖο Ἰωαννίνων.

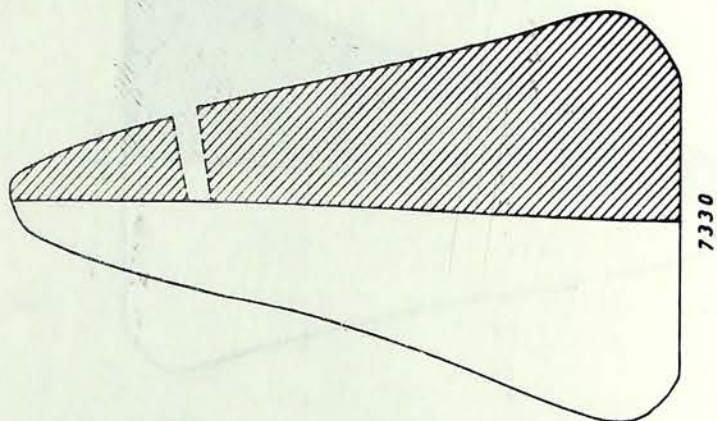
Ἀργύθα κωνικοῦ τύπου ἀπὸ τὸ Νεκυομνητεῖο τοῦ Ἀχέροντα. Ἀρ. Μουσείου Ἰωαννίνων
ΝΠ /23-7-76 /3

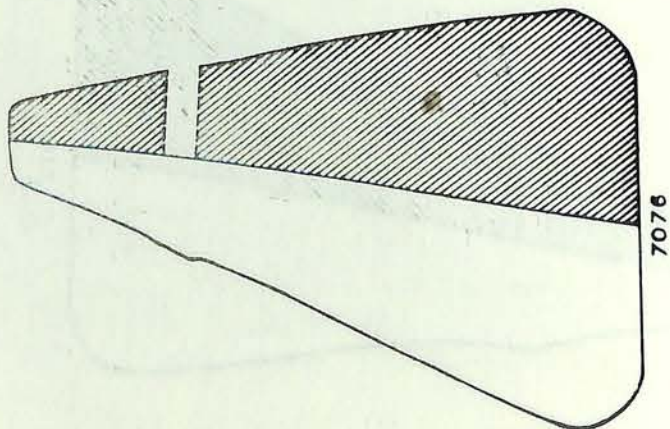
Σχέδ. 2

7327

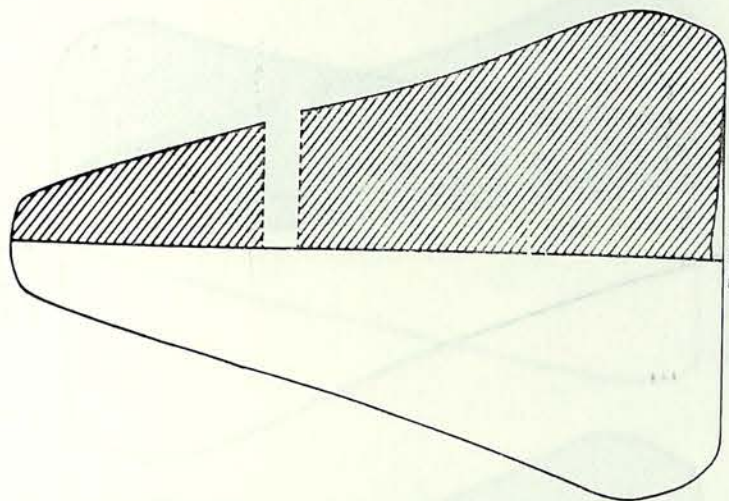

7330

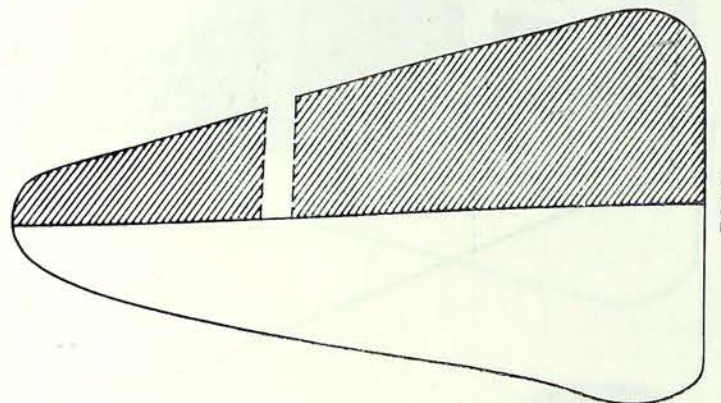

7076

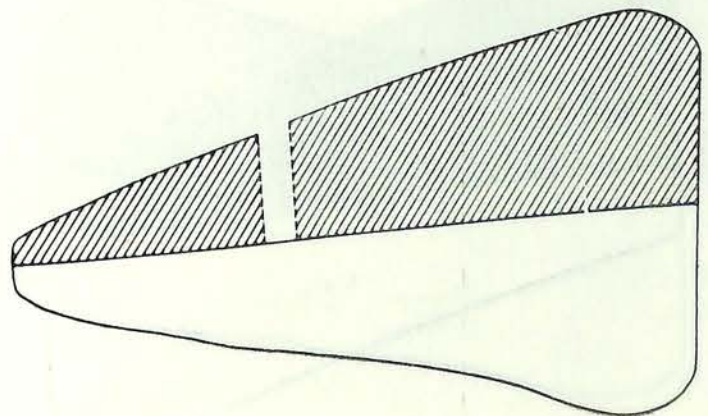
Σχέδ. 3

7329

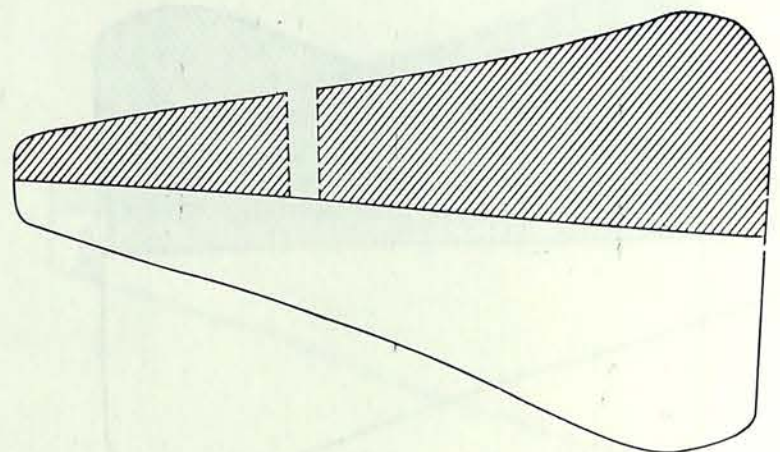

7318

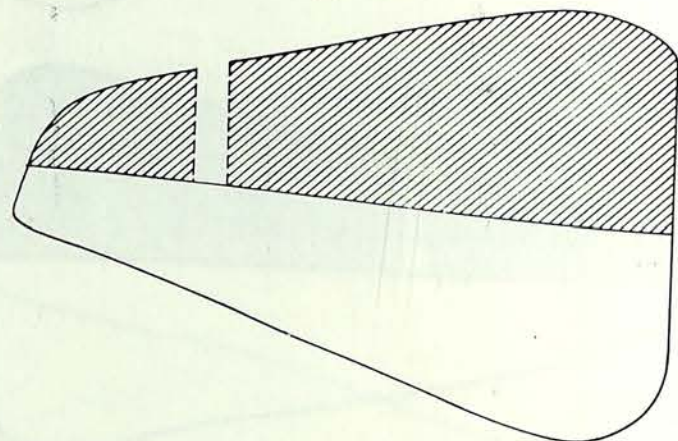

7320

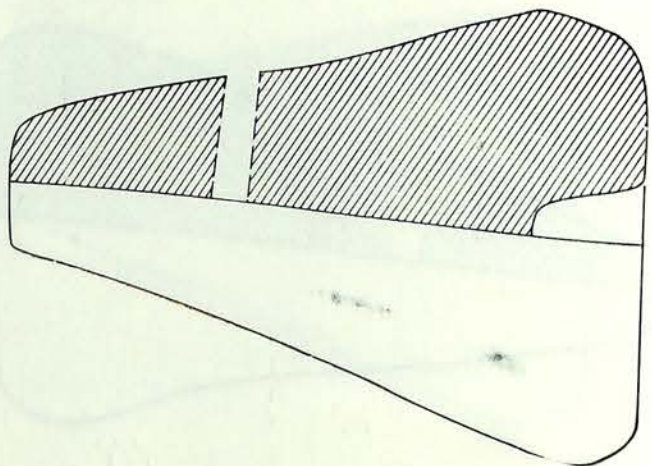
Σχέδ. 4

NI/1-9-75/1
Πιάρι 4

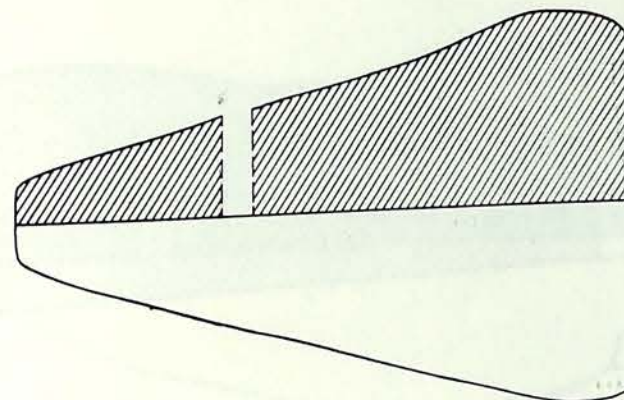

NI/1-9-75/2
Πιάρι 4

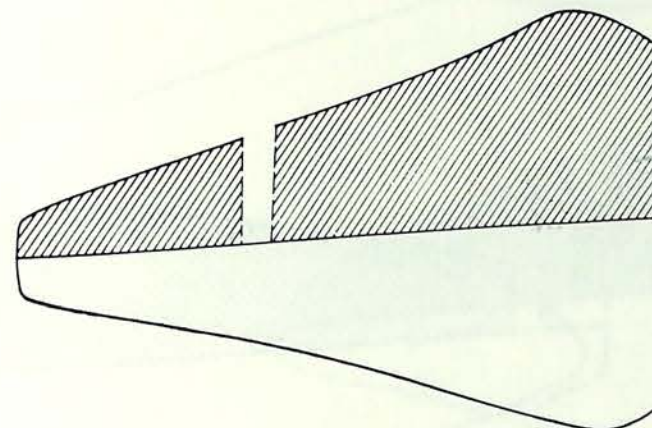

NI/26-7-76/1

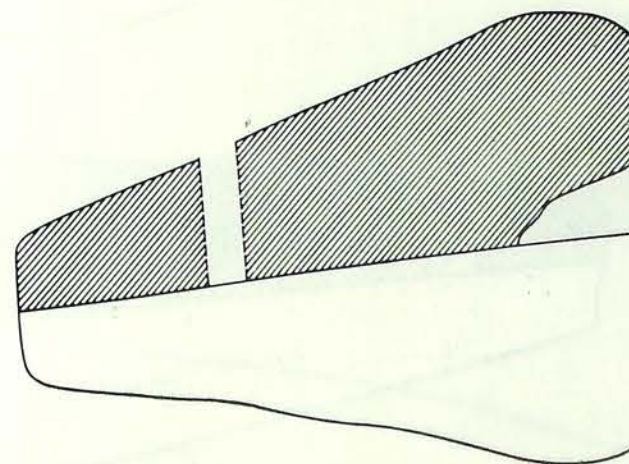
Σχέδ. 5

NI/22-7-76/1

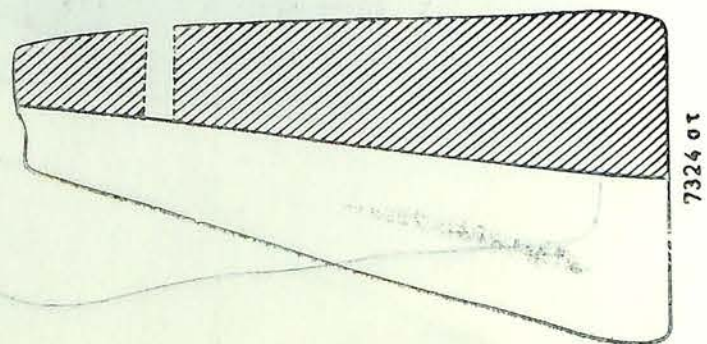
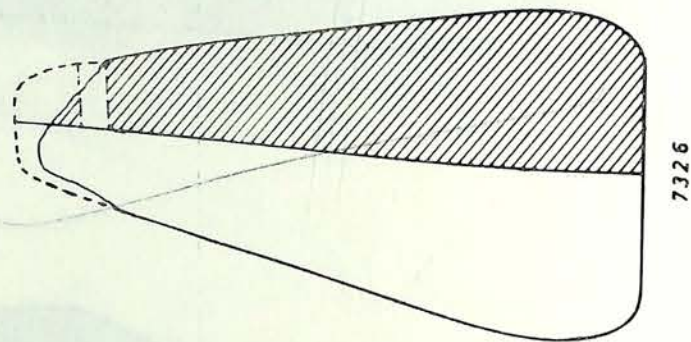
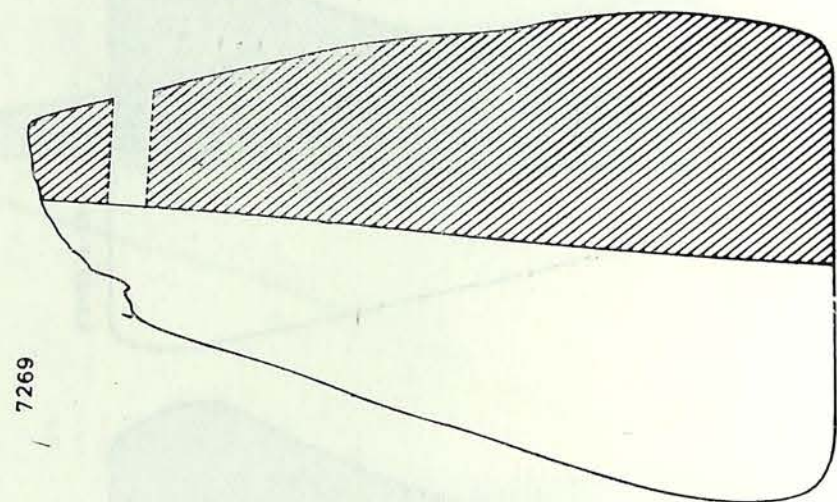

NI/1-9-75/3
Πιάρι 4
A.95

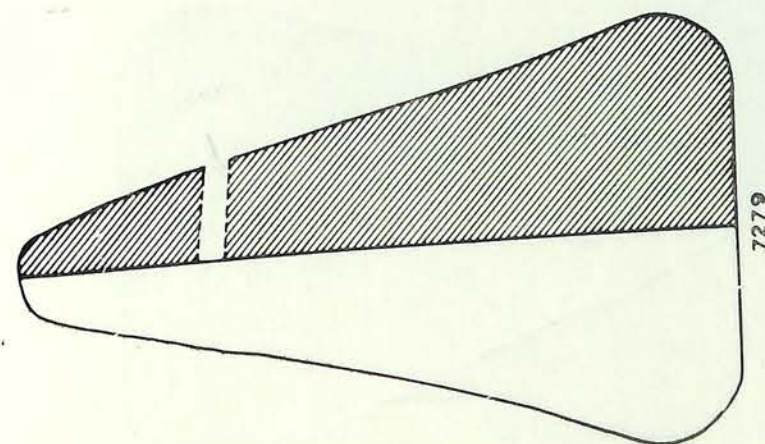
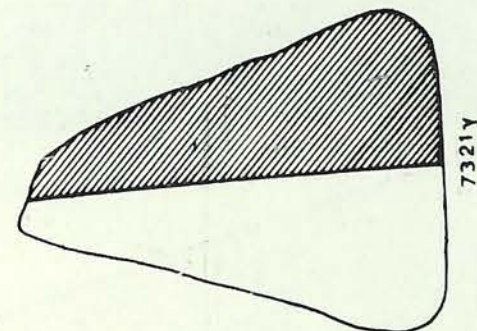
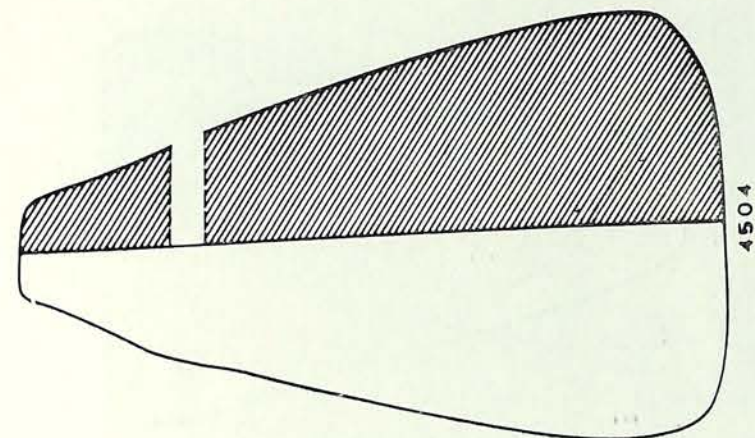

7273

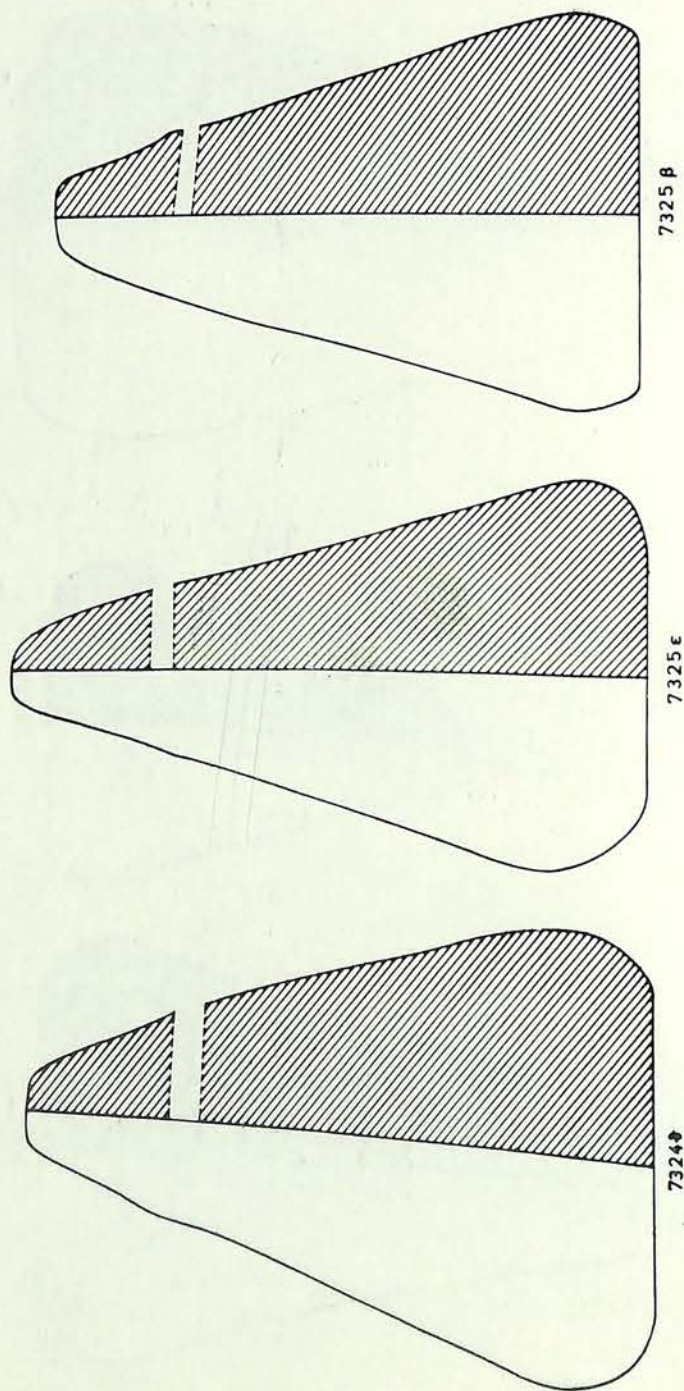
Σχέδ. 6

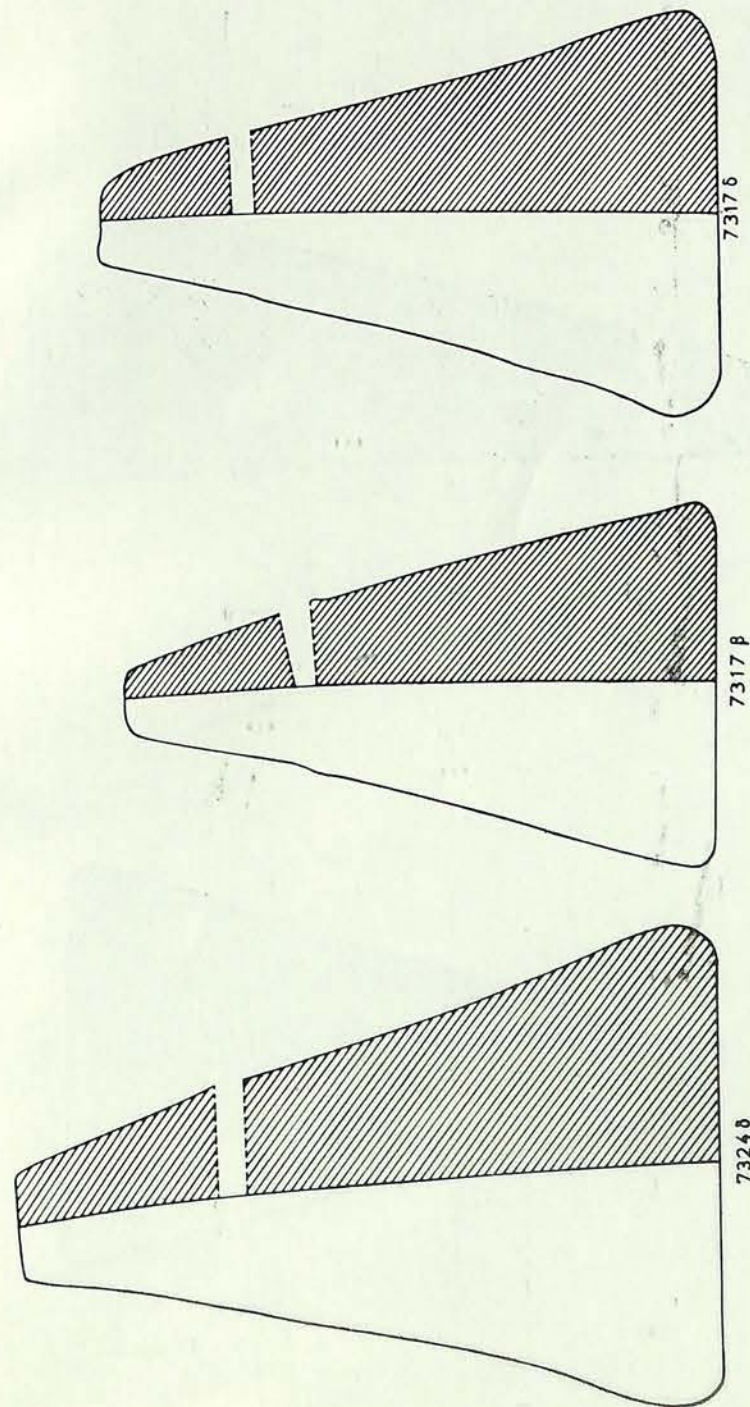
Σχέδ. 7

Σχέδ. 8

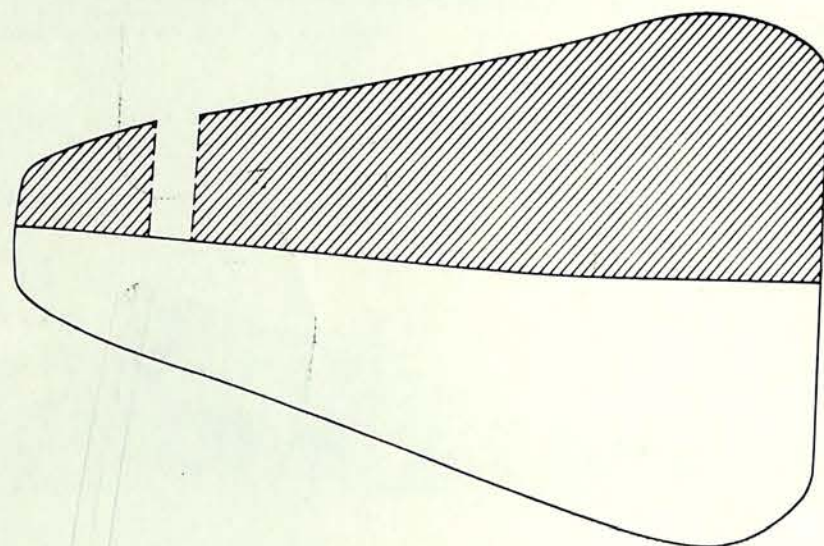

Σχέδ. 9

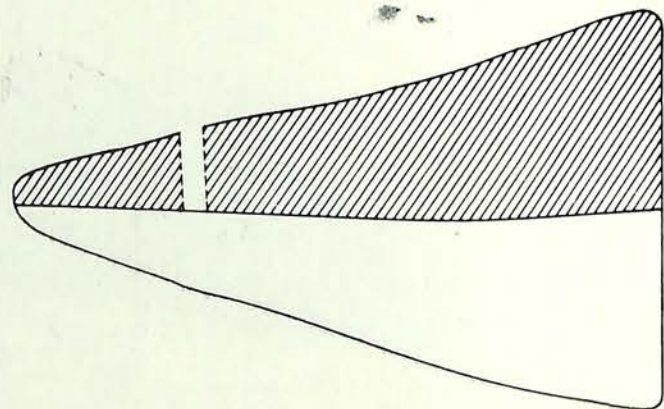

Σχέ

Σχέδ. 10

N.Π / 23-7-76/3

7325ζ

20. VI 90

Lets keep
this in
Golden Box

STAMPED

LOOM WEIGHTS

Χρυμῖς Σούλη

10

Λένωρ φιλοσοφικῶν
τεχνικῶν

Παν /μια/ωανίαν

η/ωάννα

Καθ ἄριθ . 45332

LOOMWEIGHTS

800